

**T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI**

NIETZSCHE'DE DİN VE TANRI PROBLEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı

SEMA TEKÇE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hasan AYIK

RİZE 2014

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

... / .. / 2014

Sema TEKÇE

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
ÖNSÖZ	1
KISALTMALAR	2
GİRİŞ	3
I. Araştırmanın Konusu	3
II. Araştırmanın Önemi.....	5
III. Araştırmanın Amacı	5
VI. Araştırmanın Kaynakları.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN ANATOMİSİNE GİRİŞ

I. NIETZSCHE’NİN HAYATI	8
II. NIETZSCHE’NİN YAŞADIĞI ÇAĞA BİR BAKIŞ	10
A. Modern Dönem’de Felsefe ve Bilim	13
1.Descartes(1596–1650)	16
2.Kant (1724–1804).....	18
III. NIETZSCHE’NİN ÇAĞI İLE HESAPLAŞMASI	20
A. Décadence	23
IV. NIETZSCHE FELSEFESİNDE ÜSLUP VE YÖNTEM.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’ NİN DİN ELEŞTİRİSİ

I. HİRİSTİYANLIK	32
II. NIETZSCHE’NİN DİN ANLAYIŞI.....	36
A. Nietzsche’nin Tanrı Algısı.....	36
B. Nietzsche’nin Hıristiyanlık Eleştirisi.....	39
C. Nietzsche’nin Kilise ve Din Adamlarına Bakışı.....	44
D. Öteki Dünya Üzerine	46
E. Nietzsche’nin Öteki Dinlere Bakışı	48
F. Nietzsche’nin Ahlak Problemine Bakışı.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANRI’NİN ÖLÜMÜ VE ÜSTÜN İNSANIN DOĞUŞU

I. NIETZSCHE’NİN “TANRI ÖLDÜ” SÖZÜ	57
A. Nietzsche’nin Batı Metafiziği Eleştirisi.....	61
B. Nihilizm ve Nietzsche.....	66
II. NIETZSCHE’NİN “İNSAN”ANLAYIŞI.....	72
A. Üstinsan (Üstün insan).....	77
1. Güç İstenci	78
2. Ebedi Dönüş.....	82

SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
I. F. NIETZSCHE'NİN KENDİ ESERLERİ	87
II. DİĞER ESERLER	88
ÖZET.....	91
ABSTRACT	92
ÖZGEÇMİŞ	93

ÖNSÖZ

Kültürel ve felsefi platformda en çok tartışılan filozoflardan biri olan Nietzsche, birçok araştırmacının dikkatini çekmektedir. Çağında, çağını aşan bir filozof olarak, insan ve hayatın anlamı üzerinde fırça darbeleriyle düşünürlerin dünyasına sunduğu tablo, bütün tonlarıyla değerlendirilmek istenmekte, satır aralarındaki gizemde insanın varoluşunu okumaya çalışanlar, çekiçle yapılan felsefenin tozları arasında Nietzsche'yi bulmak istemişlerdir. Biz de bu kervana katılarak tanımaya çalıştığımız bu filozofun, çağının kültürüne eleştirel bakışını din boyutuyla sınırlandırarak görmeye çalıştık. Nietzsche'nin dert edindiği problemi ve üstlendiği görevi sizlere sunma gayretini gösterdik. Umarız ki başarılı olmuşuzdur.

Nietzsche'yi anlama yolunda bana yol gösteren ve yazılarımı belli bir düzene sokan danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Hasan AYIK'a, felsefi müzakerelerimizde bana farklı bakış açıları kazandıran ve çalışmama inanarak beni cesaretlendiren değerli hocam Prof. Dr. Latif TOKAT'a ve de kaynak taramadan tez yazımına kadar yardımlarını benden esirgemeyen manevi kardeşim Arş. Gör. Hakan Bilgin SARUHAN' a teşekkürlerimle.

Sema (ŞARLANOĞLU)TEKÇE

2014 RİZE

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız.

c: Cilt.

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Haz: Hazırlayan.

ed: Editör.

s: Sayfa numarası.

S: Sayı numarası.

ss: Sayfa aralığı.

trc: Tercüme eden.

ts: Tarihsiz.

Yay: Yayınevi / Yayınları

ys: Basıldığı yer yok

GİRİŞ

Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844–1900 yılları arasında yaşamış; felsefe tarihinin çok merak edilen, çok okunan, çok tartışılan ve maalesef ki yanlış anlaşılma da en çok maruz kalan filozofudur.

Hiçbir düşünür ve hiçbir düşünce çağından bağımsız değildir. Zira her düşünce çağına bir reaksiyondur. Nietzsche de yaşadığı topluma egemen olan değerlerden olumlu ya da olumsuz etkilenen biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük değişimlerin olduğu bir dönemde yaşayan Nietzsche'nin yazıları da bu değişimlerle ilgili endişelerini yansıtmaktadır. Biz de “Tanrı Öldü” sözüyle ünlenen Nietzsche'nin bu sözünün arka planında var olan din eleştirisini ve Nietzsche'yi böyle bir düşünceye sevk eden atmosferi araştırıp, Nietzsche'nin adeta haykırırcasına insanlığı kurtarma çabasını gözler önüne sermeye çalıştık.

Tezimizin giriş bölümünde ele aldığımız problemi; araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve araştırmanın kaynakları şeklinde dört başlıkta belirlemeye çalıştık.

I. Araştırmanın Konusu

Felsefe tarihine baktığımızda Nietzsche kadar olumsuz değerlendirmelere maruz kalan bir filozof kanaatimizce yoktur. Nietzsche, kimi zaman ateist, kimi zaman immoralist kimi zaman da bir ruh hastası olarak nitelendirilmiştir. Nietzsche için böylesine olumsuz değerlendirmeler yapılırken; onun için söylenebilecek ortak bir düşünce onun bir yaşam filozofu olduğudur. Onun felsefesi, bu dünyada yaşayan insan üzerine temellenir. Yani Nietzsche felsefesine, insan ve hayatı temele alarak başlamıştır. Aslında onun felsefesi bir başkaldırı niteliği taşır. O, çağının bütün ahlaki değerlerine karşı savaş açar. Başta kilise ve din adamları olmak üzere bütün dini otoritelere, felsefi sistemlere başkaldırır. Onun en büyük amacı, var olan bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesidir.

Peki, Nietzsche'yi böyle bir amaca sevk eden ne olmuştur? Nietzsche'nin fikirlerinin yeşerdiği on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sı düşünce bakımından yeni

arayışların ve krizlerin olduğu bir dönemdir. Bu yüzyılda Batı dünyasında hâkim olan Tanrı ve ahlak kavramları geleneksel otoriteler tarafından sahteleştirilmiş, değerler yozlaşmış, toplumda çürüme başlamıştır. Bu çürüme beraberinde nihilizmi meydana getirmiştir. Artık her şey anlamsızdır ve insan kocaman bir hiçin ortasında tek başına kalmıştır. İşte Nietzsche de bu çöküş durumunu fark eden, insanlığı kurtarma görevini kendisine yükleyen ve bundan da son derece onur duyan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani Nietzsche'nin felsefesi çağının geleneksel değerleriyle bir hesaplaşmanın ifadesidir. Peki, Nietzsche'nin geleneksel değerlerden kastettiği şey nedir?

Platonla temeli atılan, Hıristiyanlıkla şekillenen, Descartes'le büyük bir hız kazanan, modernizmle sona doğru yaklaşan ve nihilizmle sonuçlanan Batı metafiziği Nietzsche'nin hesaplaştığı unsurlardır. Batı felsefesi Nietzsche'ye gelene dek, yaşama karşı olumsuz bakışını sürdürmüştür. Bu durumu fark eden Nietzsche, yaşamı yeniden değerli hale getirerek nihilizmin aşılması gerektiğini vurgulamıştır. Nihilizm, niçin sorusunun cevapsız kalması sonucu, anlamsız kalan insanın, cesaretini yitirip, gücünü boş yere harcadığını fark etmesi bilincidir.¹Nihilizm birçok insana göre bir felakettir fakat Nietzsche için bu durum bir fırsattır. Yani Nihilizm tüm değerlerin yok olduğu bir son değil, aksine yeni değerler oluşturabilmek için bir fırsattır. Peki, insan nihilizmle sonuçlanan bu değer boşluğuna nasıl gelmiştir?

Nietzsche, “Tanrı öldü” sözüyle Batı Avrupa’ya egemen olan dini inancın kayboluşuyla tam anlamıyla yüzleşen ilk filozoftu. Nietzsche'nin bu sözle kastettiği şey; toplumun işlevini kaybeden Tanrıya artık ihtiyaç duymadığıdır. Nietzsche, insanları belli bir inanca bağlı kalmadan kendi ayakları üzerinde durmaya çağırıyor. Peki, ama bu nasıl mümkün olacaktır?

Böyle bir kıyamı mümkün kılacak iki soru sorulabilir. Bunlardan birincisi; “İnsan nihilizmle sonuçlanan değer boşluğuna nasıl gelmiştir?” bir diğeri de “Tanrısız bir dünyada insanların belli bir inanca bağlı kalmadan var olma mücadelesi nasıl gerçekleşecektir?” Biz bu iki temel sorunun çerçevesinde araştırmamızı yapmaya çalıştık.

¹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, trc. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayınları, 2002, s. 26

II. Araştırmanın Önemi

Nietzsche, on dokuzuncu yüzyıl filozofu olmasına rağmen, etkisini yirminci yüzyıl ve günümüzde hissettirmiştir. Nietzsche üzerine yapılan tartışmalarda bir fikir birliğine rastlamak pek mümkün değildir. Bunun nedeni gerek Nietzsche'nin üslubu gerekse de düşüncelerini bir sistem içerisinde yazmayışından kaynaklanır. Bu hususu özellikle vurgulamak isteriz ki; Nietzsche'nin felsefesi belli bir sisteme ait olmadığı için yanıltıcı gelebilir. Sadece bir görüşünü temel alarak bunu genele yaymak ve bu doğrultuda hüküm vermek doğru değildir. Nietzsche felsefesini inşa ederken yazılarında yalın bir anlatım yerine ironiyi kullanır ve düşüncelerini esintiler halinde sunar. Nietzsche yazılarının derinliği fazladır ve cümlelerinde çok şey barındırır. Schopenhauer diyor ki: durgun bir göldeki berrak su, suyun tüm imkânlarını ve tüm karakterini yansıtmaz. Bu suyun nelere muktedir olduğunu görmek için onu derelerden akarken, şelalelerden dökülürken, pınarlarda çağıldarken, dağlardan inerken, deryada coşarken ve gözyaşı olup akarken seyretmek gerekir.² Bu yüzdendir ki, Nietzsche'yi hakkıyla anlayabilmek için onun içinde bulunduğu durumu göz ardı etmemek gerekir.

Her okunuşta yeni ufuklar açan Nietzsche'yi ve onun üzerine yapılan yorumların çeşitliliği sebebiyle Nietzsche'nin özellikle din ve Tanrı hakkındaki görüşlerini anlamaya çalışmak ve bu doğrultuda bir değerlendirme yapmak kanaatimizce Nietzsche'nin hak etmediği olumsuz nitelendirmeler karşısında ona hakkını teslim etmek açısından önemlidir.

III. Araştırmanın Amacı

Tezimizin amacı Nietzsche'nin din kritiğini yaparak, Tanrısız bir dünyada insanın kendi var oluşunu başarıp başaramayacağını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda tezimizi üç bölümde ele almaya çalıştık.

Nietzsche'nin anatomisine giriş adlı birinci bölümde Nietzsche felsefesinin genel hatlarını çizmeye çalıştık. Buna göre, Nietzsche'nin hayatına kısa değindik. Dindar bir ailede yetişmesinden, yaşamının ilk yıllarında aldığı disiplinli

² Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007, s. 12

eğitimden, Schopenhauer ve Wagner'in etkisinden bahsettik. Nietzsche'nin hayal kırıklıklarının onu yalnızlığa itmesinden ve sağlık problemleri neticesinde yaşamış olduğu ıstırapların dűřüncelerini beslediğine vurgu yaptık. Ayrıca Nietzsche'nin yaşadığı çağın genel bir görünümünü vermeye çalıştık. Nietzsche'nin başkaldırı niteliğindeki felsefesini oluşturmaya iten atmosferden bahsettik.

Nietzsche'nin üslubuna vurgu yapmaya çalıştık. Nietzsche'nin eserlerinde dűřüncelerini anlamanın çok kolay olmadığını, zaten yazdıklarını da sıradan insanlara değil de onu anlayabilecek küçük bir gruba sunduğunu ayrıca dűřüncelerini kaleme alırken estetikle donattığını da belirttik.

Nietzsche'nin din eleştirisini adıyla ele alacağımız ikinci bölümde ise, dinin ne olduğu, Nietzsche'nin din algısı, Hıristiyanlığın genel tasviri, Nietzsche'nin Hıristiyanlık eleştirisini, kiliseye bakışı, tanrı algısı, ahlak problemine bakışı, öteki hayat ile ilgili dűřünceleri ve Nietzsche'nin öteki dinlere bakışı konularını ele almaya çalıştık. Yani kısacası Nietzsche'nin din ile derdinin ne olduğu sorusuna cevap bulmaya çalıştık.

Tanrı'nın ölümü ve Üstün insanın doğuşu adlı üçüncü bölümde ise, Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözünden hareketle, "Tanrı'dan kastedilenin ne olduğu", "Tanrı'nın kim tarafından ve neden öldürüldüğu" sorularına yanıt bulmaya çalışılmış ve akabinde Nihilizm problemi açıklanmıştır. Tezimizin sonuna doğru, Nietzsche'nin nihilizme çare olarak gördüğu Üstün insan anlatılacaktır.

VI. Araştırmanın Kaynakları

Tezimizin amacı doğrultusunda Nietzsche felsefesinin kaynaklarının ortaya konulması önemlidir. Bu amaçların gerçekteşmesine yönelik kaynak taraması yapılarak başta Nietzsche'nin eserleri olmak üzere, konu ile ilgili ikincil kaynakların okunması ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

Nietzsche üzerine yazılan tüm eserleri okumak hem zaman açısından hem de lisan yetersizliği nedeniyle olanaksız olduğu için bazı sınırlandırmalara gitmek durumunda kaldık. Buna göre, tezimizde yararlanacağımız eserleri üç bölümde ele almaya çalıştık.

1. İlk olarak Nietzsche'nin kendisinin yazmış olduğu eserler taranıp okunmuştur. Ayrıca, tezimizle doğrudan ilgisi olduğunu düşündüğümüz bazı eserlerinin farklı tercümeleri de incelenmiş ve tercümeleler arasındaki nüans da değerlendirmemize bir katkı sağlamıştır. Okuduğumuz Nietzsche eserleri şunlardır: *Deccal, Zerdüşt Böyle Diyordu, Güç İstenci, Putların Alacakaranlığı, Şen Bilim, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soy kütüğü Üstüne, Tan Kızılığı, Ecce Homo, İnsanca Pek İnsanca, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Tarih Üzerine, Trajedyanın Doğuşu ve Aforizmalar*
2. İkinci olarak Nietzsche üzerine yazılmış önemli gördüğümüz eserler okunmuştur. Baha Tevfik (*Nietzsche, Hayatı ve Eserleri*), Arthur Danto (*Nietzsche, Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*), Hüseyin Aydın (*Metafizikçi Olarak Nietzsche*), İoanna Kuçuradi (*Nietzsche ve İnsan*), Martin Heidegger (*Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*), Martin Heidegger (*Nietzsche'nin Plâtonculuğu Tersine Çevirmesi*), Senail Özkan (*Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*), Fehmi Baykan (*Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*), Fehmi Baykan (*Nietzsche'nin Felsefesi*), G.Stauth-B.Turner (*Nietzsche'nin Dansı*), Dave Robinson (*Nietzsche ve Postmodernizm*), Kasım Küçükkalp (*Nietzsche ve Postmodernizm*), Roy Jackson (*Nietzsche ve İslam*), Ahmet Demirhan (*Nietzsche ve Din*), Münir Dedeoğlu (*Trajik İnsan Ahlakı*)
3. Üçüncü olarak da tezimizle doğrudan ilgili olduğu için bazı dinsel kitaplar incelenmiştir. *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma* (Zebur, Tevrat, İncil), A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük (*Dinler Tarihi*), Şinasi Gündüz (*Yaşayan Dünya Dinleri*)

Bunların dışında Nietzsche üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri de taranarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE'NİN ANATOMİSİNE GİRİŞ

I. NIETZSCHE'NİN HAYATI

15 Ekim 1844'te Almanya'nın Saksonya eyaletine bağlı Leipzig şehri yakınlarındaki Röckhen kasabasında dünyaya gelmiştir. Doğumu Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm'in doğum gününe rastladığı için bu adı aldığı söylenir.³Fakat kendisi ikinci adı olan Wilhelm'i kullanmamıştır. Protestan papazı bir babayla, dindar bir annenin üç çocuğundan en büyüğüdür. Ailesi aslen Polonyalıdır fakat on sekizinci yüzyılda Protestanlara yönelik baskılar üzerine Prusya'ya göç etmişlerdir. Dindar bir aileye mensup olan Nietzsche'nin din karşıtı biri olarak ünlenmesi şüphesiz çok manidardır. Nietzsche, beş yaşındayken babasını bir yıl sonra da erkek kardeşini kaybetmiştir.Bu durum onu derinden etkilemiştir. Nietzsche artık annesi, kız kardeşi ve teyzeleriyle birlikte yaşamaya başlamış,yani çocukluğu kadınların yoğun olduğu bir ortamda geçmiştir. Babasının ölümünden sonra aile Naumburg'a taşınmıştır. Maddi anlamda sıkıntılı bir çocukluk geçirmeyen Nietzsche, ilkokulu Naumburg'ta okumuştur. İlkokuldan sonra Fichte'nin, Schelling'in yetişmiş olduğu ünlü din okulu Schulpforta'ya gitmiştir. Burada disiplinli bir eğitim almıştır. Okul yıllarında ders kitapları haricinde farklı kitaplara da yönelmiştir. Antik Yunan ve Roma klasikleriyle tanışmış; özellikle Yunan kültürüne hayran kalmıştır.1864'te teoloji ve klasik filoloji okumak için Bonn Üniversitesine kaydolmuştur. Teoloji eğitimini annesinin isteği üzerine seçtiği düşünülmektedir. Bonn Üniversitesinde klasik filoloji profesörü Ritschl'in derslerini ilgiyle dinlemiştir. Ritschl, Leipzig Üniversitesine geçince Nietzsche de teoloji eğitimini yarıda bırakarak Ritschl'nin arkasında Leipzig'e gitmiştir. Burada ünlü müzisyen Richard Wagner'le tanışmıştır. Neredeyse babası yaşındaki Wagner'in Nietzsche üzerindeki etkisi büyüktür. Onunla sık sık sohbet etmiş, ona karşı bir hayranlık duymuştur. Nietzsche'nin Wagner'e olan ilgisinin sebebini, babasını erken yaşta kaybetmesine bağlayabiliriz. Çünkü Nietzsche'nin kendisinden yaşça bir hayli büyük bir adama karşı hayranlık duyması ancak baba

³ Arthur Danto, *Nietzsche: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*, trc. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s. 2

özlemi çeken bir çocuğu tasvir etmekte olduğu düşüncesindeyiz. Wagner'le düşüncelerinde büyük bir uyum vardı. *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu* adlı kitabı Wagner'e ithaf edilmiştir. Bu arada Nietzsche'nin Wagner'in karısı Cosima'ya âşık olduğu söylenir,⁴ fakat bu, hiçbir zaman Nietzsche'nin eserlerinde dile getirilmemiştir.

1869 yılında Basel Üniversitesi, klasik filoloji kürsüsüne bir profesör arıyordu. Hocası Ritschl'nin tavsiyesi üzerine doktorası bile olmayan Nietzsche bu kürsüye atanmıştır. Nietzsche,1870'de Alman-Fransız savaşında Prusya ordusuna katılmış, bu savaşta hastalanmış ve geri gönderilmiştir. Dizanteriye yakalanan Nietzsche, bir daha eski sağlığına kavuşamamıştır. Tekrar Leipzig Üniversitesinde görevine devam eden Nietzsche'nin hastalıklar yakasını hiç bırakmamış; acıları artmış, özellikle şiddetli baş ağrıları onu günlerce yatağa mahkûm etmiştir. Gözleri bozulmuş, sesi kısalmıştır. Artık dersleri de eskisi gibi ilgi görmemeye başlamıştır. 1879 yılında üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda kalan Nietzsche'ye üniversite yönetimi bir emekli maaşı bağlamıştır. Nietzsche sağlığı için uygun yerlere gitmiştir. Fransa, İtalya ve Venedik kıyılarında yaşamaya başlamıştır. Nietzsche, ciddi sağlık sorunları çekmesine rağmen; *Tan Kızıllığı, Şen Bilim, Zerdüşt Böyle Diyordu, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü Üzerine, Deccal* gibi önemli eserlerini bu dönemde yazmıştır. Seyahatleri sırasında Lou Salome adlı Yahudi bir kıza âşık olmuştur. Lou Salome ile arkadaşlıkları, sohbetleri Nietzsche'yi çok etkilemiş fakat Nietzsche'nin aşkı karşılık bulmamıştır. Nietzsche'nin evlenme teklifine olumsuz yanıt alması gururunu derinden yaralamıştır. Artık kadınlar hakkındaki düşünceleri daha da sertleşmiştir. Yaşadığı hayal kırıklığı felsefesi üzerinde etkili olmuştur. Zaten onun düşüncelerini hastalıklarından, hayal kırıklıklarından, acılarından ve tutkularından ayırmak çok zordur.

Nietzsche gün geçtikçe yalnızlaşmaktaydı. 1889 yılının ocak ayında Turin'de yolda yürürken bir anda fenalaşarak yere yığılmıştır. Bilinci kapanmış, bir süre klinikte yatırılmış fakat tedavi sonuç vermemiştir. Bunun üzerine Naumburg'a annesinin yanına götürülmüştür. Annesi ölünce de kız kardeşi Elizabeth, Nietzsche'yi yanına almış ve ölümüne kadar ona bakmıştır. 11 yıl

⁴ Bkz. Arthur Danto, *Nietzsche: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*.

boyunca bitkisel hayat süren Nietzsche, 25 Ağustos 1900 yılında hayata veda etmiştir. Dini tören yapılmadan Röckhen'deki aile mezarlığına gömülmüştür. Sağlığında yazmış olduğu notları, ölümünden sonra kız kardeşi *Güç İstenci* adıyla yayınlamıştır. Yine Nietzsche hayattayken yazmış olduğu *Ecce Homo* adlı eseri de ölümünden sonra basılmıştır. Nietzsche'nin son günlerini yaşadığı ev, daha sonra kız kardeşi tarafından müzeye çevrilmiştir.⁵

II. NIETZSCHE'NİN YAŞADIĞI ÇAĞA BİR BAKIŞ

Felsefe tarihine baktığımızda, hemen her filozofun felsefesinin yaşadığı dönemin kültürel değerlerinden etkilendiğini görebiliriz. Nietzsche'nin hayatı ile ortaya koyduğu fikirleri arasında sıkı bir bağ vardır. O, on dokuzuncu yüzyılın sorunlarıyla hesaplaşmaya giren bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağının tüm değerlerini sil baştan yeniden oluşturma çabasında olan Nietzsche'nin felsefesini anlayabilmek için öncelikle çağını değerlendirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Nietzsche felsefesinin çıkış noktası Batı metafiziğidir. Sokrates'ten kendi zamanına kadar, felsefecilerin değişenin arkasında değişmeyen bir şey aramaları; o şeye aşkınlık ve kutsallık anlamı kazandırmıştır. "Gerçek dünyanın sonuçta bir mite dönüşmesi ve bu dönüşün yanılgıdan ibaret olması"⁶ insanlığı nihilizme kadar sürüklemiştir. Bu bağlamda Nietzsche, metafiziksel yorumların tümünü reddeden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre, bu dünyanın görünürlüğü onun gerçekliğini belirler aksi halde başka bir gerçeklik kanıtlanamaz.⁷

Nietzsche, Batı metafiziğinin bu yanılgısının bütün insanlığın üzerine inşa edildiğini⁸ ve insanlığın bu yanılgı ile içinde yaşadığı hayatı yok saydığını, hakikati görünenin arkasında aradığını söylemiştir. Gerçek dünyanın sonuçta bir mite dönüşmesi bir anda olup biten bir şey değildir; bu yaklaşık iki bin beş yüz yıllık bir sürecin ifadesidir. Platon'un felsefesi, Hıristiyanlığın değer anlayışı ve Kant'ın eleştirel felsefesiyle zirveye çıkan Batı metafizik düşünce geleneği, insanlığı değersizleşme durumuna sürüklemiştir. Modern dönemle birlikte

⁵ Bkz. Baha Tevfik, *Nietzsche Hayatı ve Eserleri*, trc. M. Münir Dedeoğlu, Ankara: ÜBL Yayınları, 2001

⁶ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, trc. Hüseyin Kaytan, İstanbul: Tüm zamanlar Yayıncılık, 2000, s. 29

⁷ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 27

⁸ F. Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, trc. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003, s. 43

değersizleşme en üst noktaya ulaşmıştır. Peki, Modern dönem ile kastedilen şey nedir? Modern döneme geçiş süreci nasıl olmuştur? Şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte Rönesans ve Reform hareketleri ile Aydınlanma düşüncesi çok etkili olmuştur. Rönesans ve Reform hareketleri, geçmişten yani gelenekten kopuşun ve modernliğe geçişin birer köprüsü olmuştur. Rönesans başta felsefe olmak üzere bilim, sanat, mimari alanlarında radikal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Rönesans kavramı kelime anlamı olarak yeniden doğuş⁹ anlamına gelmektedir. Bu yenilenme hareketiyle birlikte Antik Yunan dönemine dönüş ve insan yaşamı üzerine yoğunlaşma başlamıştır. Rönesans'ta ortaya çıkan Hümanizm¹⁰ ile birlikte her şeyden önce insanı temele alan bir bakış açısı oluşmuştur. Zira Ortaçağda insan, Tanrı'nın cennetinden kovulmuş günahkâr bir varlık olarak nitelendiriliyordu. Bu yüzden de Tanrı'nın merhametine ihtiyacı olan biri olarak düşünülüyordu. Fakat Rönesans'la birlikte varlık hiyerarşisinde insanın konumu değişmiştir. İnsan, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilen, kendisini oluşturabilen biri haline gelmiştir.

Rönesans'a özgü yeniden doğuş hareketinden Tanrı ve din anlayışı da etkilenmiştir. Tarihsel ve sosyal birçok faktörün sonucu olan Reform hareketi, Roma Katolik kilisesinin orijinal Hıristiyan inancını yozlaştırması ve kilisenin aşırı zenginleşmesi neticesinde ortaya çıkan dinsel bir harekettir. Reform hareketinin nedenlerine biraz daha inmek gerekirse şunları söyleyebiliriz: Kilise kendisini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmekte ve Tanrı'nın lütfunu dağıtma hakkına sahip olduğunu iddia etmekteydi. Kilise para karşılığında insanların günahlarından arındırma görevini üstlenerek, Endüljans yani günahsızlık belgesi satmaya başlamıştı. Neticede kilise ticaret yapan bir kurum haline gelerek insanın gözünde sahtekârlığın bir göstergesi olmuştu. Ayrıca hümanizm sayesinde Hıristiyanlığın kaynaklarına inilmiş; İncil tercüme edilerek Hıristiyanlığın temel ilkeleri ortaya konulmuş ve matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte okuma-yazma bilenlerin sayısı artmış ve insanlar kiliseyi sorgulamaya

⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları, 2012, s. 227.

¹⁰ Hümanizm, Rönesans'ta her şeyden önce insanı temele alan bir bakış açısını, bu yeni insanın entelektüel, ahlaki ve estetik kapasiteleri geliştirdiğine inanılan alanlar olarak edebiyat, felsefe ve retorik temele alan klasik Grek liberal eğitimi yoluyla şekillendirilmesi teşebbüsünü ifade eder. (Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 229)

başlamıştır. Reform hareketinin lideri olan Martin Luther, kilisenin insanları kandırdığını, haksız yere bolluk ve refah içinde yaşadığını söyleyerek; Roma Katolik kilisesine karşı bir hareketin temelini atmıştır. Bu dinsel hareket önce Almanya’da daha sonraları da Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde etkili olmuştur.¹¹

Rönesans ve Reform hareketleri sonucunda, Avrupa toplumu kilisenin baskısından kurtulmuş, skolâstik görüş yıkılmıştır. Neticede din adamlarının otoriteleri sarsılmıştır. Bilim ve teknikteki gelişmeler hızlanmış, Avrupa modernleşme yolunda hızla ilerlemeye başlamıştır.

On yedinci yüzyılda Descartes’in “cogito, ergo sum “ yani “Düşünüyorum, o halde varım” sözleriyle Aydınlanma çağı başlamış ve böylece bilgi kutsallık zırhından çıkıp, akla dayandırılmıştır. Daha sonra Empristler, bilginin akla değil de deneyime dayandığını iddia ettiler. On sekizinci yüzyılda yaşanmaya başlanan teknolojik gelişmeler, sanayileşme, tarımsal gelişme ve kentleşme ile birlikte modern toplumun yapısı değişmeye başlamıştır. Buna paralel olarak toplumsal yapılarda ve kurumlarda önemli değişimler ortaya çıkmıştır. On sekizinci yüzyılın ortalarında ise Kant, kapsamlı bir felsefe sistemi geliştirdi. Böylece Nietzsche, tepkileri üzerine çeken felsefesini ilan etmiş oldu. Nietzsche, modern uygarlığın hastalıklı olduğunu, Hıristiyanlık ve Nihilizm zehrini taşıdığını düşünüyor; kendine de tüm bunlara bir çare bulma misyonunu yüklüyordu.¹²

Peki, Nietzsche Modern dönemle ilgili ne düşünmektedir? Nietzsche’ye göre Modern Avrupa, On yedinci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan kültürel fenomenolan “Aydınlanma”nın ürünüdür, aynı zamanda da Hıristiyan uygarlığıdır.¹³ O halde, Aydınlanma nedir?

Aydınlanma, On sekizinci yüzyılın entelektüel, kültürel ve felsefi bir hareketidir.¹⁴ Avrupa’da Aydınlanma ile başlayan ve daha sonraları tüm dünyayı etkisi altına alan Batı dünyasına özgü yaşam biçimi olan modernite¹⁵, toplumsal ve

¹¹ Preserved Smith, *Rönesans ve Reform Çağı*, trc. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s. 218

¹² Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, trc. Kaan H.Ökten, İstanbul: Everest Yayınları, 2000, s. 5

¹³ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 14

¹⁴ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, trc. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998, s. 19

¹⁵ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, trc. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yay, 1994, s.9

bireysel hayatı büyük ölçüde değiştirmiştir. Modernite ile birlikte toplumsal yaşamda din arka plana itilmiş; insan ve akıl hayatın merkezine getirilmiştir.

Modernite ile birlikte insan ilişkileri üretim ilişkilerine indirgenmiş, insan toplum içinde yalnız bir hale gelmiş, bu durum da onu karamsarlığa, bunalıma sürüklemiştir. Sanayileşme ve Fransız Devrimi, geleneksel değerlerin önemini yitirmelerine neden olmuş, toplumsal bağları zayıflatmış ve insanın toplumla ilişkisini koparmıştır.¹⁶

A. Modern Dönem’de Felsefe ve Bilim

Modern dönemdeki felsefe ve bilim anlayışına baktığımızda Modern felsefe, zihinde yepyeni bir sayfa açan ve gelenekten uzaklaşan bir felsefenin adıdır. Modern felsefe Batıda on yedinci yüzyılda başlamış, on sekizinci yüzyılda Aydınlanmayla büyük bir hız kazanmıştır.

Felsefe uzun yıllar boyunca skolâstik zihniyetin içine sıkışmış bir durumdaydı oysa modern felsefe insan aklının bir ürünüdür. Bu yüzden de modern felsefeye damgasını vuran akım Rasyonalizm olmuştur. Rasyonalizm yani akılcılık; aklın önceliğini ve üstünlüğünü kabul etmek demektir.¹⁷ Buna göre zihin, her çeşit deneyimden önce birtakım bilgi ve ilkelerle sahiptir. Bu bilgilere apriori¹⁸ bilgi denir. Buna Platon’un idealarını, Descartes’in doğuştan fikirlerini ve Kant’ın apriori formlarını örnek gösterebiliriz. Rasyonalistler akli, doğruların ve hakikatlerin kaynağı olarak görür. Bu yaklaşıma göre; insanlar doğduklarında bazı bilgilerle donatılmışlardır; zamanla bunları anımsarlar.¹⁹Tanrı, evren, matematikle ilgili bilgiler doğuştan gelen önsel bilgilerdir. Rasyonalistler, bilginin sınırının deney ötesine geçebileceğini kabul ederek metafiziğe kapı aralamış olurlar. Rasyonalizmin, Hıristiyanlığı savunmak ve güçlendirmek için Batı’da gelişen bir akım olduğunu düşünenler vardır.²⁰ Özellikle, Descartes, Kant ve Hegel gibi rasyonalistler, Hıristiyan inancını kuvvetlendirmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu filozoflara göre, akıl ile hakikat kavranabilir. Aydınlanma döneminin büyük filozoflarına göre hakikat; dini otorite veya kutsal metinler

¹⁶ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, trc. Osman Akınhay, İstanbul: Bilim Sanat Yay., 1998, ss. 53-54

¹⁷ Süleyman H. Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 9

¹⁸ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, Bursa: Asa Yay., 2001, s. 80

¹⁹ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s. 80

²⁰ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s. 80

tarafından aktarılan bir şey değildir; hakikat akla dayalı keşfedilen bir şeydir.²¹ Rasyonalizm, On dokuzuncu yüzyıla kadar bu niteliği ile devam etmiş, bu yüzyılda ise hakikat olma niteliğini kaybetmiştir. Bunun nedenini şöyle izah edebiliriz:

Felsefe ve bilim Ortaçağ'da kilise öğretisinin hizmetinde bulunmuştur. Ortaçağ'da Kilise, insanlar üzerinde mutlak egemenliği olan ve her şeyi elinde tutan bir güç olarak görülmekteydi. Dördüncü yüzyılda kurulan kilise yaklaşık on ikinci yüzyıla kadar Plâtonculuğun etkisinde kalmış, bu yüzyıldan sonra Aristocu felsefe ve bilim kilisenin emri altına girmiştir. Hem kilise öğretisi hem de bu öğretiyi destekleyen bilim ve felsefe kutsallık zırhına bürünerek dogmatik bir mahiyet kazanmıştır.

Kilisenin kutsal bilim haline getirdiği Aristo öğretisine göre dünya, evrenin merkezidir. Zira başta İsa peygamber olmak üzere bütün insanlığın serüveni dünyada geçtiği için dünya evrenin merkezi olarak kabul edilmekteydi. Bu öğretiye göre Tanrı evreni yoktan var etmişti ve evreni de o yönetmekteydi. Aristo kozmolojisinde, evren tek bir canlı organizma biçiminde tasarlanmıştı. Yani evren, kendisini meydana getiren öğeler arasında niteliksel farklılıklara karşın, içindeki her şeyin belli bir yerinin ve işlevinin bulunduğu tek bir canlı organizmadır.²² Bunun yanında Aristo'nun kozmolojisinde ay üstü âlemdeki yıldızlar, Tanrı'ya yakın varlıklar olduğu için en mükemmel ruhlara sahip olan canlı varlıklardır. Onların taşıdıkları bu mükemmel ruhlara, mükemmel hareketi olan dairesel dönüşlerini gerçekleştirmelerine neden olmaktadır.

Güneşi tanrı olarak kabul eden Mısır Hermetik düşüncesinin de etkisi ile Rönesans'ta dünya merkezli evren anlayışından uzaklaşma başlamıştır. Daha sonraları güneş merkezli evren anlayışıyla Nicolaus Copernicus (1473–1543), kilise öğretisine şüphe düşürmüştü. Dünya'nın evrenin merkezi olmadığı şüphesi, ay üstü ve ay altı âlemin varlığını ortadan kaldırıyor, âlemden ayrı bir Tanrı'nın varlığına da gölge düşürüyordu.²³

²¹ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Yayınları, 2001, s. 4

²² Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 7

²³ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, trc. H.V. Eralp, İstanbul Devlet Basımevi, 1938, s. 182

Copernicus'tan sonra Kepler, gezegenlerin hareket yasalarını bulmuş, gezegenlerin hareketlerinin taşıdıkları ruh nedeniyle değil mekanik yasalarla olduğunu söylemiştir. Galileo güneş merkezli evren anlayışını ortaya atmıştı. Newton'da evrensel çekim yasasıyla; uzayda yer kaplayan tüm cisimlerin birbirlerini bir yandan kütleleriyle doğru orantılı, öte yandan aralarındaki uzaklığın kareleriyle ters orantılı bir kuvvetle çekerler anlayışını ortaya atmış ve böylece Aristocu kilise öğretisi temelden sarsılmış ve Hıristiyan kozmolojisi alt üst edilmiş oldu.²⁴

Modern bilimin etkisiyle, özellikle bilgi konusunda büyük değişiklikler olmuştur. Bilgiye artık sadece anlamak ya da merakı gidermek için değil de sağladığı fayda için değer verilmiştir. Bilgi öyle bir hal almıştır ki, doğaya ilişkin olarak tahminde bulunma ve onu kontrol altına alma ve neticede de insan hayatını konforlaştıran bir güç olmuştur.²⁵

Modern bilimle birlikte gözleme verilen önem artmıştır. Astronomide, denizcilikte, tıp ve anatomideki araştırmalar önem kazanmıştır. Leonardo da Vinci, William Harvey, A. Vesalius, Malpighi gibi isimler bilim alanında önemli çalışmalar yapmıştır.²⁶Bu bilim adamlarının yapmış olduğu çalışmalar, insanların geleneksel teorilere duydukları güveni sarsmıştır.

Peki, modern dönemde bilim ile felsefenin etkileşimi nasıl olmuştur? Bu soruya şu şekilde yanıt verebiliriz: Modern bilimin modern felsefe üzerinde etkisi büyüktür. Örneğin bilimsel yöntemin gözlem boyutunun Emprizm üzerinde yoğun bir etkisi olmuştur. Yine aynı şekilde bilimsel yöntemin tümdengelimsel ve matematiksel boyutu da Rasyonalist felsefeyi derinden etkilemiştir. Özellikle Descartes, Leibniz ve Spinoza gibi rasyonalist filozoflara felsefelerini inşa etmesi noktasında büyük katkı sağlamıştır.²⁷

Ayrıca modern bilim modern felsefeyi mekanik dünya görüşü çerçevesinde de etkilemiştir. Descartes, Hobbes gibi on yedinci yüzyıl filozoflarına göre, doğa bir organizma olarak değil de bir mekanizma olarak

²⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayıncılık, 1980, s. 254

²⁵ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, s. 28

²⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 249

²⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 259

görülmeye başlanmış, zamanla bu mekanizmanın Tanrı ile bağı tamamen koparılmış ve Tanrı on dokuzuncu yüzyılda evrenin dışına atılmıştır.²⁸

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Ortaçağ'ın dünya görüşünde Tanrı merkezilik söz konusuysen, modern dönemin bilim ve felsefesiyle birlikte var olan görüş kökten değişmiştir. Yani modern dönemin dünya görüşü insan merkezli olmuştur.

Modern döneme damgasını vuran isim Rene Descartes'tir. Nietzsche üzerinde etkisi olduğu için, Descartes felsefesinin bazı önemli noktalarını burada izah etmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.Descartes(1596–1650)

Rönesans dönemiyle başlayan bilimsel çalışmalar, bilgi ve yöntem konusunda belirli bir kuşkuculuğa yol açmıştır. Descartes, geleneksel görüşleri bir kenara atarak her şeyi sil baştan ele almıştır. Descartes, felsefesinin köklerini Ortaçağ düşüncesinden almasına rağmen, modern felsefenin kurucusu unvanını almaya da hak kazanmıştır. O, bilimle dini uzlaştırma çabasındadır fakat bilime ve akla o kadar çok önem verir ki, dinin yeri sallantılı hale gelir.²⁹

Descartes'in içinde bulunduğu on yedinci yüzyıl felsefesi birliği olan, tek rengin hâkim olduğu kapalı bir yapı olarak Skolâstik düşünceye benzemektedir. Ancak Skolâstik düşüncede hâkim unsur din iken; on yedinci yüzyılda hâkim unsur akıldır. Bu yüzyılın felsefesi, aklın evrendeki her şeyi bilebileceği savına dayanmaktadır. Evren karşısında akla bu güveni, evren için model olarak öngörülen matematiksel fizik anlayışı vermektedir. On yedinci yüzyıl felsefesi, doğanın matematiksel kavramlarla açıklanabileceğini, doğa ile akıl, nesne ile zihin arasında tam bir (epistemolojik) uygunluğun olduğunu söylemektedir. Bu felsefeye göre, Tanrı bir taraftan evrene diğer yandan insan ruhuna aynı ilkeleri yerleştirmiştir. Doğanın yapısı akla uygun olduğu için, akıl onu kolayca kavrayabilecektir. Bu dönemin felsefesinde sadece olgusal evrenin değil, akıl, ruh, Tanrı gibi metafizik konuların da akıl tarafından kavranabileceğini söylemektedir. Bu nedenle bu felsefede akla güven tamdır. Descartes'in döneminde hâkim olan felsefeye göre, akıl evrenin bütün sırlarını çözecektir.

²⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 260

²⁹ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 55

Descartes'te içinde bulunduğu dönemin düşünürleri gibi; akla önem verir fakat ona göre akıl tek başına yeterli değildir önemli olan onun iyi kullanabilmektir.³⁰ O, yöntemine matematikle başlar; matematikle aklın doğruları açık ve seçik olarak kavrayabildiğini ve bu doğrulardan hareketle yeni doğrular oluşturabildiğini düşünür. Descartes, zihnini tamamen boşaltır ve duyular aracılığıyla elde edilen bilgiye kuşku ile bakar. Çünkü ona göre duyular insanı yanıltabilir. Oysa akıl gücümüzü kullanarak yanılgısız bir bilgiye ulaşabiliriz. Akıl, bilimin ve toplumun ilerlemesine olanak sağlayacak kadar güvenilir bir araçtır ve aynı zamanda da evrensel ve neseldir.³¹

Şimdiye kadar en doğru, en şüphe götürmez olarak kabul ettiğim şeylerin hepsini duyulardan veya duyular yoluyla öğrendim. Hâlbuki bu duyuların bazen aldatıcı olduklarını kendim tecrübe ettim; bunun için bizi bir defa aldatanlara hiçbir zaman tamamıyla güvenmemek tedbir iktizasındandır.³²

Descartes, her şey kuşku ile yaklaşıyor olsa da kendi varlığından kuşku duymamaktadır. Çünkü kuşku duymak, var olmanın bir göstergesidir. Kuşku duyma bir düşünme biçimidir. Kuşku duyan biri, kuşku duyan bir varlığın var olduğunu açık ve seçik olarak bilir ve neticede “Düşünüyorum o halde varım”³³ sonucuna varır. Kartezyen felsefenin “cogito ergo sum” ya da “düşünüyorum öyleyse varım” sözü modern felsefeye damgasını vurur.

Peki, Descartes, Tanrı hakkında ne düşünmektedir? Descartes, doğuştan birtakım düşüncelerin var olduğuna inanmaktadır. Bu düşünceler duyulardan meydana gelmeyen düşüncelerdir. Tanrı da bunlardan biridir. Ona göre Tanrı, ezeli-ebedi, değişmez, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, tüm varlıkları yaratan yetkin bir varlıktır.³⁴ Peki, Tanrı düşüncesini insan kendisi mi oluşturmuştur? Sonlu olan bir varlık sonsuz olan bir Tanrı düşüncesini nasıl kendisi oluşturabilir ki? Descartes'e göre Tanrı düşüncesi insanda doğuştan vardır, yani Tanrı apriori'dir. Descartes'in Tanrı ile ilgili görüşüne baktığımızda; o Tanrı'ya sadece dış dünya 'ya ait bilgisinin bir güvencesi olarak başvurmuştur.³⁵ Çünkü ona göre

³⁰ Descartes, *Metod Üzerine Konuşma*, trc.S.Sel, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984, s. 8

³¹ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 15

³² Descartes, *Metafizik Düşünceler*, trc. M.Karasan, İstanbul: M.E.B Yay., 2.baskı, 1962 s. 123

³³ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 74

³⁴ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 79

³⁵ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 60

dış dünyanın bilgisi insan zihnine doğrudan gelmemiştir; insan bu bilgiye Tanrı yoluyla ulaşır. Descartes felsefesinde; Tanrı yanıltıcı değildir; insanları aldatmaz. Yarattılmış bir varlık olan insan, yaratılmamış bir varlığın düşüncesine doğuştan sahip olamaz. Öyleyse bu düşünceyi insan zihnine doğuştan yerleştiren Tanrı'dır. Tanrı'nın varlığını kanıtlayan Descartes, artık dış dünyanın varlığından da kuşku duymaz.

Modern dönemde karşımıza çıkan ve Nietzsche felsefesini etkileyen bir diğer isim de Immanuel Kant'tır.

2.Kant (1724–1804)

On sekizinci yüzyıl felsefesine damgasını vuran isim Alman filozof Immanuel Kant'tır. Kant, eleştirel bir felsefe ortaya koymuştur. Kant'ın eleştirel felsefesi, Avrupa felsefesinde önemli bir rol oynamıştır. Locke, Berkeley ve Hume gibi Ampiristler, insan bilgisinin akla değil de deneyimlere ve gözlemlere dayandırıldığını öne sürmüşlerdir. Onlara göre insan doğuştan bilgi yüklü değildir. Zihin doğuştan boş bir levha yani tabula rasa'dır.³⁶ Oysa Rasyonalistler, İnsanın doğuştan bilgiyle yüklü olduğunu ve bu bilginin deneyimlerden bağımsız olduğunu savunurlar. Kant ise, hem Empiristleri hem de Rasyonalistleri uzlaştırma çabasıdadır. Yani deneyciliğin ve akılcılığın bir sentezini yapmıştır. Kant, bilgi için tek başına deneyim ve gözlemin yeterli olmadığını düşünür. Aynı şekilde doğuştan birtakım doğruların olduğunu fakat bunun farkına varılabilmesi için tecrübeye gerek olduğunu düşünür. Başka bir deyişle, Kant bilgi için hem aklın hem de deneyim ve gözlemin gerekli olduğunu düşünür. Kendisinden önceki bilgi kuramcıları nesneyi ön plana çıkartırken; Kant, bilginin nesne tarafından değil de özne tarafından belirlendiğini öne sürdü.³⁷

Teorik ve Pratik olmak üzere aklı ikiye ayıran Kant, pratik akılla evrensel ve herkesi bağlayabilecek yasalar ortaya çıkararak, Hıristiyanlığın ahlaki değerlerini güçlendirmeye çalışmıştır.³⁸

Peki, Kant Tanrı hakkında ne düşünmektedir? Kant'a göre insan bilgisinin sınırı deneyin olanağı ölçüsündedir yani fenomenler düzeyindedir.³⁹ Fakat bazı

³⁶ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, s: 33

³⁷ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s. 214

³⁸ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, ss. 214-215

bilgiler vardır ki, deney olmadan da akıl yoluyla bu bilgilere sahip olunabilir. Kant'a göre, Tanrı düşüncesi sadece aklın bir idesidir.⁴⁰ Sınırlı bir varlık olan insan, Tanrı'nın gerçekten var olup olmadığını hiçbir zaman bilemez.

Kant, akli kullanarak; evrensel ve mutlak ilkelere ulaşılabileceğini düşünürken bunun ancak aydınlanmayla mümkün olduğunu söyler. Çünkü ona göre aydınlanma, akli herkesin önünde her yönüyle özgürce kullanılabilmelidir.⁴¹ Kant, Aydınlanma'yı şöyle tarif eder:

İnsanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür. Bunun nedenini de aklın kendisinde değil, aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanma kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır.⁴²

Aydınlanma çağında akla duyulan güven toplumun hemen her alanında görülmekteydi. Descartes gibi Aydınlanma filozofları, insanı insan yapan şeyin akıl olduğunu; insan aklını kullanarak gerçek bir bilgiye ulaşabileceğini iddia ederler. Peki, Nietzsche bu konuda ne düşünmektedir?

Nietzsche de bu noktada akla sonsuz güven duymanın mümkün olmadığını düşünür. O, akılla hakikate ulaşılabileceğini düşünenleri şiddetle eleştirmiştir. Nietzsche'ye göre insanların nesnel düşünceye sahip olmaları olanaksızdır çünkü insanlar tutkuları ve istekleriyle yönlendirilmektedirler.⁴³

Nietzsche, nesnel gerçekliğe inanmadığı için bilimin de insana gerçeklikle ilgili bir şeyler sunamayacağını düşünmektedir. Bilimsel gerçeklik olarak bilinen olguların er ya da geç değişeceğini düşünmektedir. Ona göre bilimsel yasaların tamamı olasılıklara dayanan insan kurgularıdır.⁴⁴ Burada Nietzsche, bilime ve bilimsel ilerlemeye duyulan güvenin tehlikeli bir yanılgıdan ibaret olduğunu söyleyerek modern dönemin bilim anlayışını eleştirmiştir.

³⁹ Abdülkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s. 220

⁴⁰ Heinz Heimsoeth, *I.Kant'ın Felsefesi*, trc. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s. 160

⁴¹ Kant, *Seçilmiş Yazılar*, trc. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980, s. 215

⁴² Kant, *Seçilmiş Yazılar*, s. 123.

⁴³ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 20

⁴⁴ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 24

III. NIETZSCHE’NİN ÇAĞI İLE HESAPLAŞMASI

Nietzsche, hem çağının tüm değerlerine savaş açmış hem de kendinden önceki felsefe sistemlerine ve filozoflara karşı çıkmış bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Nietzsche’nin çağıyla hesaplaşması aslında on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki Avrupa kültürüyle olan bir hesaplaşmadır.⁴⁵ Nietzsche, içinde bulunduğu dönemin Avrupa kültürünü değerlendirdiğinde iki karşıt değerlendirme tarzı dikkatini çekmektedir. Bunlardan birincisi geleneksel Hıristiyan düşüncesi, ikincisi de bilimci-Pozitivist düşüncedir. Pozitivist düşünce, geleneksel Hıristiyan düşüncesini ortadan kaldırmaya çalışır. Yani Tanrı’nın yerine modern toplumu yerleştirir. Böylece toplumun dini dolayısıyla da değer yargıları arka plana itilmiş olur. Bu durum da doğal olarak insanı kötümser bir havaya sürükler.⁴⁶ Nietzsche, hem Hıristiyan geleneğinin hem de pozitivist düşüncenin toplumu sürü haline getirdiği kanısındadır. Çünkü her iki düşünce de insanı birtakım ahlak kuralları ile aldatmakta, yozlaşma ve çürümeye doğru sürüklemektedir.

Nietzsche’nin içinde yaşamış olduğu çağda bu iki değerlendirme tarzı çatışma halindedir ve öyle ki; dinin yerini bilime bırakma çabası en göze çarpan durumlardan biridir. Nietzsche, bilime önem verir çünkü bilim doğayla ilgilenmektir. İnsan doğa ile ilgilenirken kendi özüne dönebilir. Oysa on dokuzuncu yüzyılın modern biliminde, bilme sevgisi yoktur. Nietzsche, bu yüzyılda bilimin sadece metot olarak kullanılmasını ve insanlarda, bilgi sevgisinin olmamasını eleştirmektedir.⁴⁷

On dokuzuncu yüzyıl pozitvizmi, sahici olmadığı ve aldatıcı olduğu gerekçesiyle dine dayalı değerleri kaldırmış ancak yerine sahici bir değer anlayışı koyamamıştır. Bu durum Batıda değerler alanında büyük bir boşluk oluşturmuştur. On dokuzuncu yüzyılda insanın tutunabileceği değerlerin olmadığı bir kriz söz konusudur.⁴⁸ Nietzsche de bu krizin farkına varan; hayatı ve insanlığı kurtarma misyonunu kendisine yükleyen biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁵ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, 1995, s. 134

⁴⁶ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s. 98

⁴⁷ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, trc. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayınları, 2002, ss: 39-40

⁴⁸ Allan Megil, *Aşırılığın Peygamberleri*, trc. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s: 11

Nietzsche'ye göre Avrupa insanı hiç bu yüzyıldaki gibi bir çöküntü içinde olmamıştır. İnsandaki bu çöküntü, felsefede, bilimde, sanatta ve toplumun hemen her alanında da kendini göstermektedir.⁴⁹ Nietzsche'nin kendi çağında gördüğü en büyük eksiklik; hayatın değersiz hale gelmesidir.

Nietzsche, çağının felsefe anlayışını reddederken özellikle on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın klasik akıl inancına karşıdır.⁵⁰ Nietzsche, kendinden önceki felsefe sistemlerine karşı çıktığı için kendisine filozof denilmesini de istemez. Çünkü kendi dönemindeki filozofları cesur olmadıkları için eleştirirken, onların felsefelerini kendisinininki ile aynı kefeye konulmasını istemez.⁵¹ Nietzsche, kendisinden önceki filozofların büyük bir çoğunluğunu özüne uygun felsefe yapmadıkları için eleştirir; hatta onları yozlaşmış olarak nitelendirir ve bunların kısır bir döngü içerisinde olduklarını, var olanı tekrarladıklarını, yeni hiçbir şey ortaya koymadıklarını ifade eder:

Tek tek felsefe kavramları, kendileri için, kendi başlarına gelişen rastgele şeyler değildir; tersine birbirine bağlı, birbiriyle ilişkili olarak gelişirler. Düşünce tarihinde ne denli apansız, gelişigüzel ortaya çıkıyor gibi görünürlerse görünürler, yine de bir sisteme aittirler: Bu durum sonunda en farklı felsefecilerin, belli bir olanaklı felsefeler temel şemasına uygun düşmesinde kendini gösteriyor. Görünmeyen bir çekim alanında aynı yörüngede döner dururlar bir kez daha. Eleştiri ve sistemleştirme isteğiyle kendilerini birbirleri karşısında ne denli bağımsız duysalar da, onlardaki bir şey, yönlendirir onları; bir şey birbiri ardınca belli bir düzene iter, doğuştan gelen bir sistemli yapıya, kavramların ilişkisine...⁵²

Çağının filozoflarının büyük bir kısmını korkak olarak niteleyen Nietzsche, onların felsefelerini de niteliksiz bulur. Nietzsche, bir filozofun ortaya koyduğu felsefesini, kendi yaşamında da uyarlaması gerektiğini savunur.⁵³ Zira filozofun ortaya attığı düşünce onun kendi kişiliğinden kaynaklanan bir arayışın ifadesidir.⁵⁴ Kendi değer yargılarını oluşturan filozof, çağından bağımsızlaşmış, çağını aşmış demektir.

Nietzsche, yaşadığı çağın Hegel felsefesini de eleştirmektedir. Çünkü Hegel, insanın özgürlüğünü yok sayarak, onu tarihsel sürecin zorunlu ürünü haline

⁴⁹ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s. 139

⁵⁰ Münir Dedeoğlu, *Trajik İnsan Ahlakı*, Ankara: ÜBL Yayınları, 2002, s. 8

⁵¹ G.Stauth-B.Turner, *Nietzsche'nin Dansı*, trc. Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınevi, 1995, s. 134

⁵² F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayınları, 2010, s. 33

⁵³ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 34

⁵⁴ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 1984, s. 7

getirmektedir. Hegel felsefesinde bütün alanlar tarihe endekslidir; yani tarih her şeyin merkezi konumundadır. Hegel'e göre tarihin bu gücü karşısında eğilmeyi öğrenen kişi, herhangi bir güç karşısında da eğilmeyi bilecektir.⁵⁵ Oysa Nietzsche'ye göre, tarihi büyük bir güç gibi algılamak yersizdir, ayrıca tarihin bu gücüne karşı dimdik durabilen insan ancak erdemli insandır. Böyle erdemli insanın asla tarihin kölesi olmaması, tarihi bu hayatın hizmetinde kullanması gerektiğini söyler.⁵⁶

Kendisinden önceki filozofların içinde bir isim var ki; Nietzsche onu ayrı tutar. Bu isim İlkçağ filozofu Herakleitos'tur. Nietzsche, Herakleitos'a hayrandır. Herakleitos'un "evren sürekli değişmektedir ve değişmeyen tek şey değişmenin kendisidir"⁵⁷ sözünü temele alarak yaşamdaki her şeyin değiştiğini bu yüzden de salt akılcılıkla bir yere varılamayacağını söylemektedir. Nietzsche, Herakleitos'un felsefesini değerlendirirken kendi felsefesinin de taşlarını oluşturmuştur.

Nietzsche bir filozof olarak adlandırılmak istemese de günün birinde ünlü biri olacağından emindi; fakat dünyanın kendisini nasıl biri olarak değerlendireceğini tam olarak kestiremiyordu. Şöyle ki, günün birinde insanların kendisini azizlik mertebesine koymalarından çok endişe duyuyordu çünkü o aziz olmak istemezdi; aziz olacağına soytarı olmayı tercih ederdi.⁵⁸

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; kendinden önceki filozofları korkak olarak niteleyen Nietzsche'nin felsefesi, felsefe tarihinin cüretkâr felsefeleri arasında hatırlanacaktır.⁵⁹ O halde Nietzsche'ye göre felsefe nedir? Nietzsche'ye göre felsefe;" bugüne kadar anladığı ve de yaşadığı gibi buzda ve yüksek dağda gönlünce yaşamaktır."⁶⁰ Nietzsche felsefesini iki kelimeyle izah etmek gerekseydi bunun "Putları devirmek"⁶¹ olduğunu söylemek yanlış olmazdı. Onun en büyük çabası put adını verdiği idealleri, geleneksel kabulleri yok etmektir. İşte bu yüzden de; Nietzsche felsefesini anlayabilmek için onun yaşadığı çağın problemlerini, kültürel değerlerini, kabul gören öğretilerini dikkate almamız gerekmektedir.

⁵⁵ Bedia Akarsu, *Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu*, İstanbul: Felsefe Arkivi, S.19, 1975, s. 132

⁵⁶ Bedia Akarsu, *Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu*, s. 132

⁵⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 25

⁵⁸ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, trc. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2008, s. 115

⁵⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Yirminci Asır Filozofları*, Ankara: Kanaat Kitabevi, 1936, s. 123

⁶⁰ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 8

⁶¹ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 8

Nietzsche'ye göre felsefe; hem insanın hem de insan dışında kalan alanın araştırılıp ne olduğunun belirlenmesidir.⁶² Nietzsche, felsefesine Sokrates'ten beri süre gelen özellikle de Platon'da görülen salt akılcılığa önem verip, insan içgüdüsünü saf dışı bırakan görüşü eleştirerek başlar.⁶³ Nietzsche, Sokrates ve Platon ile birlikte felsefenin farklı bir yola girdiğini ve bu yolun salt bilgiye dayandığını düşünmüştür. Çünkü ona göre özellikle Platonla birlikte Yunan felsefesi, insani içgüdüleri bırakıp sadece akla önem vermeye başlamıştır. Nietzsche, Platonla birlikte varlığa ilişkin algının yeni bir hal aldığını düşünmüştür. Çünkü Platon iki dünya anlayışına sahip bir felsefe geliştirmişti. Bu anlayışa göre; içinde yaşadığımız fiziksel dünya diğer adıyla görünüşler dünyası, hakikatin kendisi olduğu düşünülen idealar dünyasının birer yansımasıydı.⁶⁴ Platon'un bu öğretisi daha sonraları kilisenin öğretileriyle de birleşince, bu anlayışa bağlı olarak ortaya çıkan değerler, Nietzsche'nin hedefinde olmuştur. Nietzsche, hakiki dünya ve görünen dünya anlayışıyla insanın aldatıldığını, hakikat denilen yalanla, insanın gerçekliğin değerini ve anlamını tükettiğini savunur.⁶⁵

Neticede şunu söyleyebiliriz ki, Nietzsche'nin felsefesi yaşadığı dönemle ve o dönemin tüm değerleriyle bir hesaplaşmadır. Nietzsche, on dokuzuncu yüzyılın bilimini de, ahlakını da, sanatını da, felsefesini de çökmüş olarak değerlendirir. Tanrıyla, metafizikle, çağının tüm geleneksel değerleriyle savaş halinde olan Nietzsche, bir yandan da bu çöküntünün karşısında huzursuzdur. İşte Nietzsche'nin genel anlamda felsefesi bu çöküş değerlerinden kurtulma projesidir.

Nietzsche çağının tüm geleneksel değerlerinden kendini arındırmaya çalışır çünkü ona göre çağın bütün değerleri *décadence*'dir.⁶⁶ *Décadence* nedir? Tezimle nasıl ilişkilendirebiliriz şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

A. *Décadence*

Nietzsche felsefesinin temel kavramlarından biri olan *décadence*⁶⁷, Fransızca bir terim olup; çökme, düşme anlamına gelmektedir. Nietzsche, bunu

⁶² Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s. 3

⁶³ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987, s. 130

⁶⁴ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Yayınları, 1998, s. 99

⁶⁵ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 8

⁶⁶ Münir Dedeoğlu, *Trajik İnsan Ahlakı*, s.12

daha çok yozlaşma olarak da ifade eder. O, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sını yozlaşmış olarak görür. Bunun nedeni de Batı dünyasının insanı edilgen bir hale getirmesi ve insanı temel içgüdüsünden saptırmasıdır.⁶⁸ Nietzsche'ye göre *décadence*, yaşamın her döneminde karşılaşılabilecek bir durumdur. O, bu durumu hayatın büyümesinin mantıksal bir sonucu olarak görür.⁶⁹ Nasıl ki doğma, büyüme yaşamda doğal bir süreç ise çöküş de doğal olarak karşılanmalıdır. *Décadence*, yaşamsal döngü için gereklidir fakat bu, bir anda olup biten bir şey değildir süreklilik arz eden bir durumdur.

Anlaşılması gereken: Her türlü çöküşün ve hastalığın sürekli olarak değer yargıları oluşturmaya yardımcı olduğu; çöküşün kabul edilen değer yargılarında üstünlük kazandığı; dejenerasyon felaketinin sadece mevcut sorunlarına karşı mücadele etmemiz gerektiği değil, önceki tüm çöküşlerin de hala mevcut olduğu yani devam etmekte olduğudur.⁷⁰

Décadence doğada, toplumda ve insan hayatında karşılaşılabilecek bir durumdur. Doğadaki *décadence*, hayatın gelişmesinin sonucundaki çürümedir. Burada biyolojik bir süreç söz konusudur. Toplumdaki *décadence*, insanların ihtiyaçlarıyla ortaya çıkan kurumların bir zaman sonra işlevselliğini yitirmesidir. Son olarak insan hayatındaki *décadence* ise, insanın kendi benliğiyle, içgüdüleriyle çatışma halinde olması şeklinde ifade edilir. Neticede hangi alanda olursa olsun *décadence*, hayatın kendi artığı tarafından kuşatılmasıdır.⁷¹

Nietzsche, *décadence*'ı daha çok toplumsal alanda ele alır. İnsanların ihtiyaçlarıyla birlikte ortaya çıkan kurumlar bir zaman sonra işlevini yitirirse; o toplumda canlılık görülmez ve bu durumda yozlaşma kaçınılmaz olur. Decadent bir toplumda insanlar, o toplumdaki kültürel unsurları benimsemek zorunda kaldıkları için de kendi benliklerine yabancılaşmış olurlar. Şunu söylemek gerekir ki; doğa kendisini yenileyebildiği için doğadaki çöküş, çürüme ya da yozlaşmaya dönüşmemektedir. Buna karşılık, kendini yenilemeyen toplumlardaki çöküş,

⁶⁷ Fransızca bir sözcük olan "decadence", Latince çökme, düşme anlamına gelen *decadere* 'den gelir. Nietzsche, Almanca karşılığı olmadığı için Fransızca bıraktığı *decadence*'ı çöküş, düşüş, bozulma, yozlaşma, hastalık ve yabancılaşma gibi farklı anlamlarda kullanır. Dolayısıyla Türkçe'de tek bir sözcükle karşılayamadığımız bu kavramı aynı şekilde kullanıyoruz.(Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof Nietzsche*, Ankara: Palme Yay, 1989, s.1)

⁶⁸ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 39

⁶⁹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 38

⁷⁰ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 39

⁷¹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 44

çürüme ve yozlaşmayı doğurmaktadır. Nietzsche, Décadence ile ilgili şunları söyler:

O, hayatın büyümesinin zorunlu mantıksal sonucudur. Yozlaşmanın ortaya çıkışı, hayatın doğması ve ilerlemesi gibi zorunludur. Onu ortadan kaldırmak insanın elinde değildir. Yozlaşmanın kendi, kendisiyle mücadele edilecek olan bir şey değildir. O salt olarak zorunludur ve her çağa, ulusa özgüdür. Bütün bir güçle mücadele edilmesi gerekli olan şey bu sarı hastalığın organizmanın sağlıklı kısımlarına kanla sürüklenmemesidir.⁷²

Décadence'in sebebi gibi görülen kötülükler, ahlaksızlıklar, suç, hastalıklı durum ve lüks gibi şeyler aslında decadence'in sonuçlarıdır. Nietzsche decadence'in sonuçları ile ilgili şunları söyler:

Çöküşün sonuçları: Ahlaksızlık-ahlaksızlığa müptela oluş; hastalık-hastalıklı oluş, suç-suçluluk; bekarlık-steril oluş; istencin zayıflığı, alkolizm, pesimizm, anarşizm, özgürlükçülük. İftiracılar, baltalayıcılar, şüpheci, yok ediciler.⁷³

Décadence'in yarattığı boşluk eğer doldurulamazsa nihilizmi doğurabilir.⁷⁴ Nietzsche'ye göre, nihilizm bir neden değil, çöküşün mantıksal sonucudur.⁷⁵ Nietzsche, decadence'ı ilerlemenin bir ön koşulu olarak görür. O, yaşamı çeşitlendiren, zenginleştiren her şeyin gerekli olduğuna inanır. Buradan şunu anlıyoruz ki; Nietzsche decadence ve nihilizm gibi olumsuz görünen kavramların kaçınılmaz olduğuna inanan bir düşünürdür.

Nietzsche, On dokuzuncu yüzyıl insanını çökmüş olarak nitelendirir. Bunun nedeni; insanın bu hayatla olan bağlantısının koparılmış, hayata karşı yabancılaşmış ve değerlerinin yozlaşmış olmasıdır. Nietzsche, yozlaşmayı büyük bir sorun olarak algılamaz çünkü bu durum zaten kaçınılmazdır. O, yozlaşmayı hayatın doğal bir parçası olarak görür. Hatta ona göre yozlaşma, hayat kalitesinin artması için gereklidir. Nietzsche için önemli olan toplumun bu yozlaşma durumuyla baş edip edemeyeceğidir. Zira toplumun herhangi bir kurumunda bir çöküş, bir yozlaşma durumu varsa ve bu sorun giderilemiyorsa o zaman bu durum

⁷² F. Nietzsche, *Güç İstenci*, ss. 38–39

⁷³ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 42

⁷⁴ Nihilizm konusunu tezimizin ikinci bölümünde açıklayacağımız için bu bölümde anlatmıyoruz.

⁷⁵ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s: 43

toplumun tüm kesimini etkisi altına alır. İşte Nietzsche'nin korktuğu tablo budur.⁷⁶

On dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın tüm kurumlarında kendini gösteren çöküntü, Avrupa kültürünün ve modern insanın çöküntüsüdür. Çünkü on dokuzuncu yüzyılın modern insanı çökmüş insandır.⁷⁷

Nietzsche, Batı dünyasının değerlerinin insanlığın çöküşüne sebep olduğunu düşünmüştür. Dini ve ahlaki değerlerin seküler toplum gelişimi tarafından aşındırıldığını ve sonuçta bir boşluk ortaya çıktığını; bu boşluğun da Tanrı kavramıyla doldurulamayacağını söylüyordu.⁷⁸ Nietzsche, Tanrı'nın artık gerekli olmadığını ve Tanrısız bir dünyada yaşayabilmek için yeni değerlerin oluşturulmasına çaba sarf eden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki; Nietzsche, çağının tüm değerlerine karşı çıkan bir felsefe yapmaya çalışıyordu.

Nietzsche'nin felsefesinde hedeflenen tüm değerlerin yeniden değerlendirilebilmesidir. Çünkü Batı dünyasının geleneksel değerleri insanlığın çöküşüne neden olmaktadır. On dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda dini ve ahlaki değerler çökmüş, Tanrı'nın bile bir fonksiyonu kalmamıştır. Bunun sonucunda da toplumda doğal olarak bir boşluk çıkmıştır. İşte bu noktada Nietzsche'nin kendisini, insanlığı kurtarmaya adanmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada Nietzsche'nin işlevinin, Batı dünyasında oluşan bu değer boşluğunun insanlığı yozlaştırarak çürüteceğine işaret etmek, bu gidişe karşı derinden, sert ve etkili bir uyarıda bulunmak olduğunu söyleyebiliriz.

Nietzsche, felsefesinin temeline insanı ve hayatı almıştır. Nietzsche'ye göre insan, bir içgüdüsel varlıktır.⁷⁹ Ona göre, çağın geleneksel değerleri, insanı insan yapan içgüdüleri yok saymıştır; bu yüzden yapılması gereken şey, insanın içgüdülerinin var kılınmasıdır.⁸⁰ Çünkü insan, çağın geleneksel değerleri yüzünden yaşama isteğini ve gücünü kaybetmiştir.

Nietzsche felsefesini inşa ederken nasıl bir yöntem izliyordu? Yazılarında nasıl bir üslup kullanıyordu? Şimdi bu sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

⁷⁶ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 40

⁷⁷ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s.148

⁷⁸ Münir Dedeoğlu, *Trajik İnsan Ahlakı*, s. 21

⁷⁹ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s. 4

⁸⁰ Münir Dedeoğlu, *Trajik İnsan Ahlakı*, s. 20

IV. NIETZSCHE FELSEFESİNDE ÜSLUP VE YÖNTEM

“Yazılarımın havasını solumayı bilen kimse, bunun bir yüceliğin havası, sert bir hava olduğunu bilir”⁸¹ diyen Nietzsche hakkında pek çok şey söylendi, birçok kitap yazıldı. Peki, Nietzsche tam olarak anlaşılabilir mi?

Nietzsche üzerinde konuşabilmek için, onu tanımak ve en önemlisi de onun dilini iyi bilmek gereklidir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Nietzsche sistematik bir düşünür değildir. Nietzsche'nin felsefi üslubunda göze çarpan, ele aldığı konuları sistemli bir biçimde incelememesidir. Nietzsche'nin eserlerini incelediğimizde gördüğümüz şey; onun düşüncelerini temellendirme gibi bir kaygısının olmadığıdır. Nietzsche, hiç kimseye karşı ya da hiç kimseden yana değildir.⁸² O, kimseye bir şeyler ispat etme gereğini duymamıştır. Ancak şu hususa dikkat çekmek gerekir ki, Nietzsche'nin felsefesinde bir sistem olmaması onun tutarsız olduğu anlamına gelmemelidir. Eğer Nietzsche, düşüncelerini belli bir sistematığa göre ortaya koymuş olsaydı, yazılarını bu kadar özgürce yazamazdı.

Nietzsche'nin kurduğu cümleler öyle herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacak türden değildir. Nietzsche'nin eserleri bir dolambaç gibidir; bu dolambaçta yol bulabilmek için Nietzsche'yi iyi tanımak gerekir. Nietzsche çok merak edilen, üzerinde çok konuşulan fakat az anlaşılacak bir düşünürdür. Bunun nedeni de eserlerinde kullandığı üsluptur.

Nietzsche felsefesinde pek alışık olunmayan şiir ve aforizmaya rastlanır. Nietzsche, yazılarında içerik kadar biçime yani estetiğe de önem verir. Tabiri caizse hem göze hem kulağa hitap etmeyi amaçlar. Nietzsche'nin düşünce dünyasında şiir ve musikinin hayati bir önemi vardır. Nietzsche düşüncelerini aforizmalar⁸³ biçiminde yazar ve bunu yaparken de kendine özgü bir biçimde ironiyi kullanır.

Nietzsche, yazılarında vermek istediği fikri uzun uzun anlatma yoluna gitmemiştir. Daha çok düşüncelerini esintiler halinde sunmuştur; yani düşündüğü şeyi anında yazıp geçmek gibi. Nietzsche'yi bir solukta okuyup anlamak oldukça

⁸¹ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s.8

⁸² İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s.3

⁸³ Aforizma, öncesiz ve sonrasız olan, kendi içinde bir bütünlüğe sahip fakat her biri birbirinden farklı denemelerdir (Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s.1)

güçtür. Çünkü onun yazılarının derinliği fazladır. Cümlelerinde çok şey barındırır; öyle ki o, başkasının bir kitap içinde söylediği ya da söyleyemediği şeyleri birkaç cümle içinde söylemeyi ister.⁸⁴

Nietzsche, herkes ve hiç kimse için bir kitap olan *Zerdüşt Böyle Diyordu*'yu yazarken alkyonik⁸⁵ bir ton kullandığını söylemiştir. Alkyonik bir ton ile Nietzsche, sakin ve huzurlu geçen günleri ve ardından bekleyen bir fırtınayı işaret etmektedir. O, alkyonik ton metaforuyla, zorlu hakikatleri ve bu hakikatleri anlamak için yüksek bir zekâ ve iradenin gerekli olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Nietzsche'nin kullandığı üslup pek alışık olunmayan bir durumdur ve anlaşılması oldukça güçtür. Filozof Nietzsche, alkyonik üslup ile ruh halini dışarıya yansıtmayı amaçlamıştır.

Nietzsche'yi okumak isteyen biri öncelikle bir dolambacın içine konulacağını bilmelidir; çünkü onun eserlerinde çıkış noktasını bulmak oldukça güçtür. Her şeyi tam olarak anladım dediğiniz anda bile kendinizi bir yanılmanın içerisinde bulabilirsiniz. Nietzsche, estetiğe önem verdiği için düşüncelerini betimleyerek anlatır ve okuyucu da konuyu anlamakla kalmaz adeta onu yaşar. Nietzsche'nin yazılarını okurken, hem merak hem de anlayamamanın vermiş olduğu gerilim söz konusudur.

Nietzsche, kendisinin anlaşılmasının zor olduğunun farkında olan biriydi zira ona göre, Zerdüşt'ün altı cümlesini anlamak daha doğrusu yaşamak; insanları modern insanların ulaşabileceğinden daha yüksek mertebelere ulaştırır.⁸⁶

Nietzsche, felsefesini çekiçle inşa etmektedir. Çekiçle felsefe yapmak denilince akla ne gelmektedir? Çekiç her ne kadar kırmak ya da yıkmak için kullanıldığı düşünülse de asıl fonksiyonu yapmaktır. Yani Nietzsche, bir şeyleri kırarak, yıkarak yeniden ortaya çıkarma niyetindedir.

Fakat insana yöneltir beni hep yeniden, benim ateşli iradem; böylece yöneltir o çekici, taş. Ah ey insanlar, bir heykel uyur taşın içinde, heykellerimin heykeli! Ah en çetin, en çirkin taşın içinde uyumalıdır o! Zalimce saldırıyor çekicim şimdi zindanına... Tamamlamak istiyorum onu ben: bir gölge geldi bana zira-bütün

⁸⁴ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s. 2

⁸⁵ Alkyonik, Yunan Mitolojisinden esinlenerek denizcilerin, kışın sakin ve rüzgârsız fakat bir anda kuvvetli bir fırtınaya dönüşecek günlere verdiği addır. Nietzsche'nin alkyonik ton dediği üslup kış metaforuyla anlatılan zorlu hakikatlerdir ki bunları anlamak için sabır ve yüksek bir idrak gereklidir. (Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s.22)

⁸⁶ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 49

şeylerin en sessiz, en hafifi geldi bir gün bana! Üstün insanın güzelliği geldi bana bir gölge gibi. Ah, kardeşlerim! Artık bana ne,-tanrılardan!⁸⁷

Kanaatimizce Nietzsche'nin zindandan kastettiği şey; yüzyıllardır insanın içinde hapsediği metafiziktir. Nietzsche, çekiçle felsefe yaparken ince eleyip sıkı dokumaktadır. Şüpheyile yaklaşır her şeye; kendinden önceki filozoflara da sistemlere de saldırır. Teolojileri yıkar çünkü Nietzsche felsefesi yıkıcıdır.

⁸⁷ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, trc. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayınları, 2004, ss. 74–75

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE' NİN DİN ELEŞTİRİSİ

1.DİN NEDİR?

İnsanlık tarihine baktığımızda hemen hemen her dönemde dini inançlara rastlanmıştır. Günümüzde dünyada yaklaşık yedi milyar civarında insan yaşadığı bilinmektedir. Bu insanlardan büyük çoğunluğu şu ya da bu şekilde bir dine inanmakta ve bir dinin mensubu olmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde farklı dinlerin ortaya çıkması bir ihtiyacın ürünüdür. Konfüçyanizm, Taoizm, Şintoizm, Maniheizm, Zerdüştilik, Sabilik, Hinduizm, Cayinizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet bilinen dinlerdir. Peki, o halde din nedir? Din denilince ne anlamaktayız?

Din âlimleri “Din” kelimesini Arapça “deyn” kökünden mastar veya isim olduğunu kabul ederler.⁸⁸ Deyn kökünden gelen “Din” kavramı, sözlükte itaat ve ceza⁸⁹ anlamına gelmektedir. Bununla beraber dinin otuzu aşkın anlamı vardır. Terim anlamı itibarıyla ceza ve karşılık, örf ve adet, makbul ibadet, şeriat, itaat gibi anlamlara sahiptir.⁹⁰ Bunun yanında her din mensubu din kavramını farklı şekillerde tanımlamışlardır. Dinin bütün dinleri içine alabilecek bir tanımı ancak din kavramının sınırları kesin bir şekilde belirlendikten sonra yapılabilir. Bu konuda tarih ve felsefeden yararlanılabileceği gibi dinler tarihinin sağlayacağı malzemeden de büyük ölçüde istifade edilebilir.⁹¹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, din kavramı farklı şekillerde tanımlanmış, bu nedenle dinin tanımında bir birlik sağlanamamıştır. Bunun nedeni insanın içinde bulunduğu çevrenin, kültürün, ihtiyaçların ve beklentilerin düşüncelere yansımalarıdır. Yapılan bazı din tanımlarına burada değinmek istiyoruz.

“Din; dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur”(Feuerbach)

“Din, insanın sonsuzu kavramasını sağlayan; akıl ve mantığa tabi olmayan zihni bir meleke ve yetenektir”(MaxMüller)

⁸⁸ Günay Tümer, “Din” maddesi, c.IX, *DİA*, s.312, ss. 312-320

⁸⁹ Ragıp el İsfahani, “dyn” maddesi, *Müfredat*, Cidde: Daru’ı Beşer, 2002, s.323

⁹⁰ Mütercim Asım Efendi, “dyn” maddesi, *Kamus Tercümesi*, c.III, s. 633

⁹¹ Günay Tümer, “Din” maddesi, c.IX, *DİA*, s.313, ss 312-320

“Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur”(Seyyid Şerif Cürcani)

“Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir”(RudolfOtto)

“Din, mutlak itaat duygusundan ibarettir”(Schleienmacher)

“Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir”(E.Durkheim)

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere din, kutsal olan bir varlığa inanma, ona bağlanma ve onunla kurmuş olduğu manevi bir bağ sonucu yapmış olduğu ritüellerin tamamıdır. Din özü itibariyle bir inançlar sistemidir. Bir dinin mensubu olmak, o dinin inanç ve kaidelerine inanmakla başlar; bu inanç devam ettiği sürece insanın dini bağı da devam eder.⁹²

Felsefe veya dinler tarihi açısından düşündüğümüzde; dinin belli sınırlarda fakat en geniş çerçevede tanımlanması ve Nietzsche'nin bakış açısından dikkate alınması için Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi “Kitaplı Dinler” söz konusu edilmelidir. Bu dinlerde en temel üç yön vardır ki bunlar; inanç, ibadet ve ahlakla ilgili hususlardır. İyi bir tanımın bu üç hususa hak ettiği önemi vermesi gerekir. Bu açıdan düşünüldüğünde dini, ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurum olarak tanımlamak mümkündür.⁹³

Dinin ne olduğu, insan yaşamındaki yeri ve karmaşık yapısı öteden beri tartışılmaktadır. Dinin tarihsel süreç içerisinde insanoğluluyla varlığını sürdürdüğü, bir başka ifadeyle insanın olduğu her zaman diliminde ve her yerde dinin de var olduğu bir gerçektir. Öyle ki inanılan varlıklar ve değerlere yönelik zaman zaman birbirinden çok farklı yapılar gösterse de insanlar mutlaka bir inanç sistemi içerisinde olmuşlar ve bu inanç sistemine dayalı tutum sergilemişlerdir.

Din ya da dinler, birer inanç sistemi olmanın yanında insan ve toplumun değerler sisteminin oluşmasında da başat rol oynamaktadırlar. Bu anlamda ahlak dediğimiz, insan davranışlarına yön veren yapı, çoğunlukla dinin eseridir. Özellikle Tanrı ve ona duyulan derin inanç, inanan insanın benlik ve kişiliğini belirlerken onun davranışlarını da yönlendirmektedir. Bu nedenle denilmiştir ki,

⁹² Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 155

⁹³ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir: İlahiyat Yayınları, 2007, s. 6

“İnsan, Tanrı’sı kadardır”⁹⁴ Bu yüzden Nietzsche, ahlak söz konusu olduğunda, insanın kişilik ve benliğini oluşturan, onun değerler sistemini inşa ederek davranışlarına yön veren dinle özellikle ilgilenmiş, insanın çürümesi ve yozlaşmasından dini ve dinin Tanrı’sını sorumlu tutmuştur.

Kuşkusuz Nietzsche’nin, insani değerlerin yok olması ve çürümesinden sorumlu tuttuğu din, Batı toplumlarının değer yargılarını oluşturan, özellikle Hıristiyanlık; etki ve gücü oranında Yahudilik dinidir.

On dokuzuncu yüzyıl batı algısında din, belli bir süreçte evrim yoluyla oluşmuş, mitolojik ve metafizik aşamalardan geçerek meydana gelmiş bir dindir. Buna göre dinden önce büyü ve sihir dönemi olan ilkel bir dönem yaşanmıştır.⁹⁵ Bu anlayış Nietzsche’nin din konusundaki görüşlerine temel hazırlayan bir anlayış olarak görülebilir. Din konusundaki bu evrimci anlayış, on dokuzuncu yüzyılda Batı düşüncesine damgasını vurmuş, din de dâhil insanlığın bütün tarihsel birikimi bu gözle yorumlanmış; Nietzsche de bu kervana katılmıştır. Hıristiyanlığın temel inançlarının, felsefi olmaktan çok tarihsel olması⁹⁶, Nietzsche’nin Hıristiyanlığı evrim anlayışı çerçevesinde değerlendirmesini meşrulaştırmış olabilir. Fakat Nietzsche, sadece Hıristiyanlıktan değil İslam da dâhil birçok dinden bahsetmektedir. Ancak onun söz konusu dinlerden bahsederken, bu dinleri etraflıca tanıyıp tanımadığı konusu net değildir. Bu fikirlerin ne tür bir yeterlilikte ortaya konulmuş olduğuna dair araştırma ve çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır.

Tezimizle doğrudan ilgisi olduğu için Hıristiyanlığın genel tasvirini yapmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

I. HIRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık, Yahudiliğin hâkim olduğu bir ortamda, Filistin’de ortaya çıkan ve günümüzde dünyanın birçok yerinde mensupları bulunan teslis inancına dayanan bir dindir. İsa-Masih merkezli bir din olan Hıristiyanlık, günümüzde de Yahudiliğin inanç, ibadet ve gelenekleri ile Yunan-Roma kültürlerini birleştiren

⁹⁴ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, s. 178

⁹⁵ Şinasi Gündüz, “Giriş” *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 17–33

⁹⁶ Bryan Magee, *Felsefenin Öyküsü*, trc. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 2007, s. 51

bir kurtarıcı Tanrı dini⁹⁷ olarak bilinmektedir. Hıristiyan kelimesi, Yunanca "Hristos" yani Mesih'e bağlı olmayı ifade eder.

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı yer olan Filistin, Roma imparatorluğunun hâkimiyeti altındaydı. Yahudiler, din konusunda farklı görüşleri benimsiyor, bu durum aralarında bölünmelere neden oluyordu. Öte yandan Yahudiler putperest Romalılardan kurtulmak için bir kurtarıcıyı bekliyorlardı. Nasıralı İsa olarak da bilinen İsa, bu dönemde ortaya çıkmış, Yahudilerin ihtilaflara düşüp bölünmeye başladığı bir zamanda, insanları doğru yola çağırarak, onları sevgi ve kardeşlik çemberinde birleştirmek isteyen bir peygamberdir. Fakat bu durum bazı Yahudi din adamlarının çıkarlarına ters düşmüş, "halkı isyana teşvik" ettiği gerekçesiyle Yahudi din adamları tarafından dönemin Roma valisine şikâyet edilmiş ve çarmıha gerilmiştir. Peki, neydi bu Çarmıh Olayı?

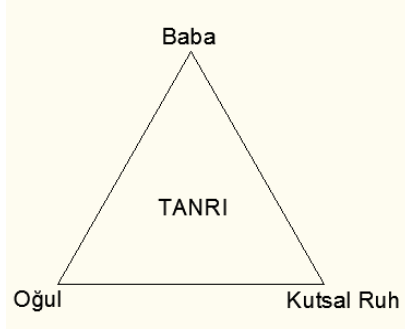
Çarmıh Olayı üzerine farklı yorumlar geliştirilmiştir. Yahudiler İsa'nın suçlu ve sıradan biri olduğunu; çarmıhta ölemeyeceğine bu yüzden onun peygamber olmadığını söylemişlerdir. Hıristiyanlar ise çarmıh olayından sonra İsa'yı adeta kutsallaştırmışlardır. İsa'dan sonra ona inananlar sayıca artmış ve Hıristiyanlık değişik bölgelere yayılmıştır. Hıristiyanlar arasında zamanla fikri anlaşmazlıklar oluşmuş ve bölünmeler meydana gelmiştir. Hıristiyanlığın inanç esasları arasında yüzyıllardır anlaşmazlıklar olmasına rağmen, üzerinde hem fikir olunan tek şey; Tanrı(Baba), İsa(Oğul) ve Kutsal Ruh şeklindeki teslis⁹⁸ inancıdır.

Hıristiyanlık tarihinde teslis inancının oluşumu belirli bir sürecin sonunda oluşmuştur. Elbette bu oluşum bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ama kesin olan bir şey var ki; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlüsü akılla kavranılabilecek bir şey değildir. Sezgiyle daha iyi anlaşılabilir bir durumdur. Bu yüzden Teslis;"izahı zor, fakat inanılması gerekli bir sır"⁹⁹olarak formüle edilmiştir.

⁹⁷A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2009, s. 347

⁹⁸A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 365

⁹⁹A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 366

Baba, Oğul ve Kutsal Ruh bir Tanrı'dır. Yani üç unsurda Tanrı'da birleşmiştir. Teslis'in ilk ve asıl unsuru baba'dır. Yani Tanrı, Baba olarak nitelendirilmektedir. Baba, her şeyin yaratıcısı ve mutlak hâkimidir. Tanrı ezeli ve ebedi; her şeyi gören ve bilendir. Hıristiyan inancına göre Tanrı özü gereği sevgiyi barındırmaktadır. Tanrı, Oğul İsa'yı insanların günahlarını kurtarmak için dünyaya göndermiştir. Yalnız şu hususa dikkat etmek gerekir ki; Tanrı birdir. Yani kutsal üçlemedeki Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un her biri Tanrı'dır. Bu üç unsur Tanrı'nın değişik tezahürleridir.¹⁰⁰

Hıristiyanlıkta inanılan anlayış şudur: Tanrı, insanı ilk günahattan kurtarmak için oğlunu yeryüzüne göndermiştir; İsa'da kendini Çarmıh'ta feda ederek insanlığı kurtarmıştır. İsa-Mesih sayesinde hayata tutunacak olan insanlara İsa şöyle der: "Sağlamaların değil, hastaların hekime ihtiyacı var. Gidin de; 'ben kurban değil, merhamet isterim' sözünün anlamını öğrenin. Çünkü ben doğru kişileri değil, günahkârları çağırmaya geldim."¹⁰¹

Peki, İsa nasıl bir varlıktır? Hıristiyan inancına göre İsa; insan görünümünde ilahi bir varlıktır. Yani Tanrı İsa'da bedenleşip; İsa vasıtasıyla insanlara ulaşmıştır. Buna göre; Tanrı İsa'da bedenleşerek insana söylemek istediğini İsa'nın ağzından söyler.¹⁰² Kutsal Ruh ise, vaftiz yoluyla insanlara ilham veren bir güçtür.

Hıristiyanlıkla ilgili son olarak şu noktaya değinmek istiyoruz. Hıristiyanlığın kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'tir. Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Hıristiyanlıkta kutsal kitap,

¹⁰⁰ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 366

¹⁰¹ Matta 9:12, *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur ve İncil)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi

¹⁰² A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 374

Tanrı'nın insanlıkla yaptığı "Ahit" anlayışı çerçevesinde değerlendirilmektedir.¹⁰³ Buna göre Âdem'in işlediği günah yüzünden insanlık günahkâr doğasından kurtulamamıştır. İnsanlığın kurtuluşu için Tanrı, Musa ile önemli bir Ahit yapmış ancak Yahudilerin itaatsizliği yüzünden bu anlaşma bozulmuştur. Tanrı, insanlığın kurtuluşu için İsa'yı insan şeklinde göndererek çarmıhta feda etmiş ve böylece insanlıkla yeni ahit yapmıştır. Eski Ahit, İsa'dan önceki Yahudi kutsal metinlerini; Yeni Ahit'te ise İsa'dan sonra yazılanları içermektedir. İsa'nın geleceği Eski Ahitte şu şekilde Musa'ya bildirilmiştir:

Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurdıklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin sözlerini dinlemeyeni ben cezalandıracağım.¹⁰⁴

Yeni Ahit'in ilk dört bölümü İncil adını alır. Bunlar; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından kaleme alınmış ve aynı adla anılan İncillerdir. Kimilerine göre İncil, İsa'nın hayattayken yazıldığı kimilerine göre ise İsa'nın ölümünden sonra Havarileri ve elçileri tarafından yazıldığı düşünülmektedir.¹⁰⁵ Bu havarilere sonradan katıldığı düşünülen Pavlus(Paul/Saul), havarilerin temsilcisi olmuş ve onun yorumlarıyla Hıristiyanlık değişik bir nitelik kazanmış ve hatta İsa'dan sonra Hıristiyanlığın kurucusu unvanını almıştır.¹⁰⁶

Hıristiyanlığın genel bir tasvirini yaptıktan sonra asıl konumuza dönelim. Din, Nietzsche için ne anlam ifade etmektedir? Dindar bir ailede yetişmiş olan ve gençliğinde teoloji eğitimi alan Nietzsche nasıl oluyor da dine saldırabiliyor? Nietzsche'nin din ile savaşının arka planında ne var? Filozofun meşhur "Tanrı Öldü" sözünü yorumlayabilmek için, onun din anlayışını özellikle de Hıristiyanlık hakkındaki görüşlerini iyi analiz etmek gerekmektedir.

¹⁰³ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s.373

¹⁰⁴ Yasanın Tekrarı 18:19, *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Anlaşma(Tevrat, Zebur ve İncil)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi

¹⁰⁵ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, ss. 365- 366

¹⁰⁶ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, ss. 347-444

II. NIETZSCHE’NİN DİN ANLAYIŞI

Ben bir dinamitim, insan değilim. Din kurucularını anımsatan bir yanımda yoktur, tüm bunlara karşı ayaktakımın işidir dinler; dokununca dindar birine, yıkamam gerekir ellerimi. İstemiyorum “inananları”; biraz acımasızım kendi kendime inanç konusunda bile, öyle sanıyorum yığınlar için değildir konuşmam benim. Ödüm kopuyor, korkuyorum, günün birinde ermişler katına koyacaklar beni diye... İstemem ermiş olmayı, bir soytarı olayım daha iyi...¹⁰⁷

Nietzsche “Tanrı Öldü” sözüyle ün yapmış, din karşıtı bir düşünür olarak tanınmaktadır. Papaz bir babanın oğlu olan ve iyi bir din eğitimi alan Nietzsche nasıl oluyor da dine saldırabiliyor? Onun saldırısı dinin sadece belli bir formuna mı yönelik? Yoksa Nietzsche’yi dinsiz biri olarak tanımlamak yersiz mi? Belki de o, dini inancın değerini bilen biridir. Bazı düşünürler Nietzsche’nin inançlı biri olduğunu savunur. Örneğin Alman filozof Martin Heidegger (1889–1976) Nietzsche için “Tanrı’yı tutkuyla arayan biri ve son Alman filozofu” olarak tanımlarken; İngiliz yazar Eric Heller (1911–1990), Nietzsche’yi “O, ruhu ve aklının özel dokusuyla on dokuzuncu yüzyılın dünyaya getirdiği en dindar varlıklardan biri”¹⁰⁸ olarak nitelendirir.

Nietzsche’nin din eleştirisine geçmeden, ilk olarak onun Tanrı hakkındaki görüşlerini değerlendirelim. “Tanrı Öldü” sözüyle ün yapmış olan Nietzsche’nin Tanrı algısı nasıldır? Hıristiyan teolojisindeki Tanrı kavramını nasıl değerlendirmektedir? Şimdi bu sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

A. Nietzsche’nin Tanrı Algısı

İnsan bütün güçlü ve şaşırtıcı momentlerini kendine izafe etmeye cesaret etmedi. O onları “edilgen”, “acı çekilmemiş”, kendisine yönelik tahakkümler olarak tasarladı. Din, kişinin birliğinden bir kuşunun doğurduğu ucubedir, kişiliğin değişmesidir. Buna göre insandaki bütün büyük ve güçlü yan insanüstü ve yabancı olarak tasarlandı. Böylece insan kendini küçülttü. O çok zavallı ve zayıf ve çok güçlü ve şaşırtıcı yanını iki alana ayırdı; ilki insan diye adlandırıldı, ikincisi “Tanrı” diye isimlendirildi.¹⁰⁹

Nietzsche, insandaki Tanrı inancının kaynağını; insanın güçlü olma özelliğini kendine yüklemekten korkup, doğüstü bir varlığa atfetmesinde bulur.

¹⁰⁷ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, trc. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yay., 2005, s. 115

¹⁰⁸ Roy Jackson, *Nietzsche: Kilit Fikirler*, trc. Nevra Yaraç, İstanbul: Optimist Yay., 2012, s.122

¹⁰⁹ F. Nietzsche, *Güç istenci*, s. 88

Nietzsche, insanın kendinden başka bir güç tasarladığını ve bu varlığa Tanrı adını verdiğini söylemiştir.¹¹⁰ Yani insan, Tanrıyı kendisi oluşturur ve üstelik kendisini güçsüz görerek, güçlü olan Tanrıya sığınır ve onu yüceltir.¹¹¹

Şöyle bir soru aklımıza gelebilir: Tanrı'yı eğer insan oluşturduysa neden onu kendi üstüne koymaktadır? Nietzsche'ye göre bunun cevabı, insanın özünde bulunan baba sevgisidir.¹¹² Burada dikkatimizi çeken husus; Nietzsche'nin küçük yaşta babasını kaybetmesi nedeniyle, güçlü olana baba modelini yansıtmasıdır. Peki, Nietzsche Hıristiyan teolojisindeki Tanrı'yı nasıl değerlendirmektedir? Nietzsche, Tanrının evriminin söz konusu olduğunu düşünür. Hıristiyan teolojisindeki Tanrı kavramı Yahudiliğin Tanrısından neşet etmiştir.

Yahudi tarihine baktığımızda, Yahudiler bolluk ve refah içinde yaşayan ve bu durumdan da Tanrı Yehova'ya şükran duyan bir millettir. Tanrı Yehova bir zaman sonra Yahudilerin ihtiyaçlarını karşılayamayınca onlar da Tanrıları terk etmek durumunda kaldılar. Yahudiler, Tanrı anlayışlarını değiştirerek, eski Tanrıları Yehova'nın yerine din adamlarına bağımlı yeni bir Tanrı anlayışı geliştirdiler. Bu yeni Tanrı anlayışıyla birlikte, insanın değeri Tanrı'nın emirlerine ne derece uyduğu ölçüde belirlenmiştir. Artık insanlara yol gösteren, yardım eden bir Tanrı anlayışı yerine; isteyen, emreden bir Tanrı anlayışı getirilmiştir.

Hıristiyan teolojisinde, var olan her şeyin Tanrı'nın yaratımı olduğu düşüncesi hâkimdir. Nietzsche, dünyanın ve bu dünyadaki varlıkların kendi başına bir anlam ifade etmediğini, bu durumun da varlıkları hiçleştirdiğini düşünmektedir. Nietzsche, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın, yarattıkları tarafından anlaşılmasına çalışan bir Tanrı'yı iyi niyetli bulmaz.¹¹³

Hıristiyan teolojisindeki Tanrı, kendisini sevmeyenleri cezalandırmak için cehenneme gönderir, Nietzsche'ye göre böyle anlayıştaki bir Tanrı ancak insan tarafından üretilmiştir.¹¹⁴ Nietzsche, Tanrı'ya değer yüklemenin anlamsız olduğunu, ona verilen değerın tüm insanlık için geri alınması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁵

¹¹⁰ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 176

¹¹¹ Fehmi Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, s. 40

¹¹² F. Nietzsche, *Tan Kızılığı*, trc. Özden Saatçi, İstanbul Say Yay., 2005, s. 53

¹¹³ F. Nietzsche, *Tan Kızılığı*, s. 75

¹¹⁴ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* s. 204

¹¹⁵ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 176

Nietzsche, Hıristiyan Tanrısını yozlaşmış olarak görür. Hıristiyanlığın Tanrısı, Tanrı modelleri içinde en zavallısıdır. Çünkü Hıristiyan inancındaki Tanrı kavramı yaşama karşı olumlu etki göstermez; yani hayatı olumlamaz, aksine hayata karşı savaş ilan eder.

Hıristiyan Tanrı kavramı, yeryüzünde geliştirilen en yozlaşmış Tanrı kavramlarından biridir... Hıristiyan Tanrı kavrayışıyla birlikte Tanrı kavramı, hayatı aşkınlaştıran ve ebedi bir evete dönüştüren bir varlık olmak yerine, hayatın çelişkisine dönüştürülerek, dejenere edilmiş bir Tanrı kavramıdır. Artık Tanrı; hayata, tabiata ve yaşama iradesine düşmanlığını ilan eden bir Tanrı olup çıkıvermiştir!¹¹⁶

Nietzsche, Hıristiyan Tanrı kavramıyla insanlık için bir ilerleme sağlanmadığını vurgulamak istemiştir. Hıristiyanlıktaki Tanrı'yla ibadet yoluyla bir bağ kurulduğunu ve bu bağın hep canlı tutulmaya çalışıldığını söylemektedir. Buna göre, Tanrı büyük bir güçtür ve o elde edilemez güce karşı insan boyun eğmek durumundadır. İşte burada Nietzsche, Hıristiyan teolojisindeki Tanrı anlayışıyla gerçek Tanrının hiçbir ilgisinin olmadığını savunur. Zira Hıristiyanlar inandıkları ve saygıda kusur etmedikleri Tanrı'yı kendileri üretmişlerdir.

Nietzsche, Hıristiyanların Tanrısını saçma ve zararlı bulur ve daha da ileri giderek Hıristiyan Tanrısının hayata karşı işlenebilecek en büyük cinayet olduğunu söyler.¹¹⁷Şu hususa dikkat etmek gerekir ki Nietzsche, ısrarla Tanrı'nın var olduğuna inanmadığını söylemiyor sadece Hıristiyanların Tanrı olarak kabul ettiği Tanrı'ya inanmadığını söylüyor:

Biz, Hıristiyanların Tanrı olarak kabul ettikleri Tanrı'yı inkâr ediyoruz, kabul etmiyoruz. Dahası eğer Hıristiyanların bu Tanrısının varlığı, var olduğu ispat edilmiş olsaydı; ona nasıl inanacağımızı çok daha az biliyor olmamız gerekecekti.¹¹⁸

Nietzsche'ye göre Tanrı, sürü insanın umutsuzluğunu ve çaresizliğinin sonucunda sığınacağı limanın adıdır.¹¹⁹Hıristiyan teolojisindeki Tanrı'nın insanların çile çekmesini istediğini, böyle iyi niyetten yoksun bir Tanrı'nın insan varlığına karşı büyük bir engel olduğunu söyler. Nietzsche'nin Tanrı algısına baktıktan sonra; Nietzsche'nin Hıristiyanlıkla ilgili düşüncelerine geçebiliriz. Zira Nietzsche'nin din üzerine yorumları genellikle Hıristiyanlığa yöneliktir.

¹¹⁶ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 43

¹¹⁷ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.93

¹¹⁸ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.93

¹¹⁹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 179

Nietzsche, Hıristiyanlığa karşı bir savaş açarken amacı neydi? Nietzsche'yi Hıristiyanlığa bu kadar düşman eden ne olmuştur? Şimdi bu sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

B. Nietzsche'nin Hıristiyanlık Eleştirisi

Nietzsche'nin din eleştirisinin merkezinde Hıristiyanlık vardır. Nietzsche; Hıristiyanlığın, orijinalliğinin bozulduğunu, bu dinin insanlık için büyük bir fitne, yozlaşma ve ölümcül bir maraz olduğu kanaatindedir. Onun bu öfkesi ve başkaldırışı bulunduğu coğrafyada büyük bir yankı uyandırmıştır. Nietzsche, söz konusu fikirlerini *Deccal* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir:

Hıristiyanlığı, tek büyük bela, tek büyük lanet, tek büyük fitri bozulma ve yozlaşma; hiçbir yolun bu kadar zehirli, bu kadar sinsi, bu kadar komplocu, bu kadar bayağı olmadığı tek büyük intikam güdüsü olarak adlandırıyorum: İnsanlığın görüp göreceği tek ölümcül, marazi lanetli lekesi ve hatası olarak görüyorum Hıristiyanlığı...¹²⁰

Nietzsche'yi bu sözleri söylemeye iten ne olmuştur? Nietzsche'nin Hıristiyan teolojisine karşı açmış olduğu savaşın sebepleri nelerdir? Nietzsche'yi dinsiz biri olarak lanse etmek ne derece doğru olabilir? Şimdi bu soruların cevaplarını bulmaya çalışalım.

Nietzsche, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi misyonunu kendine yüklerken öncelikle gündeme getirdiği şey; daha değerli insan modelinin istenmesi gerektiğidir. Çünkü o, yaşadığı çağın insanının iyi ve güçlü olduğuna inanmıyordu. Ona göre, günümüz Avrupalısı, Rönesans'ın Avrupalısıyla kıyaslandığında değersiz bir hal almaktadır.¹²¹ Rönesans'tan bu yana insan güç sahibi olma yönünde bir gelişme gerçekleştirememiştir; bu yüzden de insan mutlu değildir. Çünkü mutluluk; insandaki artan güç duygusudur; gücün önündeki engellerin aşılmasıdır.¹²²

Nietzsche, dünyanın farklı yerlerinde ve farklı zamanlarda saygıdeğer insan modelleri görüldüğünü ve görülmeye de devam edeceğini söyler. Peki, ama neden Avrupa'da bu tarz insan modeline rastlanılmamıştır? Nietzsche'ye göre bunun

¹²⁰ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.136

¹²¹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 10

¹²² F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 7

nedeni Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık, insanlıkla özellikle de saygıdeğer, yüksek insan modeliyle savaşımıştır. Tesadüfen bir zaman bir yerlerde var olan bu insan modelinden korkulmuştur; bu nedenle bu insan modelinin tam zıttı olan bir insan tipi istenilmiş ve başarılmıştır. Nietzsche bu istenilen insan tipine evcilleştirilen hayvan¹²³ der; işte bu hayvan, Hıristiyanlığın türettiği insandır.

Nietzsche'nin Hıristiyanlığı eleştiri yağmuruna tuttuğu hususları değerlendirmek gerekirse; ilk olarak Hıristiyanlığın, insanı işlemediği bir suçtan dolayı sorumlu tutmasını eleştirmektedir. Hıristiyanlık anlayışında, Tanrının emir ve yasaklarına karşı gelen Âdem ile Havva, işledikleri bu günah yüzünden cezalandırılıp yeryüzüne gönderilmiştir. Günah, Âdem ve Havva ile birlikte bütün insanlığa bulaşmıştır; insan doğuştan günahkârdır ve bu günahın bedelini ödemek için bu dünyaya gönderilmiştir. İnsanlık artık düşmüş bir durumdadır; bu yüzden de acı çekmeye mahkûmdur. Yapılması gereken insanın ruhunu temizlemesidir; insanın günahkâr olan ruhunu temizleyebilmesi için bu dünyaya sırtını dönmesi gerekmektedir. Günah kavramı, insanın Tanrı'nın isteğine aykırı davranmasıdır. İnsan ancak Tanrının emirlerine boyun eğmekle kurtuluşa erebilir; bu da ancak İsa-Mesih'in aracılığıyla mümkündür. Pavlus, insanlara günahtan nasıl kurtulacağını şöyle anlatır:

Eğer Mesih içinizdeyse, bedeniniz günah yüzünden ölü olmakla birlikte, aklanmış olduğunuz için ruhunuz diridir. Mesih İsa'yı ölümden dirilten Tanrı'nın ruhu içinizde yaşıyorsa, Mesih'i ölümden dirilten Tanrı, içinizde yaşayan ruhuyla ölümlü bedenlerinize de yaşam verecektir.¹²⁴

Böylece Hıristiyanlığın temelinde, insanın günahkâr olduğu, ruhunun bu günahtan kirlendiği ve ruhunu temizleyebilmesi için bu dünyaya sırtını dönmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Zira bu dünyanın gerçek olmadığı, tek gerçek olanın öteki dünya olduğu, asıl amacın da Tanrısal olan dünyaya geri dönmek olduğu söz konusudur.

Peki, Nietzsche günah kavramını nasıl değerlendirmektedir? Nietzsche, kutsal kitap İncil'deki o bilinen hikâye ile başlar. Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra tek başına sıkıldığı için ilk olarak erkeği yarattığını daha sonra da kadını

¹²³ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 8

¹²⁴ Romalılar 8:10–11, *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma(Tevrat, Zebur ve İncil)*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi

yarattığını söyler. ¹²⁵Nietzsche, “Kadın, özü itibariyle yılandır; Heva’dır. Her papaz bilir bunu. Her kötülük bu dünyaya kadın vasıtasıyla gelir; Erkek yalnızca kadın vasıtasıyla bilgi ağacını tatmayı öğrenmiştir.”¹²⁶ Sözüyle, Tanrı’nın hata yaptığını; kadını yaratmasıyla kendisine rakip olan bilimi de ortaya çıkarmış olduğunu vurgulamaktadır.

Nietzsche’nin “ilk günah” anlayışında hedefinde özellikle Pavlus vardır. Çünkü Pavlus, tüm insanların doğuştan Âdem’in suçuyla dünyaya geldiğini ve bu yüzden günahkâr olduğunu söylemiştir. Bu insanlık için asli bir suçtur. Nietzsche, bu asli suçun insanı kötürümleştirdiğini ve bu durumun yozlaşmaya neden olduğunu söyler. Eğer bir yerde yozlaşma varsa burada güç iradesi yoktur ve orada çöküş kaçınılmaz olur.¹²⁷

İşlediği günah yüzünden dünyaya gönderilen insan, yeryüzünde iyi ile kötü arasında bir tercihte bulunması gerektiği ve bunun sonucunda da eğer Tanrı’nın emirlerine itaat etmezse cezalandırılacağı, emirleri yerine getirirse de öteki dünya vaadiyle mükâfatlandırılacağı söz konusudur. Nietzsche, öteki dünya, cennet ya da cehennem gibi aldatmacalarla insanların gerçek hayatı yok saymalarına neden olan tüm düşüncelere karşıdır.

Nietzsche, güç iradesine fazlasıyla önem göstermektedir. Gücün eksilmesine neden olabilecek en büyük etkenin de Hıristiyanlık olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre, Hıristiyanlık insanda acıma duygusu hissettirir ve insanın yaşama enerjisini azaltır. İnsan acıma duygusu hissettiğinde gücünü yitirmeye başlar, öylece melankolik bir hal alır ve bu durum sürekli canlı tutulmaya çalışılır. Bu durum bazen öyle bir yayılır ki ıstırap halini alır ve toplumu çökertir. Nietzsche, Hıristiyanlığın insanların güç istencini bastırdığını ve bu hayattan kopardığını düşünmektedir.

Hıristiyanlığa, acımanın dini denir. —Acıma, yaşam duygusunun erkesini artıran gerilim verici duyguların karşıtı bir duygudur: çöküntü verici bir etkisi vardır. Kişi, acıma duyduğunda, gücünden yitirir. Acıma yoluyla, zaten acı çekmenin kendisinin yaşama getirdiği güç eksilmesi, yoğunlaşır, çeşitlenir. Acı, acıma yoluyla bulaşıcı hale gelir; bazı durumlarda, acımayla, neden birimleri ile çarpık bir orantı oluşturan bir toplam yaşam eksilmesine, yaşam erkesi eksilmesine ulaşılabilir. İlk bakış açısı bu; ama daha da önemli bir açı var. Acımanın, doğura geldiği tepkilere göre

¹²⁵ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 96

¹²⁶ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 96

¹²⁷ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 10

ölçüldüğünü düşünürsek, yaşam için taşıdığı tehlikeli nitelik daha da açık bir ışığa çıkar. Acıma, gelişmenin yasasını, seçi yasasını büyük çapta etkisiz kılar, çeler.¹²⁸

Görüldüğü üzere, Hıristiyanlıkta acı çekme şarttır. İnsan yaradılışı gereği kötüdür ve bu kötü nefsinin terbiye etmelidir. Bunu da ancak açığı çekerek yapabilir. Nietzsche, acımayı bir erdem olarak nitelendirenlere hatta acımayı tüm erdemlerin temeli olarak görenleri de eleştirir. Çünkü ona göre acıma bir zayıflık göstergesidir. O, acıma duygusunun hayatın inkârına yol açtığına vurgu yapar. Ve biraz daha ileri giderek acımanın, insanı nihilizme sürüklediğini söyler:

Hem hayattaki sefaleti kat be kat artırıcı hem de sefil olan her şeyi koruyucu bir güdü olarak acıma, dekadansın ve çürümenin her tarafta dal budak salmasını sağlayan başlıca vasıtalarından biridir; acıma, insanı nihilizme ikna eder! Hiç kimse ortaya çıkan bu duruma “hiçlik” demez aksine “ötesi”, “İsa-Mesih Tanrımız” ya da “gerçek hayat” der yahut da kurtuluş diye adlandırır bu durumu...¹²⁹

Peki, Hıristiyanlığa bu kadar öfkeyle bakan Nietzsche, bu dinin en önemli sembolü sayılan İsa’yı nasıl değerlendirmektedir? Nietzsche’ye göre İsa, ebedi hayatın nasıl elde edileceğini yaşantısıyla gösteren tertemiz biriydi.¹³⁰ Fakat İsa gerçeği insana; ilk havariler ve sonradan onlar arasına giren Pavlus tarafından çarpıtılarak sunulmuştur.

İlk havariler bütünüyle sembollerle gömülü ve bir şeyler anlama çabasına soyunmak için kendi anlayışsızlıklarının idraksizliklerinin içine hapsedilen bir varlığı tercüme etmek zorundaydılar; zira bu tür bir kurtarıcı figürü kendileri açısından daha bilinen ve anlaşılır biçimlere indirgenmediği sürece var olmuş olamazdı...¹³¹

Nietzsche, İsa’nın başkalarının günahı için öldürüldüğüne inanılan düşünceyi saçma bulmaktadır. Nietzsche, İsa Mesih’in nasıl öldüğünün ya da bu ölümün arkasında yatan gerçeğin ne olduğunun derdinde değildir; onun merak ettiği şey; böyle bir figürün gerçekte var olup olmadığıdır. Nietzsche, İsa’nın bir kurtarıcı olmadığını düşünür. Yani İsa, insanların günahı için kendini feda eden biri değildir; İsa’nın bir kahraman gibi, bir dahi gibi insanlığa lanse edilmesinin düpedüz uydurma olduğunu savunur. Çünkü İsa, gerçek dünyada yaşayan fakat

¹²⁸ F. Nietzsche, *Deccal*, trc. Oruç Aruoba, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003, s. 7

¹²⁹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.13

¹³⁰ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 149

¹³¹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 56

gerçeklikle bir ilişkisi olmayan biriydi; bu yüzden onu bir kahraman ve dahi yapmak çelişkilerin en büyüğüdü.¹³²

İsa'nın yaşadığı hayatı gerçekle örtüşmeyecek şekilde sunan ve öteki dünya, kötülük gibi metafizik konularla dolu olan Hıristiyanlığı kuran Pavlus'tur. Bununla da yetinmeyen Pavlus, İsa'yı Tanrı'nın oğlu olarak ilan etmiştir. Nietzsche'nin hedefinde olan Pavlus, Hıristiyanlığın ahlaki ve metafizik görüşlerinin temelini de oluşturmuştur.¹³³

Nietzsche, Hıristiyanlığın temel taşları olan Kilise ve Rahiplerin Pavlus'un icadı olduğunu düşünmüştür. Nietzsche, İsa'nın kilisenin dogmalarına sahip bir düşüncesi olduğuna asla inanmıyordu. Hıristiyanlığın, bu hayatı lanetlemesi İsa ile hiçbir şekilde bağdaşmıyordu. Nietzsche, *Deccal* adlı eserinde İsa ile ilgili şunları söyler:

Bütün dinlerin, bütün ilahi ibadet kavrayışlarının, bütün tarihin, bütün tabii bilimlerin, bütün dünya tecrübelerinin, bütün gerçeklerin, bütün siyasetin, bütün psikolojinin, bütün kitapların, bütün sanatın dışında ve ötesinde duran bir figürdür... O, Bizim kültür olarak bildiğimiz şey hakkında pek bir şey duymamış, işitmemiştir; o yüzden onun kültürle savaşmaya ihtiyacı yoktur; onu inkâr etmeye de...¹³⁴

Nietzsche, İsa'yı tam olarak anlayan biri olduğunu bunun da Dostoyevski olduğunu söylemektedir. Dostoyevski (1821–1881), Rus toplumunu iyi tanıyan ve özellikle de Nihilizm, hayatın anlamı, varlık gibi konularda epeyce kafa yormuş bir yazardır. Dostoyevski, romanlarında suç, kötülük konularını işlerken; Hıristiyanlıktaki asli günaha vurgu yapmıştır. Özellikle Hıristiyanlığın toplum için zararlı olduğu düşüncesinin Nihilizme kapı aralamış olması Dostoyevski'yi harekete geçirir. O, var olan değerleri yıkarak yerine yenilerini koyma misyonunu kendisine yükleyen bir yazardır tıpkı Nietzsche gibi. Dostoyevski, insan ruhunun derinliklerine inebilen bir düşünür olması sebebiyle Nietzsche'yi etkilemiştir hatta Nietzsche, Dostoyevski için "kendisinden bir şeyler öğrenebildiğim yegâne yazardır"¹³⁵ ifadesini kullanmıştır.

¹³² Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 159

¹³³ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 354

¹³⁴ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, ss. 60-61

¹³⁵ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 156

Kişinin çevresinde bir Dostoyevski'nin yaşamamış olması üzüntü verici olmalıdır; bununla yüce, hasta ve çocuksu özelliklerinin böylesine bir araya gelmesinden ötürü ürpertecek bir büyülenmeyi hissedebilen bir kişiyi kastediyorum.¹³⁶

Sonuç olarak; Nietzsche'nin İsa'yı hedef almadığını, onun asıl hedefinin Pavlus'un icadı olan kilise olduğunu söyleyebiliriz.

C. Nietzsche'nin Kilise ve Din Adamlarına Bakışı

Nietzsche, dini daha doğrusu Hıristiyanlığı lanetlerken, hedefinde özellikle kilise vardır. Nietzsche'nin Hıristiyanlık dinine yönelttiği eleştirilerin hedefinde olan odakları şu şekilde sıralayabiliriz: Hıristiyanlığı Hz. İsa'dan yaklaşık yüz elli yıl sonra kuran Pavlus, kilise ve din adamları ve de Hıristiyanlığın evrimleşerek ortaya çıktığı Yahudilik. Bu eleştirilerinin odaklandığı nokta ise söz konusu dinin, insanı Tanrı'ya göre ikincil ve önemsiz bir konuma düşürmesi, gücü Tanrı'ya vermesi, ahlak konusunda ortaya koyduğu samimiyetsiz tutum ya da ahlaksızlık nedeniyle ahlaki değerleri yozlaştırmasıdır. Bütün bu sorunların kaynağı da kilisedir. Kilise, başlangıç itibariyle bir çeşit sevgi ve samimiyet dini olan, dünyaya karşı hiçbir hesabı olmayan Hıristiyanlığı; aklın hâkimiyetine sokarak saflığını bozmuştur. Kilise babaları, bir yandan kutsal olduklarını söyleyerek insanları temizlemektedirler, öte yandan dünyaya karşı derin hesaplar yapmaktadırlar. Bu ikircikli durum, dinin üzerinde konumlandığı ahlaki değerleri itibarsızlaştırarak eritmektedir. Bu durumun ortaya çıkardığı değer boşluğu ise içerisinde insanı öğütmektedir.

Kilise, insanlar üzerinde egemenliğini sürdürebilmek için acı, keder, ıstırap gibi durumlar ortaya çıkarmıştır. İnsanlar bu acı, keder ve ıstıraplarla dolu ruh haliyle düşünemez bir hal almıştır ve böylece de papazların boyunduruğu altına girerek onların vaatlerine inanmış ve onlara teslim olmuştur. Nietzsche, Hıristiyanlığı insanların bugüne kadar gördüğü en büyük talihsizlik olarak tanımlarken ona karşı büyük bir suçlama yöneltir:

Bana göre Hıristiyanlık, düşünülebilecek en bayağı yozlaşma ve çürüme biçimidir; tahayyül edilmesi en zor yozlaşma iradesine sahiptir. Hıristiyan kilisesinin kötürümleştirmede, yozlaştırmada hiçbir şey kalmamıştır. Hıristiyan kilisesi, her

¹³⁶ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 57

değeri değersizleştirmiş, her hakikati yalana ve her asil durumu tam bir ruh sefaletine dönüştürmüştür.¹³⁷

Nietzsche, kiliseye ve dolayısıyla din adamlarına öfkeliydi çünkü onların hayatı inkâr ettiğini; öteki dünya ile ilgili vaatle bulunarak insanları aldattığını düşünmektedir. O, Tanrı ve buna benzer metafiziksel değerlerin, dünyanın gerçek doğasını görmemizi engellediğini düşünmüştür. Nietzsche, dini de realiteyi görmemizi engelleyen bir araç olarak gördüğü için eleştirir.

Nietzsche, rahiplerin insanlığı iyileştirme, kurtarma gibi görevlerine dikkat çeker. O, Hıristiyanlar arasındaki “İnanç insanı kutsar, takdis eder”¹³⁸ anlayışına da tepki gösterir. Kutsanma, ispatı olan bir şey değildir. Din adamları inananları kutsayacağını söyleyerek onları kandırır. Çünkü papaza itaatsizlik Tanrı’ya itaatsizlik olarak algılanmış ve Tanrı, kendilerini yalnızca papaza tabi kılanları bağışlar anlayışı gelişmiştir. Böylece inananları kurtuluşa erdirme misyonuna sahip olan rahipler toplumda yüksek bir mertebeye yerleştirilmiştir.

Nietzsche’ye göre, Hıristiyan din adamları yani rahipler ya da papazlar soyut bir kavram olan günahı kullanmış, günahkâr olanları Tanrı adına maddi bir mükâfat karşılığında bağışlamıştır. Yani günah; papazlar ve rahipler için bir araçtır, günah sayesinde insan üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Nietzsche, Hıristiyanlığın gerçek olanla ilişkilendirilmediğini söylemektedir. Ona göre; günah, kurtuluşa erme, günahların bağışlanması gibi kavramlar kilisenin icadıdır ve bir hayalden ibarettir.¹³⁹

Nietzsche, “bilim, ilk günahdır, bütün günahların tohumu, dolyatağıdır; asli günahdır”¹⁴⁰ anlayışını da eleştirir. Ona göre günah olan bir şey varsa o da bilim değil Hıristiyanlıktır. Eğer günaha karşı bir savaş verilecekse bu Hıristiyanlık olmalıdır. Çünkü Hıristiyanlık, gerçek olanı yalan haline sokmuş, değerli olan şeyi de değersizleştirmiştir. Bu yüzden bilim sayesinde insanın aklını kullanarak doğru ile yanlış birbirinden ayırabileceğini vurgular. Çünkü bilimin olmadığı yerde doğru ve yanlış kavramlarını rahipler belirlemektedir. İnsanlık bilimle uğraşırsa Tanrı’nın bir egemenliği dolayısıyla din adamlarının bir fonksiyonu da

¹³⁷ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.134

¹³⁸ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.99

¹³⁹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.135

¹⁴⁰ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.96

kalmayacaktır. Yalnız Nietzsche bilimin gelişmesinin Tanrı'yı endişelendirdiğini bu yüzden Tanrı'nın savaşı icat ettiğini ve amacının da insanların birbirini yok etmeye çalışmasını sağlamak olduğunu söyler.¹⁴¹ Nietzsche'nin düşüncesiyle hareket ederek şunu söyleyebiliriz ki; bilimin düşmanı olan bir din gerçeklikle örtüşmeyecek kadar sahtedir.

Nietzsche, din adamlarının Tanrı adına her şeyi kötüye kullandıklarını savunmuştur. Zira Tanrı'nın ne şekilde görüldüğünü sadece din adamları yani rahipler belirlemektedir. O, din adamlarının hayatın her yerinde vazgeçilmez, saygıdeğer bir unsur olmasına tepkilidir. Nietzsche, rahipleri hayatın zehirleyicisi olarak görmektedir. Onları insanlığın en tepesine koyduğumuz sürece hakikatin ne olduğu sorusuna cevap verilemeyeceğini savunur.

Hayatın bütün tabii olaylarında, doğumda, evlilikte, hastalıkta, ölümdede...bu kutsal asalak, her şeyi gayr-i tabii bir hale büründürmüştü; ya da kendi diliyle söylemek gerekirse, kutsamış takdis etmişti...¹⁴²

Nietzsche'nin kilise eleştirisinden Almanlar da nasibini almaktadır. Ona göre Almanlar iyi bir savaşçıdır ve kilisenin dünyadaki asil olan her şeye karşı savaş açmasını Alman şövalyelerinin yardımıyla gerçekleştirdiğini düşünür. O, Alman kültürüne dair hoşnutsuzluğunu dile getirirken; onların değer yargılarını kirlenmiş bulur ve onları küçük görür ve hatta haykırırcasına Almanların onun düşmanı olduğunu söyler.¹⁴³

Nietzsche'nin kilise ve din adamlarına bakışını ele aldıktan sonra; Nietzsche'nin öteki dünya ile ilgili düşüncelerine de yer vermek istiyoruz.

D. Öteki Dünya Üzerine

Hıristiyanlık yüzyıllardır insanları öteki dünya inancıyla avutmuştur. Hıristiyanlığa göre; bu dünya anlamsız, değersiz ve ilk günahın bedeli yüzünden insanların gönderildiği bir hapisanedir.¹⁴⁴ Bu yüzden Hıristiyanlık; insanlara bu dünyadan haz duymamayı, bu dünyayı sevmemeyi çünkü bu dünyanın geçici olduğunu; önemli olanın öteki dünya olduğunu dayatmaya çalışmıştır. Önemli

¹⁴¹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.96

¹⁴² F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.49

¹⁴³ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.134

¹⁴⁴ A.Küçük, G.Tümer, M.A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 350

olan öteki dünya ve ona ulaşabilme çabasıdır. Ancak insan öteki dünyaya kendi çabasıyla ulaşamadığı için Tanrı'nın yardımını beklemek mecburiyetindedir. Bu yüzden de insan, Tanrı'ya ritüellerle bir kul olamaya çalışır. Ancak insan zamanla bu dünyanın anlamlı olduğunu, öteki dünyanın ise bir bilinmezlik olduğunu anlamaya başlar. Nietzsche, Hıristiyanlığın bu hayatı değersizleştirilmesi yüzünden ona öfke saçar:

Yalvarırım sizlere kardeşlerim, bağlı kalın yeryüzüne ve inanmayın sizlere dünya ötesi umutlardan bahsedene! Zehir saçanlardır onlar, bilerek ya da bilmeyerek. Hayatı boş görenlerdir onlar, can çekişmektedirler ve kendileri zehirlenmiştir, yeryüzü bıkmıştır onlardan: bırakın gitsinler!¹⁴⁵

Nietzsche, öteki dünyanın insanlardan iyice gizlendiğini¹⁴⁶ bu yüzden gerçekliğinin olmadığını, oysaki bu hayatın gerçek olduğunu bu yüzden de yaşanmaya değer olduğunu söylemiştir. Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık insanları bu dünyaya düşman eden bir dindir. Hıristiyanlıkta beden maddi dünyadan uzak tutulması gerektiği; zira bu dünyanın geçici olduğu anlayışı vardır. Nietzsche ise bedenin bu dünyadan uzak tutulmasını eleştirmektedir:

Bir zamanlar ruh hor bakardı bedene: bu hor bakış ta en yüksek şeydi o zamanlar: isterdi ki ruh, beden cılız, iğrenç ve ölecek halde olsun açlıktan. Böyle umardı ruh bedenden ve yeryüzünden kurtulmayı. Ah, o ruhun kendisi cılız, iğrenç ve bitkindi açlıktan ve gaddarlık büyük zevkiydi bu ruhun!¹⁴⁷

Nietzsche, Hıristiyanlığın hayatı yok sayan bir misyonu olduğunu düşünür. Öteki dünya avuntusuyla insanlar bu hayata düşman olmuştur. Duyuüstü dünya bilinmeyen, ispat edilemeyen fakat insanlara bir avuntu olarak vaat edilendir. Nietzsche, bu bilinmeyen dünya için çaba sarf etmenin boşuna olduğunu söylemektedir. Nietzsche'ye göre öteki dünya insanların çabalarıyla gidebilecekleri bir yer değil, sadece doğru yoldan gideceklere verilen bir ödüldür.¹⁴⁸ Nietzsche'nin bu tutumu, öte dünyaya ontolojik değil de ahlaki açıdan baktığını göstermektedir. Bu bağlamda onun öte dünya eleştirisinin, öte dünyanın varlığını ontolojik bir gerçeklik olarak kabul edip bu dünyanın varlığını yokluğa

¹⁴⁵ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s.19

¹⁴⁶ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 33

¹⁴⁷ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 10

¹⁴⁸ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 62

mahkûm eden, anlamsızlaştıracak, onu insan dünyasından çıkaracak olan tutuma karşıdır.

Hıristiyanlıkta asıl değerli olan Tanrı ve öteki hayattır. Bu yüzden yaşadığımız hayat aşağılanmıştır. Nietzsche'ye göre yaşadığımız dünyanın ardında değişmeden duran özsel bir varlığın olduğu düşüncesi artık terk edilmelidir.

E. Nietzsche'nin Öteki Dinlere Bakışı

Hıristiyanlığa karşı lanetler yağdıran Nietzsche'nin diğer dinlere bakışı nasıldır? Nietzsche aslında dinin kendisine karşı çıkmaz. Onun karşı çıktığı şey dinin hayat üzerindeki zararlı etkileridir. Bunu da anlatırken Hıristiyanlığı temele alır; çünkü Hıristiyanlığın yaşam üzerinde alçaltıcı, zararlı bir etkisi vardır.

Nietzsche için dinin doğru ya da yanlışlığı değil; hayatı geliştirip geliştiremediği önemlidir. Bu noktada Nietzsche, Budizm'den övgüyle söz eder. Ona göre Budizm, Hıristiyanlığa göre daha gerçek olan bir dindir.¹⁴⁹ Nietzsche, Budizm'i zihin yönünden gelişmiş toplumların dini olarak görmektedir.

Hıristiyanlığı yargılamakla, onunla akraba olan, hatta inananlarının sayısı daha fazla olan bir dine haksızlık etmek istemem: Budizme. İkisi de nihilist dinler olarak aynı sınıfa girerler —décadence dinleridir bunlar—, ama en ilginç biçimde de birbirlerinden ayrılırlar. Şimdi karşılaştırılabilir olmalarını da, Hıristiyanlığın eleştiricileri, Hint bilginlerine borçludurlar. —Budizm Hıristiyanlıktan yüz kez daha gerçekçidir —bir nesnel ve serinkanlı soru sorma mirası taşır, yüzlerce yıl sürmüş bir felsefe geleneğinden sonra gelmiştir, bunun “tanrı” kavramı da giderilmiş haldedir. Budizm, tarihin bize gösterdiği biricik sahici pozitivist dindir, bilgi kuramında bile artık, “günaha karşı savaş” demez, gerçekliğin hakkını vererek, “acıya karşı savaş” der. Onu Hıristiyanlıktan derin bir biçimde ayıran da, ahlak kavramlarının kendini aldatıcılığını geride bırakmış olmasıdır, —Budizm, benim dilimle söyledikçe iyinin ve kötünün ötesinde durur.¹⁵⁰

Nietzsche'ye göre Budizm, “yüzlerce yıl süren felsefi bir hareketten sonra ortaya çıkmıştır ve ortaya çıktığı andan itibaren de Tanrı kavramını terk etmiştir.”¹⁵¹ Bir dinin felsefe geleneğinden gelmiş olması demek; o dinin sorgulamaya açık olması anlamına gelmektedir. Fakat Hıristiyanlıkta sorgulamak

¹⁴⁹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.38

¹⁵⁰ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.20

¹⁵¹ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 33

söz konusu değildir; koşulsuzca itaat vardır. Nietzsche, Hıristiyanlığın, akli disiplin altına alarak, zihin özgürlüğünü zehirlediğini¹⁵² düşünmektedir.

Budizm’de, öteki dünya anlayışı yoktur.¹⁵³ Öteki dünya vaadinde bulunan kilise ve papazlar bu dinde yer almaz. Budizm vaatte bulunmaz, yerine getirir. Oysa Hıristiyanlık; her şeyi vaat eder fakat yerine getirdiği bir şey yoktur. Hıristiyanlıkta bu hayatın yadsınması ve asıl olan gerçekliğin öteki dünya olduğu anlayışı söz konusudur.

Hıristiyanlıkta olduğu gibi günahlardan arınma söylemine Budizm’de asla rastlanmaz. Çünkü Budizm’de günah diye bir kavram yoktur. Budizm, hayatta var olan gerçeklerden söz eder; çileden, acıdan ve ıstıraptan bahseder. Budizm’de insan acı çektiğinde bunu bir günahın bedeli olarak düşünmez; bilakis “acı çekiyorum” der; bu durum asilliğinin bir göstergesidir. Oysaki Hıristiyanlıkta kişi herhangi bir acı duyduğunda bunu dürüstçe söyleyemez; çünkü acı çekmek asilliğine gölge düşürür. Bu yüzden de acısını içine gömüp sessizliğe bürünür. Nietzsche’ye göre Hıristiyanlık, güçsüz insanların bir avuntusudur.

Hıristiyanlıkta, boyunduruk altında olan ve baskı altında yaşayanların insiyakları ve özellikleri, ön plana çıkarılır: Hıristiyanlıkta kurtuluşlarını arayanlar, en düşük, en alt sınıflardır. Burada günah, öz-eleştiri, vicdan-engizasyonu gibi safsatılarla dolu ahlakçılık kuralları, can sıkıntısına ve Kilisenin dogmalarına bir şekilde karşı gelme biçimlerine karşı önlemler olarak uygulanır.¹⁵⁴

Nietzsche, Hıristiyanlıktaki hınç duygusunun Budizm’de yer almadığını söylemektedir. Ona göre Budizm; kin, kıskançlık, hınç ve intikam duygularını içinde barındırmaz; çünkü bu dinde önemli olan sükûnettir, bunun içinde arzuların yok olması gerekmektedir. Hıristiyanlıkta ise; nefret ve intikam duyguları ağır basar. Hıristiyan inancındaki bütün insanların Tanrı önünde eşit olduğu anlayışı toplumsal düzenin bozulmasına etkendir. Çünkü toplumun alt tabakasındakilerin diğerlerine karşı nefret duymasına, onlardan intikam almaya çalışmasına sebep olmaktadır.¹⁵⁵

Nietzsche’nin Budizm’e olan ilgisini, gençlik yıllarında Schopenhauer’dan etkilenmesine bağlayabiliriz. Nitekim Schopenhauer felsefesinde, acının yok

¹⁵² F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 94

¹⁵³ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 35

¹⁵⁴ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 35

¹⁵⁵ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s.135

edilmesi ve dünyanın bir yanılısamadan başka bir şey olmadığı anlayışı¹⁵⁶ Budizm’de önemlidir. Budizm’de sınırsız güce sahip olan bir Tanrı anlayışı yoktur; bu yüzden kiliselere ve otoriteyi elinde bulunduran din adamlarına rastlanmaz. Ayrıca, günahlardan arınma ve öteki dünya gibi doktrinler de Budizm’de yer almaz.

Nietzsche’nin Yahudilikle ilgili görüşlerine baktığımızda; Nietzsche, Hıristiyanlığın kökeninde Yahudiliğin olduğunu; Yahudilerin dünya tarihindeki en kötü ve en tehlikeli millet olduğunu ayrıca da insanlığı yok etmeye yönelik olaylara sebebiyet verdiğini söyler.¹⁵⁷ Yahudilerin kendi özünü koruma güdüsüyle hareket ettiğini ve dünyaya meydan okuyacak kadar gücü elinde bulunduran bir ırk olduğunu düşünür.

Yahudi milleti, en derin kurnazlıkla kendini koruma güdüsünden, en imkânsız şartlarda gönüllü olarak neşet eden bütün dekadant güdüler etrafında halkalanan, bu dekadant güdülerin hâkimiyetine mahkûm olmak şöyle dursun, aksine dünyaya karşı hükümlan olacak, hükümlanlığı ele geçirecek şekilde gücü kutsallaştırdığı için, en muhkem, en sağlam hayati bir hayat bahşedici enerjiye sahip millettir.¹⁵⁸

Şu hususa dikkat çekmek gerekir ki; Nietzsche, Yahudiliğin gücüne hayrandır. Çünkü hayatın amacını güç istencinde bulan Nietzsche, evrende güçlü olma isteğinin hüküm sürdüğünün farkındadır. Gücü elinde bulunduran Yahudilerin, değerleri ters yüz etme durumunu gerçekleştiren bir toplum olduğunu söyler:

Yahudiler, değerlerin tersine çevrilmesi mucizesini başarmışlardır; onlar sayesinde yeryüzündeki birkaç bin yıllık yaşam yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazanmıştır: Peygamberleri, zengin, tanrısız, şeytan, zorba, şehvetli olanı birleştirmiş, ilk kez şu kahrolası “dünya” sözünü kullanmıştır. Bu değerlerin tersine çevrilmesi Musevi halkının anlamını oluşturuyor: Ahlakta kölelerin başkaldırısı başladı onlarla.¹⁵⁹

Hıristiyanlığın hayatı zehirlediğini öne sürerek onu lanetleyen Nietzsche, İslam dinine ve kültürüne nasıl bakmaktadır? Öncelikle şunu söyleyebiliriz ki; Nietzsche’nin, doğrudan İslam’ı konu alan bir yazısı yoktur, fakat özellikle Hıristiyanlığı eleştirdiği *Deccal* adlı eserinin arka planında İslam yer almaktadır.

¹⁵⁶ Roy Jackson, *Nietzsche: Kilit Fikirler*, s. 80

¹⁵⁷ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 43

¹⁵⁸ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, trc. Yusuf Kaplan, İstanbul: Külliyyat Yay., 2008, s. 43

¹⁵⁹ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 195

Nietzsche, İslam'dan insani yöne daha fazla vurgu yaptığı için övgüyle söz eder. O, İslam'ın Hıristiyanlıktaki gibi insanlığın yıkımına yol açmadığını aksine insanı yücelttiğini düşünür. En önemlisi de İslam'ın hayatı olumlaması ve hayata evet demesi söz konusudur. Oysa Hıristiyanlık, hayata olumlu bakmaz, bu hayat için bir ilerleme bir gelişme göstermez. Çünkü Hıristiyanlıkta bu hayatın bir gerçekliği yoktur; önemli olan öteki hayattır; işte bu anlayışı da Nietzsche eleştirmektedir.

Nietzsche, Haçlı ordusuyla çatışma yaşayan İslam kültürüne sempatiyle yaklaşır. İslam dünyasının zengin olduğunu bu yüzden haçlıların, onların mal ve mülklerinin peşinde olduğunu söylemektedir. Nietzsche, Haçlıların Endülüs'teki İslam kültürünü çiğneyip yok etmesine de tepki gösterir:

Haçlılar, estirdikleri o toz bulutunun ortasında, aslında önünde diz çökmeleri gereken, diz çökmekle daha iyi bir iş yapmış olacakları bir şeye karşı, asil bir kültüre karşı, bizim bugünkü 19.yüzyıl kültürümüzle mukayese edildiğinde, bizim çağdaş kültürümüzün, kendisini; İslam kültürünün yanında son derece yoksul ve oldukça "geç kalmış" bir kültür olarak görebileceği böylesine asil ve yüksek bir kültüre karşı savaş açmışlardı.¹⁶⁰

Nietzsche, İslam'la savaşmak onu yok etmeye çalışmak yerine, İslam'a saygı duyulması gerektiğini çünkü İslam'ın Modern Avrupa kültürüyle mukayese edilemeyecek kadar gelişmiş olduğunu savunmuştur. Onun İslam kültürüne duyduğu ilginin, Alman kültürüne olan nefretinin bir sonucu olabileceği düşünülebilir. Yani "düşmanımın düşmanı, benim dostumdur" anlayışını benimsemiş olabilir. Nietzsche, İslam'ı çekici bulmuştur çünkü ona göre İslam daha az aydınlanmıştır.¹⁶¹ Hatta uzun bir süre Müslümanların arasında yaşamak istediğini, bu şekilde Avrupalı olan her şeye bakışının daha net olacağını düşünmüştür. Fakat bu düşüncesini pratiğe dökmemiştir ya da dökmemiştir. Neticede Nietzsche'nin İslam kültürüyle çok fazla ilgilendiğini söyleyemeyiz, İslam'ı ve İslam kültürünü daha çok kendi kültürüne karşı bir çekiç olarak kullanmıştır.¹⁶²

Nietzsche, Müslümanlığı içgüdülerinden utanmayan erkeksi bir din olarak nitelerken; kadınların dini olarak düşündüğü Hıristiyanlığa bu dinin duygusallığı

¹⁶⁰ F. Nietzsche, *Deccal Sahte İsa*, s. 130

¹⁶¹ İon Almond, *Nietzsche'nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı, Dostumdur*, trc. Celal Türer, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, S.1, 2003, s. 255

¹⁶² Roy Jackson, *Nietzsche: Kilit Fikirler*, s.128

ve yalancılığı dolayısıyla hor gözle bakmıştır.¹⁶³Nietzsche'nin İslam'ı erkeksi olarak nitelemesinin en önemli nedeni İslam'ın savaşçı özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ona göre İslam, inancın koruması olan cihat anlayışını doğru bir eylem olarak övmektedir.¹⁶⁴

Nietzsche, İslam üzerine fazla bir şey söylemese de ona karşı duyduğu hayranlık, Hıristiyanlığa karşı eleştirileriyle ters düşmüştür. Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık denilen din; insanları antik dönemin zenginliklerinden mahrum bırakıp, Müslümanlığın kültüründen de mahrum etmiştir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; eserlerinde Kuran'dan tek bir alıntı bile yapmayan Nietzsche, İslam'ın temelde hayatı olumlayıcı bir yönü olduğunu düşünmüş ve İslam'a sempatiyle yaklaşmıştır.

F. Nietzsche'nin Ahlak Problemine Bakışı

Din ve ahlak arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Dine yönelik bir eleştiriden ahlak da etkilenir mi? Dine yönelik eleştirinin doğrudan o dinin ahlakını da hedef alabilmektedir. Hıristiyanlığı eleştiren Nietzsche, bu dinin ahlak anlayışına nasıl bakmaktadır? Nietzsche'nin din eleştirisi çerçevesinde ahlak problemine de değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Nietzsche'nin felsefesinde kendisine asıl dert edindiği şey insan problemidir. On dokuzuncu yüzyılın insanı ve değerlerinin üzerinde bir değerlendirme yapmak belli bir ahlaka dayanır. Ahlak; insan topluluklarınınca benimsenen, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar, ilkeler ve inançlar bütünüdür.¹⁶⁵ Yani ahlakı, insanların kendilerine kılavuz edindikleri kurallar toplamı olarak anlayabiliriz.

Felsefe tarihine baktığımızda birçok filozofun ahlak konusunda düşünceleri sürdüğünü görebiliriz. Ahlakın ne olduğu, sınırlarının neler olduğu, herkes için geçerli olan ahlak kurallarının olup olmadığı hep tartışma konusu olmuştur. Peki, Nietzsche ahlak problemine nasıl bakmaktadır? Ona göre, ahlakın tanımı nedir? Nietzsche'nin kabul ettiği bir ahlak anlayışı var mıdır? Din üzerine

¹⁶³ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 45

¹⁶⁴ İon Almond, *Nietzsche'nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı, Dostumdur*, s. 257

¹⁶⁵ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay., 1997, s. 4

eleştirisinde Hıristiyanlığı suçlayan Nietzsche, ahlak konusundaki tavrı nedir? Şimdi bu sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

Nietzsche ahlakı değerlendirirken, ahlakın insan hayatındaki olumlu ve olumsuz etkilerinden yola çıkar. O, insanların ahlaki inançlarını temellendirmeye çalışmak yerine; ahlakı sosyal bir fenomen olarak görmeye çalışır.¹⁶⁶ Ona göre ahlakın değerini belirleyen ölçüt, ahlakın insan hayatı üzerindeki etkisidir. Nietzsche, ahlak ile ilgili pek çok şey söylemiştir. Varlığın anlamını güç istencinde gören Nietzsche; ahlakı, insanın kendisine yüz çevirmesi olarak niteler.¹⁶⁷ Ve yine ahlakla ilgili; “Ben ahlak denilince bir varlığın yaşama şartlarına teğet geçen değer biçmelerinin bir sistemini anlıyorum”¹⁶⁸ demiştir. Nietzsche, yaşadığı yüzyılın ahlak anlayışının insan hayatı üzerinde çöküşe neden olduğunu düşünür. Nietzsche, Sokrates’ten beri özellikle Batı felsefesinde ahlaki değerleri diğer bütün değerlerin üzerine egemen kılma girişimi olduğunu belirtmektedir. Bütün ahlaki değerleri incelemesi sonucunda, birbirine zıt iki ahlak olgusuna; köle ahlakı ve efendi ahlakına rastladığını ifade etmektedir. Nietzsche, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sında mevcut olan ahlakın Hıristiyan geleneğinden çıkmış bir köle ahlakı olduğunu söyler.¹⁶⁹

Köle ahlakı; güçsüz olanın yani sürünün yapısından dolayı ortaya çıkmış bir ahlak türüdür. Köle ahlakında toplumun değerlerine uygun yaşamak söz konusudur. Bu değerleri sorgulamak, tartışmak söz konusu bile olamaz. Nietzsche’ye göre, ahlaki yargılar insanların geçmişe saplanıp kalmalarından ve sadece “yapmalısın”lara uymalarından başka bir şey değildir. Nietzsche, köle ahlakının insanın çöküşüne neden olduğunu düşünür. Bu yüzden insan iradesinin yok sayıldığı bütün ahlak yasalarını kabul edilemez bulmaktadır. Nietzsche, yaşamı ilerletmeye yönelik olmayan her şeye savaş açar:

Niçin herkesin ondan uzak kalması gerektiğinin gerçekten de yüz ayrı gerekçesi vardır - becerebilene! Öte yandan, gemisi, eğer bu sulara itilmişse, iyi, hadi öyle olsun! Sıksın dişini şimdi! Gözlerini dört açsın! Sıkı sıkı yapışsın dümene! — Dosdoğru ahlakın üstüne doğru gidiyoruz, ezip geçiyoruz, oraya dek seferimizi uzatmaya kalkışarak; belki de ahlakımızın geri kalanını hurdahaş ediyoruz - ama

¹⁶⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 476

¹⁶⁷ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 25

¹⁶⁸ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 147

¹⁶⁹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 27

kim umursar ki bizi! Yürekli seyyahlara ve serüvencilere, hiç bir zaman daha derin bir sezgi dünyası kendini açmamış ki.¹⁷⁰

Nietzsche'ye göre, insanının hayatındaki her şeyi belirleyecek olan güç istencidir. Nietzsche dünyanın özüne güç istencini yerleştirdiği için, ahlak sorununun temeline “kimseyi incitme!” buyruğunu yerleştirmiş olan ahlakçılara karşı tavır içindedir. Çünkü ona göre, güçlü olan gücünün gerektirdiğini yapmalıdır.

Nietzsche, insanın içgüdülerini ortaya çıkararak, ahlaka bağlı olmayan bir tavır sergilemesi gerektiğini düşünür. “Etkinliğimi artırmadan ya da doğrudan doğruya canlandırıp yaşamıma bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum”¹⁷¹ diyen Nietzsche, insanın seçim yapabilmesine engel olan; evrensel ahlaka karşıdır. Nietzsche kendinden önceki tüm ahlak öğretilerini eleştirmiştir ve bu durumdan da kendinden önce gelen filozofları sorumlu tutmuştur.

Güldürücü bir katı ciddiyetle tüm felsefeciler, çok daha yüksek, daha gösterişli, daha tantanalı bir şey bekliyorlar, ahlakla bilim olarak ilgilenmeye başlar başlamaz ahlakı temellendirmek istiyorlar ve her felsefeci şimdi böyle bir temele sahip olduğuna inanıyor. Oysa ahlakın kendisi verilen bir şey olarak alınıyor. İşte tam bundan ötürü, ahlak felsefecileri, ahlak olaylarını, yalnızca kabaca, keyfi özetlerden, rastgele kısaltmalardan bilirler; çevrelerinin, sınıflarının, kiliselerinin, çağlarının ruhu, iklimleri ve yeryüzünün bir parçasının ahlakı olarak, -işte bundan ötürü ahlakın asıl sorununu göremezler. Oysa bu sorunlar farklı birçok ahlakın bir karşılaştırılması yapıldığında su yüzüne çıkar. Bütün ahlak biliminde şimdiye dek eksik olan tek şey, tuhaf gelecek kulağa ama tam ahlak sorununun kendisiydi.¹⁷²

Bir diğer ahlak türü olan Efendi ahlakı ise, üstün insanın¹⁷³ ahlakıdır. Efendi ahlakında iyi ve kötü değerlendirmesini bir sürü içinde değil de kendi başına yapabilme vardır. Buradan şunu anlıyoruz ki; efendi ahlakında insanın içgüdülerine dayanarak yeni değerler oluşturma ve realitenin olduğu gibi kavranması söz konusudur. Kendisinden önce kabul gören ahlak öğretilerine karşı çıkan Nietzsche, “Biz içinde burjuva ahlakının birlikte dile gelmediği, rahipçe ahlakın görülmediği durumları arıyoruz”¹⁷⁴ diyerek yeni değer arayışlarını dile getirmiştir.

¹⁷⁰ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 23

¹⁷¹ F. Nietzsche, *Tarih Üzerine*, trc. Nejat Bozkurt, İstanbul: Say Yay., 2000, s. 57

¹⁷² F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 99

¹⁷³ Üstün insan konusu tezimizin son bölümünde detaylıca anlatılacaktır.

¹⁷⁴ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 79

Şu hususa özellikle dikkat etmek gerekir ki; Nietzsche bütün ahlakı sadece Hıristiyan ahlakı çerçevesinde değerlendirmektedir. Zira Hıristiyan ahlakı, öte dünyayı bu dünyadan kopararak, insanın yönünü tamamen öte dünyaya çevirmekte; onu bu dünyada pasif kılmaktadır. Oysa İslam dini, öte dünyayı yani ahireti bu dünyada yaşanan hayatın bir sonucu olarak görmekte, öte dünya mutluluğunu bu dünyaya bağlamaktadır. Bu durum, Hıristiyanlığın aksine insanı bu dünyada daha etkin kılmaktadır. Ayrıca İslam dininde ahlakın evrenselliği özgürlüğün, merhametin, adaletin, yardımlaşmanın, hasbiliğin, güven ve doğruluğun bütün insanlık için geçerli kılınması meselesidir. Ahlaki değerleri evrensel kılmak ise tepeden inme ve baskı yoluyla değil, söz konusu değerlerin önce o değerleri savunanlar tarafından yaşanması daha sonra insanlar tarafından hiçbir baskı altında kalmadan, özgürce içselleştirilmesi ile mümkündür.

Şu hususa dikkat çekmek istiyoruz. Ahlaki değerlerin evrenselliğini bilginin evrenselliği ile karıştırmamak gerekmektedir. Bilginin evrenselliği, bir konudaki bilgiyi, bütün akılların peşinen kabul etmek durumunda olmasıdır.

Örneğin “su, 100 derecede kaynar” şeklindeki bir önermenin evrenselliği, her akıl için zorunlu kabul şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, “dürüst olmalısın”, “yalan söylememelisin”, “adil olmalısın” gibi ahlaki ifadelerin evrenselliği, önce bu ifadeyi ortaya koyanlar tarafından uygulanması daha sonra bunu duyanların özgür bir şekilde kabullenerek uygulaması ile doğru orantılıdır. Ahlaki ilkelerdeki evrensellik, söz konusu ifade karşısında herkesin özgür olması, epistemolojik önerme karşısındaki evrensellik söz konusu önermeyi herkesin zorunlu olarak kabul etmesidir. Sadece Hıristiyanlık değil ahlaki ilkeleri bilimsel ilkelere eşdeğer kabul eden bütün dinler, ahlak karşısında insanın özgürlüğünü yok ederler. Kanaatimizce Nietzsche'nin Hıristiyan ahlakında gördüğü yozlaştırıcı unsur budur.

Nietzsche'nin ahlak ile ilgili görüşlerini şöyle bir toparlamaya çalışırsak şunu söyleyebiliriz ki; ahlak ancak özgürlükle mümkün olabilen, dıştan içe doğru bir buyruk değil, içten dışa doğru bir varoluş biçimidir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; Nietzsche hayatta bulunan yaşam üzerinde olumlu etkisi olan her şeyi değerli görür. Eğer dinin de yaşam üzerinde olumlu bir etkisi varsa dini de değerli görür. Nietzsche, dinin insanın yaşamında

bir yeri olduğunu; dinin içerisinde iyileştirici ve zenginleştirici öğelerin olduğu kanaatindedir. Fakat bu öğeleri kullanmak herkesin üstesinden gelebileceği bir şey değildir. Bunu ancak Filozof, özgür ruhlular¹⁷⁵ yapabilir.

Filozof, biz özgür ruhların, onu anladığımız gibi-, insanın tüm gelişiminin vicdanına sahip en kapsamlı sorumluluğu taşıyan insan olarak: Bu filozof, eğitimi ve yetişmesiyle ilgili yapıtları için dinleri kullanacak, tıpkı var olan siyasal ve ekonomik koşulları kullandığı gibi. Seçici, yetiştirici, yani hep yıkıcı aynı zamanda yaratıcı ve biçim verici dinin yardımıyla uygulanabilen etki, koruduğu ve sürdürdüğü insan türüne bağlı olarak, çok yönlü ve çeşitlidir. Güçlü, bağımsız, buyruk vermek için önceden belirlenmiş, hazırlanmış, onda yönetici irkin aklının ve sanatının vücut bulduğu birine göre din, dirençleri yenmek, yönetebilmek için bir başka araçtır; yöneteni ve yönetileni birbirine bağlayan ve yönetilenlerin buyruğa uymaktan kaçınmayı isteyen vicdanını, onda gizli ve içten olanı yönetene açan ve teslim eden bağ olarak; eğer böyle soylu bir kökten gelen tek tek bireyler, yüksek ruhlulukla, daha bir içine çekilmiş, iç denetime, düşünceye ağırlık veren bir yaşama yöneliyor ve kendilerine en ince yönetim biçimini arıyorsa (seçilmiş müritler ve biraderler için), o zaman din daha kaba yönetimlerin belasından ve gürültüden dinginlik, bütün politikasının zorunlu kirinden temizlik elde etme aracı olarak bile kullanılabilir.¹⁷⁶

Buradan şunu anlıyoruz ki; Nietzsche dinin de aslında doğru zaman ve doğru yerde kullanırsa yaşam üzerinde olumlayıcı etkilerinin olabileceğini göstermektedir. Neticede bir düşünce ya da bir değer hayata ne kadar katkıda bulunuyorsa o kadar değerlidir.

¹⁷⁵ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 61

¹⁷⁶ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANRI'NİN ÖLÜMÜ VE ÜSTÜN İNSANIN DOĞUŞU

I. NIETZSCHE'NİN “TANRI ÖLDÜ” SÖZÜ

Tanrı, tanım gereği gücü her şeye yeten varlıktır.¹⁷⁷ İnsanoğlu ilk zamanlar her şeyin ilk nedeni olan bir Tanrı anlayışına sahipti. Bu tanrı anlayışına göre; Tanrı, evreni yaratan ve onu uzaktan yöneten ulu bir varlıktır. Gökyüzü ve yeryüzünün hâkimi olan Tanrı bazen Gök tanrı¹⁷⁸ olarak adlandırılmıştır. Yahudi, İslam ve Hıristiyan düşüncesinde de Tanrı hakkındaki düşünceler benzerlik göstermiştir. Tanrı evreni yaratan ve mutlak gücü olan ezeli ve ebedi bir varlıktır. Fakat Tanrı anlayışında bazı farklılıklar da söz konusudur. Örneğin Yahudilikte de İslam dininde olduğu gibi, Tanrı birdir ancak Yahudi dininde Tanrı, sadece Yahudi ırkına merhamet eden ırkçı bir Tanrı iken İslam'da Tanrı bütün insanlara merhamet etmektedir. Ayrıca Yahudi dininde Tanrı, insanbiçimci Tanrı'dır. Hıristiyanlık da ise Tanrı, baba- oğul ve kutsal ruhtan oluşan bir üçlemedir. Hıristiyanlıkta din adamları, Tanrı'nın kutsallığını yüklenen kutsal kişilerdir. İslam dininde ise ruhban sınıfı yoktur. Ruhban kelimesi “korkutan” anlamına gelmektedir. Hıristiyan din adamları, kutsallık zırhı ile insanları korkutmaktadırlar. İslam'da ise kutsallık sadece Allah'a özgüdür. Başta peygamber olmak üzere Allah'ın dışında hiçbir insan, Tanrısal anlamda kutsal değildir. Ayrıca peygamber bütün evrene korkutmak için değil rahmet için gönderilmiştir. Üç dinin Tanrı anlayışları arasındaki farklılıklar, Tanrı- insan ilişkisini de belirlemektedir. Özellikle kilise papazlarının metafizik teolojik tartışmaları ile belirlenen Tanrı, zaten baştan öldürülmüştür.

Tezimizle ilintili olduğu için; Tanrı'nın tarih içerisindeki özellikle batı Avrupa'daki seyrine baktığımızda, Ortaçağ'da Tanrı dünyaya her zaman müdahale edebilen aşkın ve yaratıcı bir güç iken Rönesans'la birlikte Tanrı evrenle bir düşünölmüştür. Tanrının dünyadan ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur.

¹⁷⁷ Ahmet Cevizci, *On yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s. 123

¹⁷⁸ Karen Armstrong, *Tanrının Tarihi*, trc. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu Ankara: Ayraç Yayınları, 1998, s. 15

Evrende var olan her şey Tanrının birer yansımasıdır. Bu yeni Hıristiyan metafiziğin adı panteizm'dir.¹⁷⁹ Bu anlayışın iki güçlü temsilcisi Bruno ve Spinoza gerici bir kısım Hıristiyanlar tarafından tepki görmüş; Bruno yakılarak öldürülmüş, Spinoza da kaçarak canını zor kurtarmıştır.¹⁸⁰ Daha sonraları Kant ise ortaya attığı yeni teorisiyle yüzyıllardan beri insanların inandıkları değerlerin en başında olan Tanrı fikrini ve Hıristiyan değerlerini alt üst etmiştir. Kant metafizik hakkında kesin bir bilgiye sahip olmanın imkânsız olduğunu ortaya koymuştur. Kant, Tanrının ispatının da inkârının da imkânsız olduğuna inanmaktaydı. Ve sonra Schopenhauer daha da ileri giderek Hıristiyanlığı toptan reddetmiş ve üstelik Tanrının olmadığına inandığını da söylemiştir.

Ortaçağ'da Tanrı merkezilik söz konusuysen, Rasyonalizmle birlikte Tanrı'nın tahtına insan oturmuştur. Yani varlık hiyerarşisinde insanın konumu değişmiştir. Rönesans'tan itibaren modern insan, aklını kullanarak sorgulamaya başlamış, dünyanın anlamlandırılması Tanrı kaynaklı değil de, insan kaynaklı hale gelmiştir. On Sekizinci yüzyıla damgasını vuran Ampirizm ile birlikte yapılan icatlar sayesinde insanın kendine olan güveni artmış, Tanrı'ya olan gereksinimin azalmaya başladığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ve nihayetinde Aydınlanma ile birlikte Tanrı, tabiri caizse artık ölmek üzeredir ve insan ontolojik hiyerarşide en üst seviyeye gelmiştir.

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" sözü ilk etapta inananların tepkisini çekmiş, birçok kişiye göre saçma bulunmuş, bazılarına göre ise doğru bir söz olarak nitelenmiştir.¹⁸¹ Nietzsche'nin bu sözü söylediği dönem on dokuzuncu yüzyıldır. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı; bilim ve teknolojideki gelişmeler birtakım insanların Tanrı'ya olan inancın yersiz olduğu, hakikatin Tanrı inancıyla değil de felsefi ve bilimsel yorumlarla bilinebileceğinin farkına varıldığı bir dönemdi. Bu dönemde en temel felsefi sorun insan problemidir. Çünkü insan, teknolojik gelişmelere ve refah seviyesindeki artışa rağmen bir o kadar mutsuzdu. Hemen şu soru aklımıza gelebilir: Madem Rasyonalizm ve yapılan icatlar sayesinde insanın değeri ve kendine olan güveni artmış, o halde insan neden mutsuzdur?

¹⁷⁹ Ahmet Cevizci, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, s.121

¹⁸⁰ Bruno'nun panteizminin kilise tarafında reddedilmesinin önemli nedenlerinden biri ayaltı- ayüstü ayırımına dayanan, Aristo'nun evren anlayışını yıkması; kilisenin kabul ettiği Aristocu kutsal bilime ters düşmesidir.

¹⁸¹ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s.50

İnsan, bu yüzyılda bilimsel ve sosyal alanda çok iyi bir bilgi birikimine sahip olmasına rağmen; kendisine ve insanlığa hiçbir faydası yoktu. Hıristiyan Batı düşüncesindeki Tanrı anlayışı da, insanların ihtiyaçlarına artık cevap veremez bir hal almıştı. İşte bu nedenden ötürü; on dokuzuncu yüzyılda bazı düşünürler, bunalımlar içinde kıvranan ve büyük bir kargaşa yaşayan insanın bulunduğu duruma çözüm bulma arayışına girmişlerdir. Bu yüzyılda, Feuerbach, Marx, Darwin ve Nietzsche gibi büyük düşünürler Hıristiyan Batı dünyasının Tanrı anlayışına karşı savaş açmaya başladılar. Çünkü onlara göre böyle bir Tanrı anlayışı insanı zayıf kılmakta ve onu günahkâr olarak niteleyerek; insan değerini zedelemektedir.

Tanrı düşüncesine karşı çıkma meselesinde Feuerbach, Marx ve Darwin gibi düşünürleri, Nietzsche ile aynı kategoride saymak ne derece doğrudur tartışılabilir. Çünkü Nietzsche'nin meselesi daha çok ahlaki değerler iken diğerlerinin meselesi bu değildir. Bu meselede Nietzsche'nin yeri ve önemi oldukça farklıdır.

Tanrı'nın ölümünden daha önceleri Alman filozof Hegel (1770–1831) ve yine Alman olan şair Heinrich Heine (1797–1856) de bahsetmişti.¹⁸² Fakat en cesur bir biçimde bunu haykıran Nietzsche olmuştur. Nietzsche; 1882'de Şen Bilim adlı eserinde Tanrı'nın ölümünü şu şekilde ilan etmiştir:

“Sabahın parlak saatlerinde bir fener yakan, Pazaryerine koşturan ve sürekli olarak “Tanrı’yı arıyorum! Tanrı’yı arıyorum!” diye bağırarak deliyi iştinmediniz mi? Oradakilerin çoğu Tanrı’ya inanmayanlar olduğu için onun böyle davranması kahkahalara yol açtı. Onu kışkırttılar: “O kayıp mı olmuş?” dedi birisi. “Bir çocuk gibi yolunu mu kaybetmiş?” dedi bir başkası. “Yoksa saklanıyor mu? Bizden korkuyor mu? Yolculuğa mı çıkmış? Yoksa göçmüş mü?” İşte böyle bağırıyorlar birbirlerine ve güldüler. Deli ortalarına daldı ve bakışlarıyla onları sanki parçaladı. “Tanrı nerede” diye bağırdı. “ Size söyleyeceğim. Öldürdük onu-sen ve ben. Hepimiz onun katilleriyiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi nasıl içebiliriz ki? Bütün ufku silmek için bu süngeri kim tutuşturdu ki elimize? ...Bizler nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa? ...Sonsuz bir hiçlikte yolumuzu yitirmiyor muyuz? ... Tanrı öldü! Tanrı öldü ve gitti. Ve onu biz öldürdük. Bütün katillerin katili olan bizler, nasıl avutacağız kendimizi? Dünyanın şimdiye kadar sahip olduğu en kutsal ve en güçlü olan, bıçaklarımızla kana bulandı. Bu kanı kim temizleyecek bizden? Hangi suyla aratabiliriz kendimizi?... Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük değil mi? Bu ancak eylemi gerçekleştirene yaraşır sayıldığı için bizim Tanrı olmamız gerekmiyor mu? Burada sustu deli ve kendisini dinleyenlere baktı; onlar da suskundu ve şaşkınlıkla bakıyorlardı. Sonunda fenerini yere fırlattı, fener kırıldı ve söndü. Ardından “çok erken geldim” dedi, ”benim vaktim henüz gelmedi. Bu

¹⁸² Roy Jackson, *Nietzsche: Kilit Fikirler*, trc. Nevra Yaraç, İstanbul: Optimist Yayınları, 2012, s. 57

muazzam hadise hala yolda, hala dolanıp duruyor. Henüz insanların kulaklarına ulaşmamış...¹⁸³

“Tanrı öldü” sözü, şu soruları beraberinde getirmektedir: Tanrı’yı kim öldürmüştür? Tanrı neden ölmüştür? Hangi Tanrı öldürülmüştür? Nietzsche, Tanrı öldü derken acaba neyi kastetmektedir? Gerçek anlamda bir Tanrı’nın ölümünden mi? Yoksa Avrupa kültüründeki Tanrı’ya olan inancın ölümünden mi bahsetmektedir? Şimdi bu sorulara yanıt bulmaya çalışalım.

Nietzsche’nin “Tanrı öldü” derken kastettiği şey; her ne kadar Hıristiyan Tanrısı olarak algılansa da Nietzsche’ye göre Tanrı; idelerin, ülkelerin, değerlerin alanını gösterir.¹⁸⁴ Nietzsche’nin bu sözle vurgulamak istediği şey; metafizik alanın artık önemini yitirmesidir. Yani insan yaşamının anlamının ne olduğu sorusuna cevap veren duyuyüstü dünyanın kesinliğinin kaybolmasıdır. Batı felsefesini Plâtonculuk olarak anlayan ve Plâtonculuğa karşı bir düşünce benimseyen Nietzsche’ye göre; Tanrı’nın ölümüyle birlikte metafizik sona ermiştir.¹⁸⁵

Yukarıdaki cümleleri dikkatlice okuduğunuzda fark etmişsinizdir ki, Deli adamın Tanrı arayışı dinleyenler tarafından gülünç bulunur çünkü onlar çoktan Tanrı’ya olan inançlarını yitirmişlerdir. Evet, Hıristiyanlar için Tanrı çoktan ölmüştür bu bir hakikattir onlar için. Peki, Tanrı’yı kim öldürmüştür? “Hepimiz onun katilleriyiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi nasıl içebiliriz ki? Bütün ufku silmek için bu süngeri kim tutuşturdu ki elimize?” Burada hem cinayetin itirafı hem de suçun büyüklüğü anlatılmaktadır. Nietzsche’ye göre Tanrı’nın katilleri yüzyıllardır metafizik konularda ortaya yeni bir şey koyamayan aksine var olanı da tüketen ve bunun farkında olma bilincinde bile olmayanlardır.¹⁸⁶ Tanrıyı insanlar öldürmüştür. Özellikle kendini kutsalın yerine koyan, Tanrı adına söz söyleyen insanlar; yani ruhban sınıfı. Tanrı, metafizik silahı ile vurulmuştur. Metafizik hem gerçekliğin önünde ağır bir perde olmuş, hem de Tanrı’yı dünyadan ve insandan uzaklaştırmıştır. Kilisenin Tanrı’sı yüzyıllar boyu Plâtoncu metafiziğin içerisinde kaybolmuş, adeta hiçliğe gömülmüştür.

¹⁸³ F. Nietzsche, *Şen Bilim*, trc. Levent Özşar, Bursa: Asa Yay., 2003, s. 130

¹⁸⁴ M. Heidegger, *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, trc. Levent Özşar, Bursa: Asa Yay., 2001, s. 18

¹⁸⁵ M. Heidegger, *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, s.18

¹⁸⁶ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 49

Peki, Tanrı'nın ölümünü hazırlayan şey ne olmuştur? Nietzsche bu konuda ne düşünmektedir? Nietzsche'ye göre Tanrı'nın ölümüne sebep olan faktörlerin başında Platonla başlayan Yunan felsefesi ve beraberindeki Hıristiyanlığın hakikat yorumu olmuştur. Nietzsche, kiliseyi Hıristiyanlığın uygarlaşmamış yönü olarak görmektedir. Buna göre, Platon'dan itibaren iki dünya anlayışı ortaya çıkmış; duyulu dünya gerçek, içinde yaşanan yani duyulur dünya ise sahte anlam kazanmıştır. Duyulu dünya yerini Hıristiyanlığa ve kiliseye bırakmış; zamanla Tanrı'nın otoritesi yerine din adamlarının otoritesi geçmiştir. Din adamları da kendi otoriteleri için, Tanrı adına kendilerinin oluşturduğu değerleri kutsallaştırarak insanlara zorla kabul ettirmişlerdir. Nietzsche bu durumun insanlarda Tanrı inancının ortadan kalkmasına neden olduğunu söylemektedir. Sonuçta Tanrı'nın ölümü kaçınılmaz olmuştur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; Tanrı kavramı, Batı metafiziğini ayakta tutan ve bütün değerlerin kaynağı olarak gösterilmiştir. Tanrı'nın ölümüyle birlikte Batı metafiziği ve beraberindeki bütün değerler de anlamını yitirmiştir. Tanrının ölümünün ilanı aslında bir krizin habercisidir. Tanrı'nın ölümünün haykırılması batı dünyasının iki bin beş yüz yıldır devam eden kaderini dile getirir. Sonu nihilizme varan bu kader Nietzsche'ye göre "gerçek dünyanın sonuçta bir mite dönüşmesidir"¹⁸⁷ Nietzsche için Batı metafiziği Tanrı'nın ölümü ile sona ermiştir.

Batı metafiziğini bir yanılgının tarihi¹⁸⁸ olarak niteleyen Nietzsche, Batı Metafiziğinden ne anlamaktadır? Nietzsche'nin Batı Metafiziği eleştirisi nedir? Şimdi bunu izah etmeye çalışalım.

A. Nietzsche'nin Batı Metafiziği Eleştirisi

Felsefe geleneği içinde Tanrı anlayışı ile metafizik arasından yakın bir ilişki veya bağ vardır. Bazı felsefelerde bütün bir metafizik tanrı tasavvuru temelinden kurulur. Bir ölçüde Platon'un felsefesinde gördüğümüz bu durum Aristoteles ilahiyat bahsiyle metafiziğin temelini kurmuştur. Aristoteles bu eserine Tanrı bilim, ilahiyat/teoloji isimlerini vermiştir. Bu nedenle Aristo, felsefesinin

¹⁸⁷ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, trc. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s. 29

¹⁸⁸ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 30

Tanrı üzerine bir çalışma olduğunu söyler.¹⁸⁹ Yeni Eflatun metafiziği ise sudur teorisi üzerinden Tanrı üzerine kurulmuştur. Modern dönemin başlangıç noktası Descartes'in Kartezyen felsefesinde metafiziğe kayıtsızlık mekanik doğa ve aklın gücünde Tanrı'nın bilinmesi ile tatmin edilir. Kant, metafizik eleştirisinde Tanrı'yı teorik aklın sınırından kurtarıp pratik aklın tecrübesi ve metafiziğin belirsizlik alanında insanın varoluşsal imkânına yerleştirir. Görüldüğü gibi Tanrı bütün felsefelerde metafiziksel konumlandırma veya metafiziğin konumlandırılmasında söz konusu olmuştur. Nietzsche felsefenin bütün bu durumlarına sözü olan bir filozof olarak batı metafiziği eleştirisiyle Tanrı anlayışına eleştirisi açısından yakın bir ilişki vardır.

Batı metafiziği nedir? Nietzsche'nin Batı metafiziği eleştirisini değerlendirirken öncelikle bu sorunun cevabını vererek başlamanın uygun olacağı kanaatindeyiz. Batı metafiziği kavramı, Sokrates'ten özellikle de Platon'dan bu yana değişenin arkasında değişmeden duran şeyin arayışı olarak nitelendirilir. Yani Batı metafiziği, aşkın olanın ne olduğunun ifadesidir.

Nietzsche, Batı metafiziğinin Platon'la başladığını söylemiştir. Platon'un varlığı duyuyüstü ve duyulur dünya olarak ikiye ayırması; Batı metafiziğinin temelini oluşturmuştur. Duyuyüstü dünya değişmeyen, hakikat olarak algılanmış, duyulur dünya ise değişen, gerçekliği olmayan olarak anlaşılmıştır.

Nietzsche bu noktada Platon'u eleştirmektedir. Ona göre gerçek dünya duyuyüstü olan değil; görünen yani duyulur dünyadır. Nietzsche varlığın bir oluş olduğunu, bunun dışında gerçek diye adlandırılan duyuyüstü dünyanın ise bir kurmaca olduğunu söyler.¹⁹⁰ Nietzsche, bu kurmacanın sadece varlık alanında değil, bilgi ve değer alanında da görüldüğünü söylemiştir. Yani Batı metafiziği hemen her alanda baş göstermiş, bu durum yozlaşmaya neden olmuş ve sonuçta da nihilizm vuku bulmuştur.

Nietzsche, duyuyüstü dünyanın gerçek olmasını, duyu dünyasının da gerçeklikten yoksun olmasını asla kabul etmez. Daha doğrusu o, yaşanılan hayatın aşağılanmasına tahammül edemez. Zira insanın bu hayatın dışında başka bir hayatın var olduğunu düşünmesi yaşama sevincini gölgelemektedir.

¹⁸⁹ İlhan Kutluer, "Metafizik", DİA, c. XXIX, s. 399; Mahmut Kaya, "Aristoteles", DİA, c. III, s. 377; Nefi, Zerdüş'ten Sokrates'e, s. 67; Jeager, The Theology of The Early Greak Philosophy, s. 5

¹⁹⁰ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, trc. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yay., 2002, s. 85

Nietzsche'ye göre metafizik, yaşamın aşağılandığı, hakikatin duyüstüne bağlandığı; tüm insanlığın üzerine inşa edilecek bir zemini oluşturur.¹⁹¹ Bu metafizik bir anda ortaya çıkmış bir şey değildir. Bu yaklaşık iki bin beş yüz yıllık bir sürecin ifadesidir. Bu yanlıgı metafizikçiler ve inananlar hakikat olarak yüzyıllardır kabul etmişlerdir. Nietzsche bu süreci “gerçek dünyanın sonuçta bir mite dönüşmesi”¹⁹² olarak değerlendirir.

Nietzsche, bu sürecin aşamalı bir şekilde altı evrede gerçekleştiğini söyler. Gerçek dünyanın bir masala nasıl dönüştüğünü *Putların Alacakaranlığı* adlı eserinde şöyle ifade eder:

Bir Yanılgı Öyküsü

1-Gerçek dünya aydın, saf, erdemliler için erişilebilendir-öyle bir kimse böyle bir ortamda yaşar, o odur.

2-Gerçek dünya ulaşılmazdır şimdilik. Ancak aydın, dinci, erdemli insana(tövbe eden günahkâra) vaat edilir.

3-Gerçek dünya, ulaşılamaz, kavranılamaz, umulmaz oluyor, ancak yine bir avunma, bir görev üstlenme, bir buyruk diye düşünülüyor.

4-Gerçek dünya-ulaşılabilir mi? Her durumda erişilmez ve erişilmez olarak bilinmez de. Sonuç olarak avutmaz, kurtarmaz, üstlenmez: Öyleyse neden bilinmeyen yükü altına girelim?

5-Gerçek dünya -artık hiçbir işe yaramayan, bir görev bile olmayan-yararsız, can sıkıcı olmuş bir ide, sonuç olarak geçersiz kılınmış bir ide: yok edelim onu!

6-Tükettik artık gerçek dünyayı: Hangi dünya kaldı? Yoksa görünen mi? Oysa değil! Gerçek dünya ile bu görüneni de tükettik artık!¹⁹³

Nietzsche, Bir Yanılgının Öyküsü dediği, gerçek dünyanın masala dönüşmesinin ilk evresinde Plâtonculuktan bahsetmektedir. Yani duyusal alanın eksik ve değersiz görülmesi; duyüstünün ise gerçek dünya olarak algılanması ve bu dünyaya da erdemlilerin ulaşabildiği söz konusudur. İkinci evrede ise Plâtonculuğun Hıristiyanlaşması ile ortaya çıkan bir düşünce hâkimdir.¹⁹⁴ Buna

¹⁹¹ F. Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, trc. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yay., 2003, s. 43

¹⁹² F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 29

¹⁹³ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, ss. 35-36

¹⁹⁴ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 29

göre duyuüstü olan hakikati içinde barındırır ve bu hakikat inananlara vaat edilmiştir. Heidegger'e göre bu vaatle duyuüstü dünya anlam kazanarak daha da bir hakikat olmuştur.¹⁹⁵

Üçüncü evrede ise Kant'ın eleştirel felsefesi vardır. Burada gerçek dünyanın vaat edilemeyen, erişilmesi mümkün olmayan, bir teselli¹⁹⁶ olarak var olması söz konusudur.

Nietzsche, dördüncü evrede pozitivizme dikkat çekmek istemiştir. Erişilemeyecek olan dünyanın kabul edilemeyeceği söz konusudur. Duyuüstü olanın bir kurtarıcılığı söz konusu değildir. Pozitivizmle birlikte insanlığın uyanışı söz konusudur.¹⁹⁷

Beşinci evrede duyuüstü dünyanın önemini yitirdiği, Plâtonculuğun maskesinin düştüğü, Plâtonculuğun yok edilmesi gerektiğinin haykırıldığı aydınlık gündür.¹⁹⁸ Her ne kadar duyuüstü dünyası yıkılmış olsa da duyusal dünya ile arasında bağ hala mevcuttur. Nietzsche'ye göre bu giderilmesi gereken bir durumdur.

Ve nihayetinde en son evrenin gerçek dünyanın ortadan kaldırılması ile görünen dünyanın yıkıldığını söyleyen Nietzsche bunu “en uzun yanılsamanın sonu, insanlığın doruğu”¹⁹⁹ olarak ifade eder. Bu son evreyle birlikte Nietzsche'nin “son insan” olarak nitelediği insanın gelip gelmeyeceği, bu insanın aşılıp üstün insanın başlayıp başlamayacağı belirlenecektir. Bu, insanlığın en üst noktasıdır.²⁰⁰

Heidegger, bu evrelerin sonunda Nietzsche'nin vardığı noktada yaptığı değişimi *Plâtonculuğun Tersine Çevirilmesi* olarak adlandırır.²⁰¹ Peki, Heidegger'in Nietzsche'nin Plâtonculuğu Tersine Çevirmesi ile kastettiği şey nedir? Yani duyuüstü dünya ile duyu dünyasının yer değiştirmesi mi? Elbette hayır, bunu bu şekilde algılamamak gerekir.

¹⁹⁵ M.Heidegger, *Nietzsche'nin Plâtonculuğu tersine çevirmesi*, trc. Oruç Aruoba, Cogito dergisi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, S. 25, 2001, s:137

¹⁹⁶ F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 29

¹⁹⁷ M.Heidegger, *Nietzsche'nin Plâtonculuğu tersine çevirmesi*, s:139

¹⁹⁸ F. Nietzsche, *Putların alacakaranlığı*, s. 30

¹⁹⁹ F. Nietzsche, *Putların alacakaranlığı*, s. 30

²⁰⁰ M. Heidegger, *Nietzsche'nin Plâtonculuğu tersine çevirmesi*, s. 140

²⁰¹ M. Heidegger, *Nietzsche'nin Plâtonculuğu tersine çevirmesi*, s. 140

Nietzsche, hakikati içerisinde barındıran duyüüstünün yok edilmesiyle birlikte ona bağı olan duyusal dünyanın da yok olduğunu söylemektedir. Çünkü Duyüüstü dünya yaşamın anlamının ne olduğu sorusuna cevap veren bir alandı. Duyüüstü dünyanın temeli olan Tanrının ölümüyle insanın tutunacağı ve yöneleceği bir şey kalmamıştır.²⁰² Tanrının ölümü, insanlık tarihinin en önemli olayıdır ve bu ölüm ile metafiziğin sonu gelmiştir. Tanrının ölümüyle birlikte, görünüşler dünyası ve hakiki dünya ayrımı ortadan kalkmış; görünüşler dünyası gerçek dünya haline gelmiştir.

Tanrının ölümü; Batı dünyasının dini ve ahlaki değerlerinin çöktüğü anlamına gelir. Toplumun değerlerinin çökmesiyle insan kocaman bir hiçlikte bulur kendini. Nietzsche, her ne kadar Tanrı öldü demişse de, tepeden tırnağa Tanrı derdiyle dolu olan bir düşünürdür. Batı metafiziğini sert bir biçimde eleştirir fakat bir yandan da Tanrı'dan kalan boşluk karşısında tedirgindir. Muhammed İkbâl, Nietzsche için “kalbi mümin, beyni kâfir” derken Nietzsche'nin Tanrı'ya saldırırken bile aslında ruhunun derinliklerinde mutlak bir varlığın özlemiyle hareket ettiğini söylemeye çalışmıştır.²⁰³ O, Tanrıyı ve metafiziği reddetme fikrini uzun zaman varlığının derinliklerinde taşımış, çoğu zaman bu durum bir ıstırap halini almış ve bu yüzden de inzivaya çekilmeyi uygun bulmuştur.

Nietzsche için “Tanrı Öldü” ifadesi, Tanrı kavramının yozlaştırıldığıнын sembolüdür. Özellikle şunu belirtmek gerekir ki, Nietzsche Tanrı'yı öldürmemiştir bilakis O, kendi çağının değerlerinde Tanrı'yı ölü bulmuştur bu yüzden Nietzsche'nin tüm çabası Tanrısız bir dünyada insan yaşamının nasıl mümkün olacağıdır.²⁰⁴

Nietzsche, Tanrı'nın ölümünü ilan ederken endişeyle bugünün mutlak bir sahipsizlik içinde olduğunu söyler.”Durmadan düşmüyor muyuz? Sonsuz bir hiçlik içinde aylak aylak dolaşmıyor muyuz?” derken Nihilizmin tehlikesine dikkat çekmektedir. Peki, Nihilizm nedir? Nietzsche, nihilizmden ne anlamaktadır? O, bir nihilist midir yoksa nihilizme karşı uğraş veren bir anti-nihilist midir? Nihilizmin doğuşu ve tarihi gelişimi nasıl oluşmuştur? Şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

²⁰² M. Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, s. 18

²⁰³ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sırtında Felsefe*, s. 144

²⁰⁴ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, trc. Tahsin Yücel, Ankara: V Yayınları, 1990, s. 66

B. Nihilizm ve Nietzsche

Latince “hiç” anlamına gelen nihil sözcüğünden türetilen Nihilizm; gerçek manada hiçbir şeyin var olmadığını ifade eder. Nihilizm yani Hiççilik; tüm ahlaki, siyasi, dini ve toplumsal değerden yoksun olma durumudur.²⁰⁵

Felsefe tarihine baktığımızda Nihilizm kavramının kökeni Antik Yunan düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan Sofistlerde görebiliriz. Sofistlere göre mutlak bilgi olanaksızdır. Sofistlerden Protagoras, “İnsan her şeyin ölçüsüdür”²⁰⁶ derken; kavramların kişiden kişiye değiştiğini, herkes için kesin bir yargı niteliği taşımadığını söylemek istemiştir. Daha sonra yine Sofistlerden Gorgias; “Hiçbir şey var değildir; Bir şey var olsa bile bilinemez; Bir şey var olsa ve bilinse bile, bir başkasına aktarılamaz.”²⁰⁷ Sözünden hareketle, gerçek ve nesnel bir doğrunun olmadığı, bilginin bir yanılısamadan ibaret olduğu bu yüzden de her tür bilginin değersiz ve anlamsız olduğunu savunmuştur.

Nihilizm kavramını felsefe literatürüne kazandıran ise 1743–1819 yılları arasında yaşamış olan Alman filozof Friedrich Heinrich Jacobi’dir.²⁰⁸ Jacobi, yine kendisi gibi Alman olan filozof Johann Gottlieb Fichte’ye yazmış olduğu mektupta nihilizm kavramını kullanır. Jacobi’ye göre; “Yegâne bir gerçek olan vardır, o da Ben’dir; diğer var olanlar ise bu gerçeğin, yani Ben’in tasavvurlarından ibarettir. Bu yüzden diğer var olanlar hiçbir şekilde kendi başlarına var olamazlar, hiçtirler.”²⁰⁹ Burada Jacobi, aşkın idealizmi nihilizm ile özdeşleştirmiş, idealistlerin var olanlardan ayrı bir Tanrı fikrini ortadan kaldırdıklarını; akıl tarafından tecrübe edilen şeyin ise sadece bir hiçlik olduğunu ifade etmiştir.

Nihilizm, 1862’de Ivan Turgenyev’in ”Babalar ve Oğullar” adlı romanında popülerlik kazanmıştır. Romanın kahramanı Bazarov, var olan maddi ve manevi değerleri yıkmak isteyen nihilist bir karakterdir.²¹⁰ Nihilizmden bahsederken Dostoyevski’ye değinmeden geçmek olmaz. Dostoyevski, nihilizm sorununu en iyi teşhis etmiş, onu bir fikir olarak bütün boyutlarıyla sonuna kadar

²⁰⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay., 2007, s. 416

²⁰⁶ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s. 56

²⁰⁷ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s. 61

²⁰⁸ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 57

²⁰⁹ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 57

²¹⁰ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 58

düşünmüş bir yazardır. Ölüm, kötülük, varlık-yokluk ve nihilizm gibi konular Dostoyevski'nin romanlarında tabir-i caizse boğuştuğu problemlerdir. 1860'lı yıllar Rus toplumunun kargaşa içinde olduğu yıllardır. Toplumu kurtarmak için birçok düşünce ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi de Nihilistlerin kurtuluş için savundukları görüşlerdir. Onlar Hıristiyanlığın gereksiz olduğunu, kiliseleri kapatmak gerektiğini, Tanrı'yı da ortadan kaldırmak gerektiğini savunmuşlardır.²¹¹ Dostoyevski de o dönemde kaleme aldığı "Ecinniler" adlı romanında nihilizm üzerine epeyce kafa yormuş bir düşünürdür. Peki, Nietzsche Nihilizmden ne anlamaktadır?

Nietzsche nihilizmden ne anlamaktadır? Nietzsche felsefesindeki nihilizm, mevcut değerleri yeniden değerlendirme yolundaki zorluklarla mücadeledir. Nihilizmin bir hastalıklı ara ruh durumu²¹² ifade ettiğini söyleyen Nietzsche, nihilizmin bir anda ortaya çıkan bir olgu olmadığını, tarihsel bir süreç olduğunu belirtir.

Nietzsche'ye göre nihilizm, en üst değerlerin değersizleşmesidir.²¹³ Nihilizm, bugüne kadarki en yüce, en saygı duyulan değerlerin artık önemsiz hale gelmesidir. En yüksek değerlerin, kendi kendini değersizleştirilmesi, amacın kaybolması ve niçin sorusunun cevapsız kalmasıdır. Hayatının merkezine koyduğu en yüce değerlerin değersizleşmesiyle bir boşluğa düşen insan kendisini kandırılmış hissederek büyük bir umutsuzluğa sürüklenir. Nietzsche, kandırılmışlık ruh halini şu şekilde ifade eder:

Özellikle gündemimde olan, onlara dayanarak yaşama ve kendimize hayır dediğimiz, sonunda kendi başlarına değerler haline gelinceye dek Schopenhauer'ın uzun uzadıya yaldızlayıp, Tanrısallaştırarak ötelediği, "bencilce olmayanın acıma, kendini yâdsıma, kendini kurban etme içgüdülerinin değeri idi. Oysa tam da bu içgüdülere karşı, gittikçe artan temelli bir rahatsızlık, sürekli derinlere inen bir kuşku oluşmuştu bende! Tam da burada, insanlık için büyük bir tehlike görüyordum, en yücelmiş çekiciliği ve ayartıcılığıyla nereye doğruydu bu çekilme?"²¹⁴

Peki, Nietzsche "en üst değerlerin değersizleşmesi" derken neyi kastetmiş olabilir? Nietzsche, en üst değerler olarak Platon temelli Batı Metafiziği'ni kasteder. Yani en üst değerler; Tanrı, duyu-üstü dünya ve ideler olarak

²¹¹ Senail Özkan, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, s. 61

²¹² F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 28

²¹³ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 23

²¹⁴ F. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Ara Yay., 1990, s. 5

tasarlanmıştır. Nietzsche baştan beri Platon metafiziğine karşıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Platon temelli batı metafiziğinde duyuyüstü yani metafiziksel dünya hakikat sayılmış; içinde yaşadığımız dünya yani fiziksel dünya ise değişebilen, gerçek olmayan dünya olarak anlaşıyordu. Nietzsche, “Tanrı Öldü” ifadesiyle metafiziğin artık sona erdiğini ilan etmiştir.²¹⁵ Nietzsche’ye göre, Tanrı’nın ölümüyle, öteki dünya inancının olmadığı anlaşılmış ve Hıristiyanlığın temelleri kökten sarsılmıştır. O, Hıristiyan değerlere inanmaya devam edenlerin kendilerini kandırdığını, samimiyetten yoksun olduğunu düşünmektedir. Zira Hıristiyanlık insanı pasifleştirmekte, insanın kendisine yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Nietzsche Hıristiyanlığın yerini almaya çalışan bilimin de aynı derece de boş olduğunu düşünür. Ona göre on dokuzuncu yüzyıl insanı bu değerlerin boş ve anlamsız olduğunu kavradığında karamsarlığa bürünecek ve böylece nihilizm ortaya çıkacak. İnsanlığın inanacağı bir değer kalmayınca da toplum çökecektir. Nietzsche’ye göre nihilizm:

Nihilizm, psikolojik ruh hali olarak ortaya çıkmak mecburiyetindedir, ilkin şayet bütün olayda onun içinde olmayan bir anlamı ararsak; öyle ki arayıcı sonunda cesaretini yitirir. Nihilizm bu takdirde gücün boşa harcanmasının bilincidir, boşunalığın kahrıdır, güvensizliktir, insanın kendini herhangi bir şekilde dinlendirmesi için kendini herhangi bir şeyle yatıştırmaya fırsat bulamamasıdır. Sanki insanın çok uzun süre kendini aldatmış gibi kendinden utanmasıdır.²¹⁶

Peki, Nietzsche felsefesinde yeni olan nedir? Onu diğerlerinden ayıran ne olmuştur? Nietzsche sadece Tanrı ve metafizik düşüncesine karşı çıkmamıştır. O, Hıristiyanlığın ahlak anlayışını da eleştirmiştir. Bu yüzden Nietzsche felsefesini diğerlerinden ayrı tutmak gerekmektedir. İnsan yaşamının anlamı dışarıdan bir güç tarafından belirlenirken, Tanrının ölümüyle birlikte Tanrı merkezli her şey anlamını yitirmiş, değerlerde bir çöküntü meydana gelmiştir. Bu değerlerin en başında da ahlak yer almıştır. Tüm ahlaki değerlerin değersizleştirilmesi gerektiğini savunan Nietzsche, ahlaki değerlerin insan yaşamını yozlaştırdığını söyler. Çünkü ona göre Tanrı ve ahlak kavramları geleneksel otoritelerce sahteleştirilmiştir.

²¹⁵ M. Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, s. 18

²¹⁶ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 21

Nietzsche, Hıristiyanlığın Tanrı ve dünya görüşünü reddeder. O,Sokrates'ten beri kabul gören iyinin ve kötünün varlığına inanmaz hatta iyi ve kötünün Sokrates'in uydurması olduğuna inanır.²¹⁷ Bu uydurmanın da insanların zihninden silinmesi gerektiğini düşünür. Fakat Nietzsche, yüzyıllardır insan zihnine yerleşmiş inançları yıkmanın kolay olmadığını bilincindedir. İyi ve kötü kalıplarını reddeden Nietzsche, insanın bazı kurallara göre davranması gerektiğinin farkındadır. O halde Nietzsche ne yapmaktadır?Nietzsche, Hıristiyanlığın iyi ve kötü olarak kabul ettiği değişmez değerleri değiştirmek istemiştir. O, herkesin iyi olarak kabul ettiği şeyin gerçekten iyi mi olup olmadığını sorgulamıştır. Ona göre herkesin iyi veya kötü olarak kabul etti şey her an değişmektedir. Çünkü var olan her şey bir oluşum sürecindedir. Ahlakın evrensel olduğu düşüncesine karşı çıkan Nietzsche, herhangi bir ahlak kuralını kabul ederken onun yaşamı geliştirip geliştirmediğine bakmak gerektiğini söyler.

Peki, Nietzsche ne yapmaktaydı? O, bir nihilist midir? Yoksa nihilizme karşı savaş veren bir anti-nihilist midir? Batı dünyasında “Tanrı Öldü” sözüyle tüm dikkatleri kendisinde toplayan Nietzsche ne yapmayı hedefliyordu? Tanrı öldüyse varlığı yorumlamak ve yaşama anlam verebilmek nasıl mümkün olacaktı? Tanrı öldüyse insanın hiçbir şeye inanmadan yaşamını sürdürmesi mümkün müdür? Nietzsche bunun mümkün olduğu kanaatindedir. Peki, bu nasıl olacaktır? Şimdi bunu izah etmeye çalışalım.

Nietzsche'ye göre Nihilizm yanlış ve eksik anlaşılmaktaydı. Nihilizmin en olumsuz yanı yaşamı olumsuzlamasıydı. Oysa Nietzsche, yaşamın değerinin anlaşılması için çaba gösteren ve yaşamı yücelten bir düşünürdür.

Nietzsche nihilizmi olumsuz olarak değerlendirmez bilakis nihilizmi bir fırsat olarak görür. Batı dünyasında var olan değerler artık çökmüştür ve bu çöküş durumunda yeni değerlerin oluşturulması gerekmektedir. Eğer çöken değerlerin yerine yenileri konulamıyorsa toplumda karışıklık çıkar ve bir kriz durumu söz konusu olur.

Nietzsche, Nihilizmi sonuna kadar yaşayan ve onu aşan bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Nietzsche nihilizmi; insanın Tanrının ölümünün ardından dünyaya anlamını verecek üstün insana dönüşmesi için bir fırsat olarak görür.

²¹⁷ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yay., 2010, s. 56

Nihilizm, “hastalıklı bir ara ruh durumu”nu ifade etse de aynı zamanda yeni değerler oluşturabilmek için de bir fırsattır. Yaratıcı insan mevcut değerleri yıkıp yerine yenilerini inşa edince bu hastalıklı süreçten kurtulacaktır.

Nietzsche, her şeyin anlamını yitirdiği ve insanın bir hiçin ortasında tek başına kaldığı durumda, yaşamın amacının bu dünyada yani yaşanılan hayatta saklı olduğunu düşünür. Nietzsche, Schopenhauer’ın yaşamı değersiz gören ve insana eylemsizliği öğütleyen pasif nihilizmini²¹⁸ eleştirir. Çünkü pasif nihilizmde umutsuzluk söz konusudur. İnsan, değerlerin değersizleşmesiyle meydana gelen boşlukta kendini aldatılmış hisseder; yaşamdan hiçbir tat alamaz, boşuna yaşadığını düşünür ve hiçbir şey yapmak istemez. Yaşadığı hayal kırıklığıyla bütün değerleri değersiz kabul ederek kendi köşesine çekilen insan, büyük bir amaçsızlık içine düşer. Bu durum insanın gelişmesini engeller. İşte Nihilizmin bu şekli zararlıdır.

Oysaki aktif nihilizmde değerlerin değersizleşmesini bir fırsat bilme ve yeniden değerler oluşturma söz konusudur. Yani korkmak, geri çekilmek yerine onun üzerine gitmek söz konusudur. Aktif nihilizmde ruhun gücünde bir yükselme söz konusuyken, pasif nihilizmde ruhun gücünde bir azalma görülür.²¹⁹ İşte Nietzsche bu noktada Tanrı’nın ölümüyle birlikte tüm değerlerin değersizleşmesi sonucu boşlukta yuvarlanan insanın bunu aşabilmesi için aktif nihilizmi çare olarak görmektedir.

Nispi gücün en yüksek noktasına şiddetli bir yok etme gücü olarak ulaşmaktır- aktif nihilizm olarak. Bunun karşısında: Artık saldırmayan bitkin nihilizm ki bunun en ünlü biçimi Budizmdir; pasif nihilizm, zayıflığın işareti. Tinin gücü aşınmış, tükenmiştir. Bu nedenle önceki değerler orantısız hale gelmiştir ve artık onlara inanılmamaktadır.²²⁰

Nietzsche, tüm değerlerin değersizleşmesiyle insanın bir boşlukta olduğunu, ruhunun daraldığını düşünür. Bu durumda insan aktif bir biçimde yeni değerler oluşturabilsin ki, içinde bulunduğu psikolojik çöküntüyü atlatabilsin. Bu yüzden Nietzsche nihilizmi olumsuz değil de olumlu yönde değerlendirir. Nihilizm insanlık için bir fırsattır. Çünkü insan kendi potansiyelinin farkına

²¹⁸ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 24

²¹⁹ F. Nietzsche, *Güç istenci*, s. 31

²²⁰ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 24

varabilen, var olan olumsuz durumdan bir kurtuluş yolu bulabilen akıllı bir varlıktır. Nietzsche'nin tabiriyle insanı öldürmeyen şey, onu güçlendirir.²²¹

Peki, Tanrı ortadan kalkınca insanın durumu ne olacaktır? Nietzsche'ye göre Tanrı ortadan kalkınca, insan kendi özüne dönecek ve tüm insanlığın amacı olan üstün insanı oluşturacaktır. Nietzsche, Tanrı'nın ölümünden sonra ortaya çıkan boşluğu aşkın bir tanrı ile değil de reel bir Tanrı²²² yani üstinsan ile doldurmak niyetindedir. Zira Nietzsche, Tanrısız bir dünyada insanın bir boşlukta ve yalnız olduğunu düşünür. Böyle boşlukta dolaşan insan kendi sorumluluğunu üstlenerek kendi seçimlerini yapması gereklidir.²²³ O halde yapılması gereken tüm değerlerin çöktüğü bir toplumda yeni değerler oluşturmaktır. Bu değerleri oluşturacak olan da yine insandır.

Tanrı önünde ha!- Ama bu Tanrı öldü artık! Ey yüksek insanlar, bu Tanrı sizlerin en büyük tehlikenizdi. Ancak o mezara gireli beri dirildiniz sizler yeniden. Ancak şimdi geliyor büyük öğle, şimdi ancak yüksek insan efendi olacak! Anladınız mı bu sözü, ey kardeşlerim? Korkuyor musunuz yoksa: yürekleriniz mi sersemleşiyor? Uçurum mu açılıyor önünüzde? Cehennem köpeği mi havlıyor size? Haydi bakalım! Haydi! Ey yüksek insanlar! Şimdi ancak doğum sancıları içindedir insan geleceğinin dağı. Tanrı öldü: şimdi biz, üstün insanın yaşamasını istiyoruz.²²⁴

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesi insanın kendi kendisinin efendisi, üstün insan olmasına olanak tanır. Nietzsche kendi deyimiyle ayaktakımının²²⁵ değerlerini savunmadığı için eleştiri alabilir. O, kendini aşan üstün insana inanmıştır. O, Tanrının ölümünü insanın kendini gerçekleştirebilmesi için bir fırsat olarak görür. Yani, Tanrının ölümü, dünyaya anlamını verecek olan üstün insana olanak sağlar.

Bir Tanrı düşünebilir misiniz?-Ama bu gerçek iradesi manasına olsun sizce: ki her şey insanca düşünebilene, insanca görülene ve insanca duyulana dönüşebilsin! Kendi duygularınızla düşünmelisiniz siz sonuna dek! Ve dünya dediğiniz şeyi kendiniz yaratmalısınız siz: aklınız, benzeriniz, iradeniz, sevginiz olmalıdır o sizin! Gerçekten de sizin mutluluğunuz için, ey anlayışlı kişiler!²²⁶

²²¹ F. Nietzsche, *Ecce homo*, trc. İ.Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yay, 2.baskı, 2005, s. 15

²²² Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s. 8

²²³ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 19

²²⁴ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 229

²²⁵ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 115

²²⁶ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 73

Nietzsche, yaşam karşıtı bir kavram olarak uydurulan Tanrı'nın²²⁷ ölümüyle artık hayatı olumlayan yeni bir düzene geçileceğine inanmaktadır. Çünkü Nietzsche için en önemli değer hayatın olumlanmasıdır.

Tanrı'nın ölümünü ilan eden Nietzsche, bu trajik durumu; insanın kendi değerlerini oluşturabilmesi için bir fırsat olarak görür. O, ölen Tanrı'nın yerine üstün insanı yerleştirir.

Eskiden Tanrı denirdi, insan uzak denizlere bakarken; şimdi ama size ben Üstün insan demeyi öğrettim. Tanrı bir sanıdır lakin ben sizin sanınızın, yaratıcı iradenizi aşmasını dilemem. Siz bir Tanrı yaratabilir misiniz? Öyleyse bana Tanrılardan söz etmeyin! Pek ala, hâlbuki üstün insanı yaratabilirsiniz... Tanrı bir sanıdır: ama dilerim ki ben, sanınız sizin, düşünülebilirle sınırlı olsun...²²⁸

Nietzsche, Tanrı'nın yerine üstün insanı koyduğuna göre, bu nasıl bir Tanrı olacaktır? Bu üstün insan, kendi hayatını olumlu bir halde yaşarken, başkalarının hayatını olumsuzlamaz mı? Bunun cevabını Nietzsche'nin insan anlayışını ele alarak verebiliriz.

II. NIETZSCHE'NİN “İNSAN”ANLAYIŞI

Nietzsche felsefesinde çıkış noktası insandır. Yani Nietzsche, kendisine temel araştırma konusu olarak aldığı problem insan problemidir. O felsefi problemlerle ancak kendi gözleriyle kavramaya çalıştığı realite bakımından hesaplar, mevcut problemleri hep kendisinden ve çağından hareket ederek ele alır sonra da bu çağı oluşturan insan realitesine dalar.²²⁹

Nietzsche insanı ele alırken onu bir içgüdü varlığı olarak görür. Tanrının öldüğünü ilan ederken de içgüdü varlığı olan insanı tanrılaştırır.²³⁰ Nietzsche felsefesinin temel taşlarından biri olan Üstün insanı anlatmadan önce, Nietzsche'nin insanı nasıl değerlendirdiğine bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Nietzsche'ye göre, insanlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İnsanlar arasındaki bu farklılıklar, onların hayata bakış açılarına ve davranışlarına yansır.

İnsanların farklılığı, yalnızca iyi bulduklarının çizelgelerindeki farklılıkta, yani, çabalamaya değer iyi anlayışlarında değil de, bir de az ya da çok değerli bütün ortaklaşa tanıdıkları iyilerin farklılığında, sıralanma düzenlerinin farklılığında

²²⁷ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 123

²²⁸ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 73

²²⁹ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s. 28

²³⁰ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, s. 5

gösterir kendini: - hatta bunlardan daha çok iyi bir şeye sahip olup o şeyi, ele geçirmekten ne anladıklarında...²³¹

Nietzsche, insanlar arasında yapı ayrılığı olduğunu düşünerek onları üç grupta değerlendirir. İnsanları; Sürü insan, Özgür insan ve Üstün insan olarak adlandırır. Ayrıca zamanla yok olmuş bir insan modeli daha vardır ki bunu da yırtıcı hayvan²³² olarak adlandırır. İlk olarak yırtıcı hayvan diye adlandırdığı insan modeline değinmek istiyoruz.

Nietzsche, yırtıcı hayvan tipinden bahsederken, onları soylu, sağlıklı insan olarak niteler. Nietzsche, mevcut ahlaki değerlerin onları etkilemediğine vurgu yapar. Yırtıcı hayvan, ahlak kuralları tarafından henüz bozulmamış, hayata yabancılaşmamış, içgüdüleriyle hayatta kalmaya çalışan insan modelidir.²³³ Peki, Nietzsche'nin yırtıcı hayvanla kastettiği insan modeli kimlerdir? Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* adlı eserinde yırtıcı hayvandan şöyle bahseder:

...av ve zafer için tutkuyla dolanan görkemli yırtıcı hayvan, sarışın canavar olduğu görmezlikten gelinemez. Romalı, Arap, Japon soyluluğu, Homer'in kahramanları, İskandinav Vikingleri... Nereye gitseler arkalarında barbar kavramını bırakan bu soylu ırklardır; en yüksek kültürlerinde bile, bunun bilinçliliğini gösteriyor, gururunu taşıyorlardı.²³⁴

Nietzsche'nin sağlıklı, güçlü ve içgüdüleriyle yaşayan bu yırtıcı hayvan modeline hayranlık duymasının kendi yaşam biçimiyle bağlantılı olduğu düşüncesindeyiz. Zira Nietzsche'nin hastalıklarla geçen ömrü, yaşadığı hayal kırıklıkları ve yalnızlığı; onun güçlü fizyolojiye ve özgürce yaşama özlem duymasına sebep olmaktadır. Nietzsche'nin öteki insan tiplerine nazaran daha az incelediği yırtıcı hayvan modeli; bu soylu insan, zamanla Avrupa kültüründen silinip gitmiştir.²³⁵

Nietzsche'ye göre ikinci tip insan sürü insanıdır. Sürü insan; her şeyi koşulsuz bir şekilde kabul eden, neyin niçin olduğunu merak etmeyen ve dolayısıyla da soru sormayan, kendi başına karar veremeyen, pasif ve korkak

²³¹ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 194

²³² F. Nietzsche, *Ahlakın Soy kütüğü Üzerine*, s. 55

²³³ Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*, Ankara: Palme Yayınları, 1989, s. 91

²³⁴ F. Nietzsche, *Ahlakın Soy kütüğü Üstüne*, s. 55

²³⁵ Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*, s. 93

insan modelidir. Bu insan modeli; güçsüz, köle insan, ayaktakımı, bilge olmayan, sıradan²³⁶ gibi isimlerle anılır.

Sürü insan, toplumda geçerli olan ahlak kurallarına uyan ve davranışlarını bu ahlak kurallarına göre değerlendirmeye çalışan insandır. Peki, sürü insanda değer yargılarını belirleyen kimdir? Sürü insanın kendisi mi değerleri belirler? Yoksa kurallar, değer yargıları başkaları tarafından mı belirlenir? Sürü insanda, insan kuralları kendisi koymaz; kurallar kendisinden önce koyulmuştur yani kurallar önceden hazırdır. O, bu kurallar ve değerler üzerinde düşünüp kafa yormaz, bu değerleri bir başkasıyla tartışma gereği de duymaz. Çünkü bu değer yargılarını tartışmak, moralin dışına çıkmak demektir. Sürü insana kalan sadece o kurallara ve o değer yargılarına boyun eğmektir. Aslında hiçbir şey sürü insanın umurunda değildir, o sadece varlığını devam ettirebilmeyi amaçlar.

Sürü insan gerçeği kendi gözleriyle görme cesaretinde değildir. O, ancak gerçeği içinde bulunduğu moralin değer yargılarına göre değerlendirebilir. Yani sürü insan, içinde bulunduğu morale kayıtsız şartsız tabi olan insan modelidir. Sürü insan, hayatta karşılaştığı her olayı, her durumu benimser ve bu duruma kolayca adapte olur. Sürü insan, kendi başına bir yolda yürüyemez, karar veremez, sürekli yönlendirilmeye gereksinim duyar. Nietzsche'ye göre;

İnsanların var olduğu tüm zamanlar boyunca, insan sürüleri de var olmuştur (aile grupları, topluluklar, kabileler, halklar devletler, kiliseler), her zaman küçük sayıdaki buyurucularla karşılaştırıldığında boyun eğenlerin sayısı çok olmuş, - dolayısıyla, boyun eğmenin, insanlar arasında en iyi ve en uzun uygulanan eğitim olduğu kolayca varsayılabilir, ortalama olarak, her bir boyun eğme gereksinmesi doğuştandır; bir çeşit formel vicdan olarak, bizden talep ettiği şudur: "Herhangi bir şeyi koşulsuz olarak yapmalısın. Kısaca "yapmalısın."²³⁷

Nietzsche sürü insanı, kendi geleceğine kendisi yön veremediği için eleştirirken, insanların çoğunu da sürü insan olarak adlandırır.²³⁸ Sürü insan, yaşamın zorluklarıyla tek başına savaşamayacağı için bir topluluğa girme eğilimindedir. Yani sürü insan, kendi kendine yetemediği için toplum içine girmiştir. Daha sonra da bir lidere daha doğrusu sürüyü güdecek bir çobana gereksinim duymuştur. İşte bu noktada kilise, insanların bu ihtiyaçlarını

²³⁶ Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*, s. 93

²³⁷ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 199

²³⁸ F. Nietzsche, *Ahlakın Soy kütüğü Üstüne*, s. 57

karşılama için kendi menfaatleri doğrultusunda, değer anlayışlarını Tanrı'nın buyruğu adı altında insana sunmuştur. Buradan şunu anlıyoruz ki, Nietzsche insanın sürü haline gelmesinde Hıristiyanlığı sorumlu tutmaktadır. Nietzsche'ye göre Hıristiyan değerleri ile birebir örtüşen bu sürü ahlakı; ilk olarak güçsüz çoğunluğun, güçlü azınlığa karşı olan hınç duygusundan ortaya çıkmıştır.²³⁹

Nietzsche'ye göre; Hıristiyanlık hınç duygusundan oluşur ve her zaman zayıf olanların, zavallı ve acınası kişilerin dini olmuştur. Ancak zayıf ve güçsüz kişiler Hıristiyanlığa ihtiyaç duyarlar ve kendilerini onun sayesinde güvence altına alırlar. Fakat güçlü olanın zaten böyle bir korumaya ihtiyacı yoktur ve bu yüzden Nietzsche acıma merkezli olan Hıristiyanlığı, sert bir dille eleştirir. Hıristiyanlıkta acı çekme şarttır, insan yaradılışı gereği kötüdür ve bu kötü nefsinin terbiye etmelidir. Bunu da kendine zarar vererek, acı çektirerek yapmalıdır.

Nietzsche, sürü insanın zamanla başkalarına bağımlı halde yaşamaya başladığını söyler. Ve bu durum öyle bir hal alır ki; sürü insan toplumdan ilgi ve onay gördükçe kendisini mutlu hisseder, göremediği zaman da bir tatminsizlik duygusuna kapılır. Bu yüzden sürü insan bu hayatta diğer insanların kendisini kabul etmesini sağlamak için yaşar.²⁴⁰

Nietzsche'ye göre Hıristiyan insan tipi yani sürü insanı, yaşamı hor görüp, onu çöküşe uğratar. Yani, sürü insan, sürü içgüdüleriyle hareket ettikçe; toplumdaki decadence'ı başlatmıştır.²⁴¹ Sürü insanla ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz ki, tarihin hemen her döneminde sürü insan vardır ve gelecekte de var olacaktır.

Nietzsche felsefesindeki bir diğer insan modeli, Özgür insandır. Özgür insan, sürü insan ile üstün insan arasında yer alan, var olmak için başkalarına ihtiyacı olmayan, kendi yolunu arayan, realiteyi kendi gözleriyle görmek isteyen insan tipidir.²⁴² Özgür insan, toplumda geçerli olan değerlerin kendi özüne uygun olmadığını fark etmiş ve bu değerlere karşı çıkmış insandır. Özgür insan, içinde yetiştiği sürüden kopmuş olan insandır. Özgür insan, geleneksel değerlerin bağlayıcılığından kurtularak özgürleşmiş fakat yeni değerler oluşturabilme noktasında henüz yeterli hale gelememiştir. Özgür insan, daha yolun başında olan

²³⁹ F. Nietzsche, *Ahlakın Soy kütüğü Üstüne*, s. 59

²⁴⁰ Fehmi Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, Ankara: Bilge su Yay., 2008, s. 49

²⁴¹ Fehmi Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, s. 108

²⁴² İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s. 53

ve kendi hayatına yön verebilen insandır. Özgür insan, sürü insan gibi bir topluluğa girme eğiliminde değildir; çünkü özgür insan yalnız kalabilen, kendi kendine yetebilen insandır. Kendi kendini yenileyen, kendini eğiten, herhangi bir şeye saplanıp kalmayan özgür insanın yoğunlaştığı tek düşünce Üstün İnsana ulaşabilmektir. Özgür insan bir geçiş dönemidir de diyebiliriz. Çünkü Nietzsche, insanı eksik bir varlık olarak görür. Eksik bir varlık olan insanın kendini aşması gerekmektedir. Peki, bu nasıl mümkün olacaktır? Nietzsche, insanın kendini aşması için önünde bir modelin olması gerektiğini bu modelin de Üstün İnsan olduğunu söyler.²⁴³

Nietzsche, Üstün insana giden yolda insan modellerinin daha iyi anlaşılabilmesi için *Zerdüşt Böyle Diyordu* adlı eserinde ruhun üç değişiminden şu şekilde söz eder:

Ruhun üç değişiminden söz edeceğim size. Ruhun nasıl deve, devenin aslan, aslanından nihayet çocuk olduğundan. Nice ağır yükler vardır ruh için, içinde saygının yer ettiği kuvvetli, tahammüllü ruh için ağıra, en ağıra hasret çeker onun kuvveti... Bütün bu en ağır şeyleri yüklenir dayanıklı ruh ve yükünü almış deve nasıl hız alırsa çöle doğru, ruhta öyle hız alır kendi çölüne... Lakin en ıssız çölde ikinci değişim olur. Burada ruh aslanlaşır, özgürlüğü zorla ele geçirmek ve kendi çölünde efendi olmak ister... Kardeşlerim niçin gereği olsun aslanın ruhta? Niçin kâfi gelmesin gönlü tok ve saygılı yük hayvanı? Özgürlük yaratmak kendine ve kutsal bir Hayır demek vazifeye bile, bunun için kardeşlerim gereği vardır aslanın... Fakat söyleyin kardeşlerim çocuğun bile yapıp da aslanın yapamadığı şey nedir? Yırtıcı aslanın neden bir de çocuklaşması gerekli olsun? Masumluktur çocuk ve unutkanlık, bir yeni başlangıç, bir oyun, kendiliğinden dönen bir çark, bir ilk hareket, bir kutsal Evet.²⁴⁴

Nietzsche, ruhun üç değişimini anlatırken, deve, aslan ve çocuk ifadelerini kullanmıştır. Sürü insanının durumunu deve ile sembolleştirmiştir. Tüm değerler kendisinden önce yapıldığı için Sürü insanın tek yapması gereken şey; bunlara göre yaşamak ve eylemlerini bu değer yargılarına göre ayarlamaktır. Sürünün içinde bulunduğu moral ona “*yapmalısın*” buyruğunu verir. Sürü insan içinde bulunduğu değerleri bir deve gibi yüklenir; o değerlerin dışına çıkamaz. Yük ağırlaştıkça altında ezilen sürü insan, bu yükten kurtulmak ister böylece ruhun ikinci aşaması deveden aslana geçiş gerçekleşir.

Nietzsche, özgür insanı aslanla sembolleştirir. Sürü insanla, üstün insan arasındaki aşamanın en önemli noktası aslandır. Özgür insan, mevcut tüm

²⁴³ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s.95

²⁴⁴ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s.30

değerlerin yeniden değerlendirilerek yerine yenilerinin getirilmesi gerektiğinin farkındadır ancak bunu yapabilecek güçte değildir; O, Üstün insanın ortaya çıkması için atılan bir adımdır.²⁴⁵

Ruhun üç değişiminin sonuncusu Üstün insandır. Nietzsche bunu çocukla sembolleştirmiştir. Çocuk masumluktur, hayata yeni bir başlangıcın sembolüdür. Üstün İnsan da tıpkı çocuk gibi yeni başlangıçlara yelken açacak, değerleri yeniden değerlendirecek, ahlakın ötesine geçecek biridir. Nietzsche, Üstün insanı geleceğe dair bir umut olarak görür.

Nietzsche, Zerdüşt'ün ağzından, Üstünsanın ortaya çıkacağı ortamı hazırlamayı kendine görev edindiğini şu sözlerle ifade eder:

Benim vazifem, insanlığın en yüksek anlamıyla döneceği, geriye bakacağı, ileriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup, niçin, niçin sorularını ilk kez toptan ortaya koyacağı o anı, o büyük öğleyi hazırlamaktır.²⁴⁶

A. Üstünsan (Üstün insan)

Üstünsan terimini ilk defa kullanan Nietzsche olmamıştır. Büyük Alman şair Goethe'nin (1749–1832) bir filoloji çalışmasında Üstünsan terimine rastlanmıştır.²⁴⁷ Nietzsche, Üstünsan kavramını ilk kez *Zerdüşt Böyle Diyordu* adlı eserinde dile getirmiştir. İnsanın, hayvanla Üstün insan arasında gerilmiş bir ip²⁴⁸ olduğunu söyleyen Nietzsche, bu ipin kendini aşarak Üstün insanı oluşturması gerektiğini düşünür. Üstün İnsan, insanların en üstündeki insan ya da öteki insanlara güç gösterisi yapan anlamında anlaşılmalıdır. Burada Üstün insandan kastedilen şey; insanın kendini aşmasıdır yani üste doğru aşması anlamında kullanılmıştır. Üstün İnsan, Trajik insan²⁴⁹ olarak da nitelendirilir. Üstün insan, insan evriminin bundan sonraki aşamasında ortaya çıkacak olan; mevcut değerleri gözden geçirip yeniden oluşturma cesaretini kendinde bulan ve insanın güçlü olma isteğine dayanan insan için kullanılır.²⁵⁰ Üstün İnsan, yeni bir varlık türü olup, dibe vuran insanın üstesinden gelerek yükselen bir kişiliktir.²⁵¹

²⁴⁵ Fehmi Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, s. 131

²⁴⁶ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 3

²⁴⁷ Roy Jackson, *Nietzsche Kilit Fikirler*, s. 100

²⁴⁸ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 21

²⁴⁹ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 29

²⁵⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul:Paradigma Yay., 2006, s. 406

²⁵¹ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 37

Üstün insan, hakikati kendi özüne göre değerlendiren, eylemlerinden, seçimlerinden bizzat kendisi sorumlu olan ve geleceğe yön veren insandır. Üstün insan, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına bağlı değildir; kendi değerlerini kendisi oluşturur. Kendi inancından ve kendi değerlerinden bizzat sorumlu olan Üstün insan, var olmak için de kimseye ihtiyaç duymaz. Üstün insan, kendi kendisi olan ve kendi kendisini yenmek zorunda olanıdır.²⁵² Üstün İnsan, insanın özünde bulunan güç istencini hayata geçirme cesaretini kendinde bulan, mevcut değerlerin yerine yenilerini ortaya koyabilen, insanlığın ulaşabileceği son aşamadır. Üstün insan, öylesine sıradan biri değildir. O tam anlamıyla bir güç istencidir.²⁵³ Burada Nietzsche felsefesinin ana teması olan Güç İstenci devreye girmektedir.

İnsanı, Üstün insan yapan “Güç İstenci”dir. Güç İstenci, insanın içinde bulunduğu şartların üzerine çıkmasını, söz konusu şartları yeniden inşa etmesini sağlamaktadır. Tanrı’nın yerine geçen bu Üstün insanı oluşturan Güç İstenci nedir?

1. Güç İstenci

—İyi nedir?

—İnsandaki güç isteğini, güç duygusunu artıran her şey.

—Kötü nedir?

—Güçsüzlükten, zayıflıktan doğan her şey.

—Mutluluk nedir?

—Gücün artması, bir engelin aşılması duygusudur.²⁵⁴

Nietzsche felsefesinin en önemli kavramlarından biri olan güç istenci, nihilizmin üstesinden gelen, insanlığın kurtarılmasına yönelik bir gösterimin sembolüdür.²⁵⁵ Nietzsche, güç istenci derken, evrende güçlü olma isteğinin hüküm sürdüğünü; her canlının kendi özünü koruma güdüsüyle hareket ettiğini kastetmiştir. Nietzsche, hayatta devamlı bir güç istencinin var olduğunu vurgular.

²⁵² F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 96

²⁵³ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s.95

²⁵⁴ F. Nietzsche, *Deccal*, trc. Oruç Aruoba, İstanbul: İthaki Yay., 2008, s. 10

²⁵⁵ Kasım Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Kibele Yayınları, 2010, s. 52

Hayat organikdir ve kendi içinde bir canlılık taşır. Güç istenci, hem hayatın kendisini oluşturur hem de amacını. Güç istenciyle, canlılar hem hayatta kalmak için hem de gücünü kullanarak daha fazlasını yapabilmek için çaba gösterir.

Her canlının bulunduğu yerde güç istencinin olduğunu söyleyen Nietzsche'ye göre; değerleri yeniden değerlendirmek isteyen kimse, değerler karşısında yıkıcı olmak zorundadır.²⁵⁶ Nietzsche, güç istencinin olmadığı yerde çökmenin, yozlaşmanın ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. İnsanın ayakta kalabilmesi için güç istemiyle değerler oluşturması gerekmektedir. Fakat geleneksel ahlak ve değerler insan varlığının temeli olan içgüdüleri yok saymıştır.

Hayatı oluş ve değişim çerçevesinde ele alan Nietzsche; güç istencini, gücün kullanımına yönelik süreklilik gösteren yaratıcı içgüdü²⁵⁷ olarak tanımlar. Bu süreklilik, hareketi içerisinde barındırır. Yani gücü istemeyele hareket arasında bir paralellik söz konusudur. Bu hareketliliğin sonucunda değişim meydana gelir. Buradan şunu anlıyoruz ki, Nietzsche'deki güç istenci, canlının sürekli olarak kendini aşmak istemesidir. Nietzsche, *Güç İstenci* adlı eserinde; tüm insanlığın güç istenci tarafından yönetildiğini şu şekilde söyler:

Nerede canlı gördümse ben, orada kudret iradesi gördüm; uşağın iradesinde bile efendi olma iradesi gördüm. Daha güçlüye kendi iradesi kandırır zayıfı hizmet etmeye, daha zayıflara efendilik etmek istediğinden bu irade: tek hazdır bu onun vazgeçmek istemeyeceği. Ve küçük nasıl baş eğerse büyüğe, en küçüğün tepesinde keyif sürebilir hükmedebilir diye, en küçük de öyle baş eğer ve tehlikeye atar hayatını kudret uğruna.²⁵⁸

Güç istencini yaşamın temel nedeni olarak gören Nietzsche, insanın kendisindeki güç istencini yönlendirebilecek yetenekte olduğunu düşünür. O, varlığın özünü güç istencinde bulur. Bu güç istenciyle insan, hayatta olduğundan daha fazlasını yapabilmelidir. Zira insan, kendini aşarak daha iyisini yapabilecek potansiyelindedir.

Nietzsche, evrende güç istencinin söz konusu olduğunu, her bireyin kendi inaniş ve değerlerinin belirlenmesi seçiminin kendisine kaldığını söyler. Ve bu

²⁵⁶ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 94

²⁵⁷ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 49

²⁵⁸ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 95

gücü istemede tükenmeyen bir yaratıcılık söz konusudur. O, insan hayatının belirleyicisi olarak mevcut ahlaki değerleri değil de güç istencini görmektedir.

Güç istenciyle yaşam değerli hale gelir. Öteki şekliyle sadece yaşayıp ölmenin hiçbir değeri yoktur. Bu nedenle insanı insan yapan, öteki canlılardan ayırıp onların üzerine çıkararak onun yaşayışındaki güç istencinin aktif olmasıdır.²⁵⁹Tüm içgüdülerin kaynağı olan güç istenci; Nietzsche felsefesinde varlığın sürekliliği için önem arz etmektedir.

Nietzsche felsefesinin mihenk taşlarından biri olan Üstün insan konusuna yeniden dönmek gerekirse; şu soruyu sormadan geçmek olmaz. Üstün insan ya da Üstün insana herkes ulaşabilir mi? Üstün insan bir idealdir. Herkesin bu mertebeye ulaşabilmesi mümkün değildir; çünkü Üstün insan yüce bir mertebedir. Nietzsche, Üstün insanın henüz gelmediğini düşünmektedir. Üstün insan, öteki insanlardan farklı bir türdür; O, insanlığın kurtuluşudur. Nietzsche, Zerdüşt'ün ağzından Üstün insanla ilgili şunları söyler:

Üstün insanı öğretiyorum ben sizlere. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için sizler ne yaptınız? Bütün varlıklar şimdiye dek kendilerinden üstün bir şey yarattılar: sizler bu büyük meddini cezri olmayı ve insanı aşmak yerine hayvanlığa dönmeyi mi istiyorsunuz? İnsana göre maymun nedir? Gülünç bir şey, ya da acı veren bir utanç. İnsan da Üstün insana göre böyle olacaktır tıpkı: gülünç bir şey, ya da acı veren bir utanç... Üstün insan anlamıdır yeryüzünün. İradeniz desin ki: Üstün insan anlamı olacaktır yeryüzünün.²⁶⁰

Nietzsche, insanı Üstün insana giden bir araç olarak görmektedir. Yukarıdaki paragrafta insanın gözünde maymun neyse, Üstün insanın gözünde de insanın maymun gibi gülünecek bir şey olduğunu ifade eden Nietzsche, bazı kesimler tarafından yanlış anlaşılmalı ve hatta eleştirilmiştir. Nietzsche'nin Üstün insan kuramı, Darwin'in evrim teorisiyle ilişkilendirilmiş; kendisinin Darvencilikle suçlandığını ancak onun bu teoriyle hiçbir alakası olmadığını; onu anladıklarını zannedenlerin aslında tam tersini anladıklarını söyler.²⁶¹Nietzsche, içinde bulunduğu çağda insanların gitgide evrim teorisine inanmalarını, Hıristiyanlığa duyulan inancın zayıflamasına bağlamaktadır.

²⁵⁹ Nermi Uygur, *Güneşle*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 292

²⁶⁰ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 19

²⁶¹ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 49

Nietzsche, insanla hayvan arasındaki farkı açık bir biçimde belirtmektedir. O, sürü insanı nitelerken; sürünün özelliğini insana doğuştan değil de sonradan yüklediğini, bu yüzden de insan içinde bulunduğu sürüden dışarı çıkabilme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir. Oysa hayvan davranışlarını içgüdüsel olarak değerlendirir, hayvan kendini aşarak başka bir mertebeye geçebilmesi mümkün değildir.

Nietzsche, insanlar arasında farklılık olması gerektiğini ;“Ne iftiraya uğratılmıştır? Daha yüksek olanları daha aşağı olanlardan ayırmış olana iftira ettik, uçurum yaratan içgüdülere.”²⁶² Söyleyerek insanlar arasındaki eşitsizliği kaldırmaya çalışanlara da karşı çıkmıştır:

Üstün insan, Batı Dünyası’nda Tanrı’nın ölümü ve geleneksel değerlerin çöküşüyle ortaya çıkan boşluğa karşı bir ilaçtır.²⁶³ Üstün insan, Nihilizmin panzehiridir. İnsan, Üstün insana ulaşabilmek için kendini aşmaya çalışacak ve güç istemini artıracaktır; en önemlisi de bu dünyadaki yaşama evet diyebilecektir. Nietzsche, yüzyıllardır öteki dünya vaadiyle insanları kandıranlara öfke saçar ve bu dünyaya bağlı kalmayı; öteki dünya vaadine aldanmamayı öğütler.

Yalvarırım sizlere kardeşlerim, bağlı kalın yeryüzüne ve inanmayın sizlere dünya ötesi umutlardan bahsedene! Zehir saçanlardır onlar, bilerek ya da bilmeyerek. Bir zamanlar Tanrı’ya karşı işlenen günah, günahların en büyüğüdü ama Tanrı öldü, onunla birlikte öldüler o günahı işleyenler de.²⁶⁴

Nietzsche, Tanrı’nın ölümünü ilan ettikten sonra, insan zihninde Tanrı’dan kalan boşluğu Üstün insanla doldurmaya çalışır. Üstün insan, yaşamı olduğu gibi isteyip seven ve yaşama evet diyen insandır. İnsan, hayatını tamamıyla onayladığı sürece Üstün insandır. Yani acısıyla tatlısıyla, olumlu olumsuz tüm yönleriyle hayata evet diyebilmektir. Peki, yaşama evet diyebilmek ne demektir? Yaşama evet demek, varlığın kesintisiz dönüşünü kavrayıp, onu savunmak ve onu istemek demektir.²⁶⁵

²⁶² F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 35

²⁶³ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, trc.Kaan Ökten, Everest Yay., İstanbul, 2000, s.36

²⁶⁴ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s:19–20

²⁶⁵ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, ss.70–71

Hayata evet demek, insanın hayatı olduğu gibi yaşaması ve bir daha aynı hayatı yaşamaya hazır olması demektir. Bir daha aynı hayatı yaşamaya hazır olmakla ne kastedilmek istenmiştir? Nietzsche, “ebedi dönüş” ya da “bengi dönüş” doktrini ile bu hayatın değerini azaltmayan olumlu bir yaklaşım sunar.

2. Ebedi Dönüş

Hayattaki her şeyin özünün güç istenci olduğunu söyleyen Nietzsche, bu hayatın sürekli bir oluş içerisinde olduğunu savunur. Nietzsche, bu görüşünü Herakleitos’un “her şeyin sürekli değiştiği”²⁶⁶ görüşüyle temellendirir. Nietzsche, her şeyin var oluştan ibaret olduğunu söyleyerek, oluşun sonsuzluğuna işaret eder; “Her şey gider, her şey geri döner; varoluş çemberi sonsuzluğa kadar döner. Her şey ölür, her şey yeniden canlanır, var oluşun yılı sonsuzdur.”²⁶⁷ Nietzsche, her şeyin sonsuz bir oluş halini benge dönüş olarak adlandırır. “Dünya devamlı bir dönüş olarak ki o kendini sonsuz kere daha önce tekrarlamıştır ve oyununu ebediyen oynayacaktır.”²⁶⁸ Nietzsche, yaşadığımız her anı tekrar yaşamak zorunda olacağımız gibi davranmamız gerektiğini söyler. Çünkü insan hayatı son bulmaz; insan sürekli olarak hayata yeniden gelir. Evrendeki her şey sonsuza dek sürekli yok olup yeniden meydana gelmektedir. Çünkü her şey yine kendisinden yola çıkarak kendisini aşmak zorundadır.²⁶⁹ Nietzsche, Ebedi Dönüş ile ilgili *Şen Bilim* adlı eserinde şöyle söyler:

Eğer bir şeytan gündüz veya gece, yalnızlığın en yalnızlığında yanına sokulup da deseydi sana: Şimdi şu yaşadığın ve yaşamış bulunduğun hayatı bir daha ve sayısızca tekrar tekrar yeniden yaşayacaksın ve bu yaşayışta hiçbir yenilik olmayacak. Ama her acı ve sevinç, her düşünce ve her özlem, yaşamının en küçük ve en büyük her şeyi, senin için yeniden dönüp gelecek, aynı sırada ve aynı düzende ve şu örümcek de ağaçlar arasından görülen şu ay ışığı da, yaşadığın şu an da yeniden gelecek. Tükenmek bilmeyen varlık kum saatinin daima altı üstüne gelecek,-sen de birlikte, ey tozların tozu.²⁷⁰

Hayatınızı geçmişte defalarca yaşadınız, gelecekte de sonsuz kez yaşayacaksınız. Nietzsche, burada kanıtlanabilir bir şey sunmuyor sadece şeytanın bu sözünün doğru olması durumunda sizin hissettiklerinizin neler olabileceğini

²⁶⁶ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s.35

²⁶⁷ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 89

²⁶⁸ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 98

²⁶⁹ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 96

²⁷⁰ F. Nietzsche, *Şen Bilim*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayınları, 2004, s. 34

fark etmenizi sağlıyor. Böyle bir durumda mutlu mu olursunuz yoksa umutsuzluğa mı kapılırsınız? Ebedi dönüş ile amaçlanan; yaşam biçimimize genel bir bakış sağlamak ve hatta yaşam biçimimizi değiştirmektir.

Ebedi dönüş, her şeyin sonsuza dek, durmadan yok olup, yeniden doğmasını ifade eder. Evrendeki tüm olaylar sürekli bir dönüş içerisinde. Yani bugün yaşanan bir olay daha önceden de yaşanmıştır. İnsan yaşamı bir yerde son bulmaz. İnsan dünyaya her gelişte yaşadıklarını yeniden yaşar. Nietzsche ebedi dönüş doktrinini şu şekilde anlatır:

Her şey gider, her şey geri gelir; varlık çarkı sonsuzca geri döner. Her şey ölür, her şey çiçeklenir yeniden; varlık yılı sürüp gider ebediyen. Her şey kırılır, her şey birleşir yeniden: ebediyen kurar kendini aynı varlık evi. Bütün nesnelere ayrılırlar, bütün nesnelere selamlaşır yeniden... Her an yeniden başlar varlık; her "Bura'nın etrafında "ora" denen yuvarlak döner. Orta her yerdedir. Ebediyet yolu eğridir.²⁷¹

Nietzsche, ebedi dönüş öğretisiyle öteki dünyanın bir aldanma olduğunu, var olan gerçekliğin bu dünya olduğunu, tekrar yaşayacaksa yaşamakta olduğumuz hayatın aynısının olacağını söyler.²⁷² Bu yüzden Nietzsche, ebedi dönüşle, öteki hayata dair, bu hayatın değerini azaltmayan, olumlu bir düşünceyi sunmayı amaçlar.

Hayattaki her şeyin sürekli kendini tekrar etmesi insanın hayata evet demesini sağlar. Zira Üstün insanın bu hayata koşulsuzca evet diyebilmesi, hayatı sevmesinden kaynaklanır. Burada Nietzsche felsefesinin bir diğer kavramı Amor fati²⁷³ yani kaderinizi sevin karşımıza çıkmaktadır. İnsan sadece kaderini kabul etmekle kalmamalı, onu sevmelidir; ayrıca sonsuza dek tekrarlanan bu amaçsız varoluşu da benimsemelidir.²⁷⁴ Bunu yapabilen insan, Üstün insan mertebesine ulaşmış demektir.

²⁷¹ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 176

²⁷² F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 84

²⁷³ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 97

²⁷⁴ Roy Jackson, *Nietzsche Kilit Fikirler*, s. 105

SONUÇ

Nietzsche'nin felsefesini bir cümle ile özetlemek gerekirse; bunun var olan tüm değerlerin yıkılması yerine de yenilerinin inşa edilmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yani Nietzsche; Tanrı, metafizik ve varlık konularında iki bin beş yüz yıldır kendini tekrarlayan, yeni bir şey ortaya koyamayan teolojilere saldırır. O, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa kültürüyle hesaplaşmış, tüm değerleri süzgeçten geçirmiş ve kendi felsefesini ortaya koymuş biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nietzsche'ye göre, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında birbirine zıt iki düşünce mevcuttur. Bunlar; Hıristiyanlık ve pozitivist düşüncedir. Hıristiyanlıkta Tanrı'ya ve dine duyulan aşırı güven, modernizmle birlikte yerini akla ve bilime bırakmıştır. Ancak bu iki zıt düşünce tarzının ortak bir özelliği vardır ki; bunların her ikisi de sürü ahlakıdır. Yani hem Hıristiyanlıkta hem de modern toplumda insanlar var olmak için birbirine ihtiyaç duyarlar. Bu da insanı sürünün bir parçası haline getirir.

Nietzsche'nin geleneksel değerlere karşı açtığı savaş, onları yerle bir edip yok etme çabası immoralist bir tutum olarak algılanabilir. Ama şunu iyi bilmek gerekir ki; Nietzsche'nin savaş açtığı sürü ahlakıdır. Sürü ahlakı yıkılmalıdır fakat Nietzsche'yi sadece yıkıcı biri olarak algılamamak gerekir. Zira Nietzsche felsefesi sadece yıkmaya yönelik değildir. O, yıkmayı yeniden kurmak için istemektedir. Yeni değerleri oluşturmaktır onun isteği.

Tezimizin ana teması olan Nietzsche'nin din eleştirisini değerlendirdiğimizde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; Nietzsche için dinin doğru olup olmadığından ziyade hayatı geliştirip geliştirmediği önemlidir. Nietzsche, bir din olarak Hıristiyanlığa karşı değildir; O, Hıristiyanlığın yaşam üzerindeki yıkıcı etkisine karşıdır. Nietzsche, Hıristiyanlığın hayatı yozlaştırdığını ve değersizleştirdiğini düşünmektedir. Nietzsche; dini, bir değer olarak görür fakat bu dini oluşturanın da insan olduğunu, zamanla dinin bir araç olmaktan çıkıp amaç haline geldiğini söylemektedir. Oysa din gibi değerler hayatı zenginleştiren

şeyler olmalıdır; fakat maalesef ki yaşamın zenginleşmesi yerine, yaşam üzerinde baskı kurmaktadır. Fakat bugüne kadar din konusunda kazanan ancak sürü insanları olabilmıştır. Çünkü onlar dini kendilerine koruma kalkanı haline getirdiler, yaptıklarının ve daha da yapacaklarının ardına dini yerleştirip çıkarlarını koruma çabalarını mubah gösterdiler. Din de sürü insanın değersizleştirmesinden nasibini alıp, sürünün çıkarlarına hizmet eder bir hale büründü. Bu durumu Nietzsche, özellikle Hıristiyanlık üzerinden yaptığı açıklamalarla anlatır. Hıristiyanlığı yerden yere vuran Nietzsche, onun ancak sürüye hitap eden bir din olabileceğini söyler.

Nietzsche; Tanrı'nın ölümü, güç istenci, decadence, nihilizm, ebedi dönüş ve üstün insan kavramları çerçevesinde felsefesini inşa etmiştir. Nietzsche, tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi sürecinde Tanrısız bir değerler dünyası nasıl oluşturulur bunu irdelemiştir. Zira Nietzsche'ye göre Tanrı ölmüştür ve Tanrının ölmesinin en önemli belki de tek sebebi; kilisenin kutsal olanı amacından uzaklaştırmasıdır. Zaten Nietzsche'nin Hıristiyanlıkla ilgili düşünceleri Tanrı'nın neden öldüğünü anlamamızı sağlar. Aslında Nietzsche, Tanrının varlığı ya da yokluğuyla pek ilgilenmemiştir. Onun nihai kaygısı insanlığı bekleyen tehlikenin varlığıdır. Bu yüzden o, kurtuluşun yollarını aramaya koyulan ve tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi misyonunu kendisine yükleyen biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumların tarihinde ilerlemeler ne kadar doğalsa gerileme ve çöküntü de o kadar doğaldır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; Nietzsche yaşadığı çağın özellikle batı dünyasının manevi değerlerinin bir dekadans olduğunu, bu durumun da insanlığın çöküşüne sebebiyet verdiğini savunmuştur. Var olan tüm manevi değerlerin çöktüğü bir toplumda insan kocaman bir boşlukta yapayalnızdır. Bu boşlukla karşı karşıya kalan insana Nietzsche yeni değerler oluşturmasını öğütler. Çünkü dekadans hayatın doğal sonuçlarıdır ve kriz dönemleridir. Kriz dönemleri aynı zamanda karar alma dönemleridir. Güçlü iradeye sahip olanlar, kriz dönemlerinde yeni değerler oluşturmak suretiyle bu dönemleri olumlu bir şekilde değerlendirirler. İşte Nietzsche de bu kriz döneminin başarıyla atlatılması gerektiğini savunmaktadır.

Nietzsche, kurtuluğu üstün insan da görür. İnsan, üstün insan sayesinde güç istencini artırarak, bu hayat için evet diyebilecektir. Her ne kadar Nietzsche, üstün insanı Tanrı'nın yerine koysa da, üstün insan soyut ve aşkın bir varlık değildir. Üstün insan, insanın ulaşabileceği en üst basamaktır. Lakin şunu belirtmek gerekir ki; herkes Üstün insan olamaz çünkü Üstün insana giden yol engellerle doludur. Sadece mevcut değerlere karşı çıkmayı başarmış, bu değerlerin boyunduruğundan kurtularak özgürleşmiş ve kendi değerlerini kendisi oluşturabilmiş insan, Üstün insan olabilir. Üstün insan, her insanın ulaşmak için çaba sarf etmesi gereken bir idealdir.

Tüm bu değerlendirmelerle birlikte şunu söyleyebiliriz ki; Nietzsche felsefesinde hayatın amacı bu dünyada saklıdır. O, değersiz bir hayatı düşünmemektedir bilakis kendi değerini kendi yaratabilen üstün insanı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

I. F. NIETZSCHE’NİN KENDİ ESERLERİ

- Nietzsche, Friedrich, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, trc. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayınları, 2004.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, trc. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yay., 2002.
- Nietzsche, Friedrich, *Putların Alacakaranlığı*, trc.İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yay., 2011.
- Nietzsche, Friedrich, *Putların Alacakaranlığı*, trc. Hüseyin Kaytan, İstanbul: Tümzamanlar Yay., 2000.
- Nietzsche, Friedrich, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, trc.Ahmet İnam, İstanbul: Say Yay., 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yay.,2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Deccal*, trc. Oruç Aruoba, İstanbul: İthaki Yay., 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *Deccal Sahte İsa*, trc. Yusuf Kaplan, İstanbul: Külliyyat Yay., 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızılığı*, trc. Özden Saatçi, İstanbul: Say Yay., 2011.
- Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim*, trc. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim*, trc. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yay., 2004.
- Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo*, trc.İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yay., 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsanca Pek İnsanca*, trc. Mustafa Tüzel, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *Tragedyanın Doğuşu*, trc. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yay., 1999.
- Nietzsche, Friedrich, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, trc. Nusret Hızır, İstanbul: Kabalcı Yay., 1992.
- Nietzsche, Friedrich, *Tarih Üzerine*, trc. Nejat Bozkurt, İstanbul: Say Yay., 1997.
- Nietzsche, Friedrich, *Aforizmalar*, trc. Ali Akdeniz, İstanbul: Babil Yay., 2003.

II. DİĞER ESERLER

- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987.
- Akarsu, Bedia, *Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu*, İstanbul: Felsefe Arkivi, S. 19, 1975.
- Almond, İon, *Nietzsche'nin İslam ile Barışı: Düşmanımın Düşmanı, Dostumdur*, trc. Celal Türer, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, S. 1, 2003.
- Armstrong, Karen, *Tanrının Tarihi*, trc.O.Özel, H.Koyukan, K.Emiroğlu, Ankara: Ayraç Yay., 1998.
- Asım Efendi, Mütercim, *Kamus Tercümesi*, c.III
- Aydın, Hüseyin, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay., 1984.
- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir: İlahiyat Yayınları, 2007.
- Bolay, S. Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay., 1997.
- Baykan, Fehmi, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*, Ankara: Palme Yay., 1989.
- Baykan, Fehmi, *Nietzsche'nin Felsefesi*, Ankara: Bilgesu Yay., 2008.
- Camus, Albert, *Başkaldıran İnsan*, trc. Tahsin Yücel, Ankara: V Yay., 1990.
- Cevizci, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Yay., 1998.
- Cevizci, Ahmet, *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Yay., 2001.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefenin Kısa Tarihi*, İstanbul: Say Yay., 2012.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay., 2006.
- Çüçen, Abdülkadir, *Bilgi Felsefesi*, Bursa: Asa Yay., 2001.
- Danto, Arthur, *Nietzsche: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*, trc. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yay., 2002.
- Dedeoğlu, Münir, *Trajik İnsan Ahlakı*, Ankara: ÜBL Yay., 2002.
- Demirhan, Ahmet, *Nietzsche ve Din*, Ankara: Nirengi Kitap, 2012.
- Descartes, Rene, *Metod Üzerine Konuşma*, trc. S.Sel, İstanbul: Sosyal Yay., 1984.
- Descartes, Rene, *Metafizik Düşünceler*, trc. M.Karasan, İstanbul: MEB Yay., 1962.

- El İsfahani, Ragıp, *Müfredat*, Cidde: Daru'ı Beşer, 2002.
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, trc. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1994.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yay., 1980.
- Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, S.17 [ts]
- Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, trc. Levent Özşar, Bursa: Asa Yay., 2001.
- Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Plâtonculuğu Tersine Çevirmesi*, trc. Oruç Aruoba, Cogito Dergisi, Yapı Kredi Yay., 2001, s.25.
- Heimsoeth, Heinz, *I.Kant'ın Felsefesi*, trc. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, 2008
- Jackson, Roy, *Nietzsche: Kilit Fikirler*, trc. Nevra Yaraç, İstanbul: Optimist Yay., 2012.
- Jackson, Roy, *Nietzsche ve İslam*, trc. Tuğba Koç, Ankara: Sitare Yay., 2010
- Jeager, Werner, *The Theology of The Early Greak Philosophy*, London: Oxford At The Clarendon Press, 1948.
- Kant, Immanuel, *Seçilmiş Yazılar*, trc. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.
- Kaya, Mahmut, "Aristoteles", DİA, c. III, İstanbul, 1991, ss. 375-378.
- Kuçuradi, İoanna, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, 1995[ys]
- Kutluer, İlhan, "Metafizik", DİA, c. XXIX, İstanbul, 2003, ss. 399-402.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma*(Zebur, Tevrat, İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi
- Küçükalp, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Kibele Yay., 2010.
- Magee, Bryan, *Felsefenin Öyküsü*, trc. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 2007.
- Megil, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri*, trc. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1998.
- Nefi, H., *Zerdüş'ten Sokrates'e*, İstanbul: Abaküs Yayınları, 2006.

- Özkan, Senail, *Nietzsche: Kaplan Sirtında Felsefe*, İstanbul: Ötüken Yay., 2007.
- Robinson, Dave, *Nietzsche ve Postmodernizm*, trc. Kaan Ökten, İstanbul: Everest Yay., 2000.
- Smith, Preserved, *Rönesans ve Reform Çağı*, trc. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yay., 2009.
- Stauth, G., B., Turner, *Nietzsche'nin Dansı*, trc. Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yay., 1995.
- Strathern, Paul, *90 Dakikada Nietzsche*, trc. Rüstem Aslan, Mehmet Ukşul, İstanbul: Gendaş Yay., [ts]
- Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, trc. Osman Akınhay, İstanbul: Bilim ve Sanat Yay., 1998.
- Tevfik, Baha, *Nietzsche: Hayatı ve Eserleri*, trc. Münir Dedeoğlu, Ankara: ÜBL Yay., 2001.
- Topçu, Nurettin, *İsyah Ahlakı*, İstanbul: Dergah Yay., 2011.
- Tümer, Günay, *DİA*, c.IX, s.312.
- Uygur, Nermi, *Güneşle*, İstanbul: Yapı kredi Yay., 1997.
- Ülken, H. Ziya, *Yirminci Asır Filozofları*, Ankara: Kanaat Kitabevi, 1936.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, trc. H.V.Eralp, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, trc. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yay., 1998.

ÖZET

Bu tezin amacı, Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" sözünün arka planında var olan din eleştirisini ayrıntılı bir şekilde ele almak, Nietzsche'yi böyle bir düşünceye sevk eden atmosferi araştırmak ve onun insanlığı kurtarma çabasını gözler önüne sermektir.

Nietzsche, 19. Yüzyılın sorunlarıyla hesaplaşmaya giren bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağının tüm değerlerini sil baştan yeniden oluşturma çabasında olan Nietzsche'ye göre hem Hıristiyan düşüncesi hem de pozitivist düşünce toplumu sürü haline getirmiştir. Çünkü her iki düşünce de insanı birtakım değerlerle aldatmış ve toplumu çöküşe doğru sürüklemiştir. Manevi değerlerin çökmesiyle birlikte Tanrı'nın bile bir fonksiyonu kalmayınca insan kocaman bir boşluğun ortasında yapayalnız kalmıştır.

İşte Nietzsche bu durumu fark ederek insanlığı kurtarma misyonunu kendisine yüklemiş ve kurtuluşu üstün insan'da görmüştür.

ABSTRACT

The purpose of this theses is; to handle there religion critics preciesely, which exist in the background of Nietzsche's daying "God is dead", to search the atmosphere that dispatched Nietzsche into such a thought and to capture his effort to save the humanity.

Nietzsche appears to philosopher who settles up with the problems of 19th century. According to Nietzsche, who han been in an effort of restructuring all values of his age olloveragain, both the christianity conception and positivist conception herds the society. Because both of these conception deceived the human with some certain values and dragged the society in to corruption. With the corruption of moral values, the human was left completely alone in the middle of nothing when even God had no function anymore.

Therefore Nietzsche had realized this situation and shouldered the reposnsibility of saving humman and had seen the salvation in "Above-human" (übermensch, overman)

ÖZGEÇMİŞ

Sema (Şarlıanoğlu) Tekçe 1980 yılında Rize’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Rize’de tamamladı. 2003 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirdi. 2006 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalında tezsiz yüksek lisansını tamamladı. Uzun yıllar Rize’de özel bir öğretim kurumunda felsefe öğretmeni olarak çalıştı. 2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na atandı. Halen Antalya’nın Alanya ilçesinde öğretmenlik görevine devam etmektedir.